

IRONIA JOURNALISMISSA

Ironian keinot ja funktiot Helsingin Sanomissa ja Nyt-liitteessä

Noora Mattila

Journalistiikan pro gradu -tutkielma

Kevät 2011

Viestintätieteiden laitos

Jyväskylän yliopisto

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	4
1.1 Tutkimuksen kohde ja tavoitteet	4
1.2 Lähestymistapa kieleen ja tulkintaan	7
2 MITÄ IRONIA ON	9
2.1 Mitä ironia ei ole	9
2.2 Mitä ironia ehkä on	10
2.3 Ironian määritelmä	12
2.3.1 Negatiivinen sanoma, kohde ja uhri	13
2.3.2 Ironian intentionaalisuus	14
2.3.3 Monimielisyys ja tulkinta	15
2.4 Yhteenveto: oletukset tässä tutkimuksessa	17
3 KONTEKSTI JA IRONIA	19
3.1 Kontekstin eri tasot ja niiden merkitys	19
3.2 Kun kirjoittaja unohti kontekstin	22
3.3 Nyt-liite tulkintaympäristönä	23
3.4 Helsingin Sanomat tulkintaympäristönä	25
3.4.1 Ironia sanomalehdessä	25
3.4.2 Matti Vanhasen mediahistoria	26
4 AINEISTON ESITTELY	30
4.1 Nyt-liite	30
4.1.1 Poliitikot ironian kohteina	30
4.1.2 Turhat julkkikset	32
4.1.3 ”Toiseus” suhteessa tyyppilukijaan	33
4.1.4 Lukija taideblondina – epäonnistunut ironia	34
4.2 Helsingin Sanomien vaalirahautiset	35
4.2.1 Taustaa – vaalirahakohun ”ensimmäinen aalto”	36
4.2.2 Vaalirahautisointi tutkimusaineistossa	37
4.2.3 Vaalirahakohun arviointia	39
5 IRONIAN SEMIOTIIKKAA	43
5.1 Ironia kuvissa	45
5.1.1 Valokuvan analysoiminen	45
5.1.2 Nyt-liitteen ironiset kuvat	47
5.1.3 Vanhasen esittäminen kuvissa	49
5.1.4 Yhteenveto: kuvan keinot ironian esittämisessä	52
5.2 Tekstien metaforat	53
5.3 Metonymiat	56
6 DRAAMALLINEN IRONIA	58
6.1 Läsnaolon merkitys	59
6.2 Jutun syntyprosessin kuvaaminen	61

7 IRONIA KERRONNASSA	63
7.1 Objektiivisuus ja subjektiivisuus	63
7.2 Kerronta journalismissa	66
7.2.1 Uutiskerronta	66
7.2.2 Kaunokirjallisen journalismin kerronta	68
7.3 Ironinen kerronta	71
7.3.1 Diskurssipeli	74
7.3.2 Vapaa epäsuora esitys	76
7.3.3 Kertojan merkitsevät tauot	79
7.3.4 Sävyyn ja aiheen inkongruenssi	80
8 IRONIAN FUNKTIOT	83
8.1 Ironian vaikutukset Linda Hutcheonin mukaan	83
8.2 Ironian funktiot journalismissa	86
8.2.1 Ironia yhteisön palveluksessa	86
8.2.2 Ironia retoriikan palveluksessa	87
8.2.3 Toimittajan itsesuojelu	90
8.3 Ironia ja yhteiskunnallisuus	92
8.3.1 Analogiana komiikka	92
8.3.2 Voiko uutinen olla ironinen?	94
8.3.3 Yksi onnistunut esimerkki	100
9 YHTEENVETO	104
10 POHDINTAA	107
10.1 Ironian poissaolo	107
10.2 Tutkimuksen arviointi ja jälkiviisaudet	108
LÄHTEET	110

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimuksen aihe ja tavoitteet

Tämän pro gradu -tutkielman aiheena on ironia journalismissa. Aihe nousi omasta lukijakokemuksestani: lukiessani joitain juttuja sain vaikutelman, että kirjoittaja tarkoittaa jotain muuta, kuin mitä sanoo. Teksti tihkuu verhottua ivaa, sävy on ehkä jopa ilkeä. Miksi sitä kutsuisi?

Päätin kutsua sitä ironiaksi. Ironia tarkoittaa löyhästi määritellen kielenkäyttöä, joka on tarkoituksellisesti epäsananmukaista (Rahtu 2000, 225). Ironisessa tekstissä on yhtä aikaa läsnä kirjaimellinen merkitys ja piilotettu merkitys. Ironia on näiden kahden merkitystason vuorovaikutuksessa. Se on ennen kaikkea asenne, kirjoittajan tahto puhua asiastaan epäsuorasti, silmää iskien. (Hutcheon 1995; Rahtu 2000, 240).

Kirjoittaja jättää lukijalle vihjeitä, jotka ohjaavat epäkirjaimelliseen lukutapaan. Vihjeiden tulee olla riittävän selkeitä mutta kuitenkin hienovaraisia, jotta voidaan edelleen puhua ironiasta eikä pelkästään suoran kriittisestä tekstistä.

Ironian tuottaja joutuu siis arvioimaan tulkitsijan havainnointikykyä ja luottamaan viime kädessä siihen. Tulkitsijan aiemmat kokemukset aiheesta sekä kontekstin ymmärtäminen ovat ratkaisevassa asemassa. Tuottajalla ei ole varmuutta siitä, lukeeko tulkitsija ironian niin sanotusti ”oikein”, ja monesti samasta tekstistä voi syntyä erilaisia ironisia tulkintoja. (Hutcheon 1995; Rahtu 1991.) Koska tulkitsijan rooli on ironiassa niin tärkeä, on luontevaa, että otan oman lukijakokemukseni tämän tutkimuksen lähtökohdaksi.

Lähestymistapani on hermeneuttinen: etenen yleisvaikutelmasta kokonaisuuden osiin ja pyrin ymmärtämään, mistä ironinen tulkinta syntyy. Kukin osanen ohjaa taas kokonaistulkintaani. Analyysitapaa kutsutaan hermeneuttiseksi kehäksi. Selvennän lähestymistapojani luvussa 1.2.

Tavoitteeni on hermeneuttisen kehän avulla koostaa eräänlainen ironian keinopaletti. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on siis, *miten ironiaa tehdään*. Mitä ovat ne tekstin vihjeet, jotka ohjaavat ironiseen lukutapaan?

Alkujaan lukemani ironiset jutut oli julkaistu Helsingin Sanomien Nyt-
viikkoliitteessä. Nyt-liite on perjantailehden keventäjä, joka kohdistaa katseensa
viikonloppuun ja vapaa-aikaan ja on suunnattu erityisesti nuorille. Valitsin
tutkimukseeni kahdeksan Nyt-liitteen juttua vuodelta 2007. Ne ovat kaikki lehden
alkuosan juttuja, useamman kuin yhden sivun pituisia ja tyypiltään reportaaseja:
niissä toimittaja on subjektiivinen tarkkailija, aktiivinen ja näkyvä osapuoli, jonka
ääni kuuluu tekstissä. Juttujen aiheena on joko yksi henkilö tai ryhmä. Siksi olen
nimennyt ne henkilöreportaaseiksi.

Poimin jutuista ironian piirteitä ja pyrin soveltamaan luomaani kehikkoa toisaalle:
toinen tutkimuskohteeni on Helsingin Sanomien kotimaansivujen uutiset, jotka
käsittelevät syksyn 2009 vaalirahakohua. Kohu sai alkunsa toukokuussa 2008,
jolloin keskustapuolueen Timo Kalli paljasti, että on jättänyt vaalitukilähteensä
ilmoittamatta, koska siitä ei seuraa rangaistuksia. Media alkoi penkoa
kansanedustajien vaalirahailmoituksia ja tukijoita ja sai selville, että puutteellinen
vaalirahoituslaki kätki alleen korruptioon viittaavia piirteitä suomalaisessa
politiikassa. (”Näin vaalirahakohu eteni”, 2008.) Syksyllä 2009 keskusteluun tuli
yleishyödyllisten yhteisöjen osuus vaalirahoituksessa sekä kasa ”tuppeen sahattua
lautaa”, joka oli Ylen Silminnäkö-ohjelman mukaan lahjoitettu silloisen
pääministerin Matti Vanhasen taloon. Vanhanen sai kovaa kohtelua mediassa
vaalirahakohun aikaan, mikä luultavasti johtui paitsi hänen korkeasta asemastaan
ja vastuustaan, myös hänen persoonastaan ja mediahistoriastaan. Vanhanen oli
pääministeriaikanaan paljon julkisuudessa myös yksityiselämänsä vuoksi, ja
hänen suhtautumisensa mediaan kehittyi varsin kylmäksi ja torjuvaksi. Media
tuntui provosoituvan tästä entisestään. Olettamukseni on, että
vaalirahautisoinnissa on myös ironisia sävyjä ja ironian kohteena on usein
Vanhanen ihmisenä. Siksi olen keskittänyt huomioni juttuihin, jotka henkilöityvät
Vanhaseen.

Tutkin siis, miten ironiaa tehdään Nyt-liitteessä ja Helsingin Sanomissa. Toinen
tutkimuskysymykseni on se, mitä ironia journalismissa tekee. *Miksi ironiaa
käytetään* toisaalta nuorisolle kohdennetussa Nyt-liitteessä, toisaalta politiikkaa
käsittelevässä asiajournalismissa? Tässä kysymyksessä turvaudun enemmän

kirjallisuuteen kuin aineistoon, sillä tekstit eivät ilmaise tarkoitustaan. Oletukseni on, että ironiaa käytetään sosiaalisista tai yhteisöllisistä sekä retorisisista syistä. Nyt-liitteessä korostuu ensimmäinen: ironialla pyritään vahvistamaan lehden kohderyhmän yhtenäisyyttä ja arvomaailmaa. Ironia vahvistaa yhteisöjä, jotka tajuavat ironian ja hyväksyvät piilomerkityksen. Samalla se sulkee toisia pois. Poliitiikan uutisoinnissa ironia taas on retorinen tehokeino. Median tehtävänä on toimia vallan vahtikoirana (Kunelius 2004, 194), ja ironia on parhaimmillaan tehokas tapa horjuttaa vallanpitäjiä. Ironia sitoo toisiinsa sen tuottajan ja tulkitsijan, jotka asettuvat yhdessä ironian kohdetta vastaan. Journalistinen ironia on siis sukua poliittiselle satiirille.

Karkeasti jakaen Nyt-liitteessä ironia on sosiaalisen vallan, Helsingin Sanomissa yhteiskunnallisen vallan väline. Funktiot menevät tosin myös ristiin. Joka tapauksessa ironia kytkeytyy kiinteästi valtaan erityisesti siksi, että se välittää ja uusintaa ”itsestään selviä” merkityksiä ja asenteita, hegemoniaa.

Journalistisesta ironiasta on kirjoitettu Suomessa melko vähän. Tällä otsikolla ovat kirjoittaneet lähinnä Esa Renvall ja Esa Reunanen, ja hekin vain artikkelin verran (1998). Aihetta on kuitenkin kosketettu läheltä monesta suunnasta. Itse ironiasta on kirjoitettu Platonista lähtien, ja ensimmäisenä käsitettä tarkasteli systemaattisesti Søren Kierkegaard vuonna 1841. Nykytutkimuksesta nojaudun paljolti Linda Hucheoniin (1995) ja Helsingin yliopiston Toini Rahtuun (esim. 2006). Rahtu on suomen kielen tutkija, mutta hän on käyttänyt myös lehtiaineistoja, mikä on oman tutkimukseni kannalta hyödyllistä.

Kirjallisuudentutkimuksen teoriat ja metodit soveltuvat pitkälti myös journalismin semioottiseen ja narratologiseen analyysiin. Etenkin Nyt-liitteeseen voi soveltaa myös tutkimuksia kaunokirjallisesta journalismista, jota on tuoreeltaan Suomessa käsitellyt Maria Lassila-Merisalo. Ja lopuksi Janne Ikosen komiikan tutkimus (2009) on hyvin lähellä omaani, sillä komiikan voi nähdä ironialle rinnakkaisena lajina.

Tutkielman aluksi esittelen tutkimusmenetelmän ja -aineiston sekä ironian teorian. Siirryn ironian lukemisesta ironian tekemiseen ja käyn läpi aineistoni

semioottisesta ja narratologisesta näkökulmasta. Viimeisessä osiossa käsittelem ironian todennäköisiä funktioita ja lopuksi pohdin sitä, tulisiko journalismin olla ironisempaa ja mitä se merkitsisi.

1.2 Lähestymistapa kieleen ja tulkintaan

Tässä tutkielmassa tarkastelen tekstiä ja tulkintaa, merkitysten tuottamista ja syntymistä, joten lienee paikallaan määritellä käsitykseni kielen luonteesta.

Kieli ei ole vain jähmeä merkkijärjestelmä, jolla siirrämme ajatuksia toisille ihmisille. Kieli määrittää koko olemassaoloamme, se on tapamme olla maailmassa. En suinkaan väitä, että todellisuuden olemassaolo riippuisi sanoistamme tai ettei meillä olisi kielenulkoisia aistimuksia ja kokemuksia. Sen sijaan *tietomme* maailmasta on kielellistä eikä asioilla ole *merkitystä* ilman kieltä. (Lehtonen 1996.) Mikko Lehtosen mukaan maailman olennoilla, esineillä ja tapahtumilla

voi olla *merkityksiä* vain kielen sisällä. (--) Tieto on mahdollista vain merkityksellistämisen kautta. Todellisuuden merkityksiä ei ole annettu, vaan ne *tuotetaan*. (Lehtonen 1996, 30–31.)

Kuka merkityksiä tuottaa? Tulevissa luvuissa saatan puhua ”tekstin tuottajasta” tai ”viestin lähettäjistä” ja ”vastaanottajasta”. Teen sen kuitenkin vain selvyuden vuoksi: teknisesti toimittaja on toki viestin lähettäjä ja lukija on vastaanottaja, mutta kielen tasolla molemmat ovat merkitysten tuottajia. Kielenkäyttö on sosiaalista toimintaa ja viestintä on vuorovaikutusta, ei mekaanista viestin siirtämistä. Sana ’kommunikaatio’ tulee latinan sanasta ’communis’, yhteinen. (ks. mm. Lehtonen 1996.)

Kielen tutkimisen sijaan tässä olisikin parempi puhua *diskurssin* tutkimisesta. Diskurssi on kielitieteissä suosittu tutkimuskohde, ihmisten tapa kommunikoida sosiaalisissa tilanteissa (Fairclough 1997, 31). Mikko Lehtonen (1996, 32) ehdottaa diskurssin yksinkertaiseksi suomennokseksi ’puhetapaa’ tai ’puheenpartta’. Diskurssi olisi siis tilanteeseen sidonnainen puhetapa. Diskurssianalyysissä voidaan erottaa myös teksteistä tietty tapa puhua, tietty tapa

”representoida (eli esittää jonkinlaiseksi) inhimillistä todellisuutta” (Lehtonen 1996, 32). Diskurssi on siis muutakin kuin puheenparsi, se on todellisuuden sosiaalinen konstruktio, tiedon ja vallankäytön muoto (Fairclough 1997).

Tekstin tuottaminen ja tulkitseminen on sosiaalista ja siten myös *kontekstuaalista*. Kirjoittaja luo tekstinsä tiettyyn kontekstiin: tiettyyn sosiaaliseen todellisuuteen ja tietylle kohderyhmälle. Ilmaisua ohjaa ajatus vastaanottajasta, tämän tiedoista ja arvostuksista. (Lehtonen 1996, 33.)

Itse asiassa kielellinen viestintä voi onnistua vain, jos ”lähettäjällä” ja ”vastaanottajalla” on jo valmiiksi yhteistä tietoa, jonka nojalla he voivat ymmärtää toisiaan (Lehtonen 1996, 29–30).

Myös lukijalla on monitasoisia ennakkokäsityksiä ennen tekstin lukemista. Hermeneuttisen filosofian termin tulkitsijalla on esiymmärrys, johon kaikki ymmärtäminen perustuu (Juntunen & Mehtonen 1982, 114). Sen pohjalta teemme tulkintoja koko ajan. Lukijalla on siten ymmärrys myös kontekstista, tekstin tulkintaympäristöstä – ja samalla lukija ja tämän kokemusmaailma *on* konteksti. Konteksteja ovat kaikki kulttuuriset resurssit, jotka kirjoittajat ja lukijat tuovat merkityksenmuodostamisprosessiin. Konteksti voi olla konkreettinen julkaisu ympäristö, kulttuurinen tai yhteiskunnallinen viitekehys tai ”kanssateksti”. (Lehtonen 1996, 160; 164.) Merkin tai sanan merkitys riippuu kontekstista. Kuten myöhemmin tullaan huomaamaan, vain kontekstuaalisuuden myöntäminen mahdollistaa sen, että ironiaa voi olla olemassa. Sama ilmaisuhan voi olla joko ironinen tai neutraali tilanteesta ja tulkitsijasta riippuen.

Merkityksen muodostaminen on siis kehämäinen, dynaaminen prosessi. Hermeneuttisessa kehässä tulkitsijalla on esiymmärrys todellisuudesta, tilanteesta ja tulkittavasta kohteesta. Kohdetta eritellessä kokonaisuuden osat tarkentavat kokonaisyymmärrystä. (Juntunen & Mehtonen 1982, 115–116.) Myös tämä tutkimus etenee eräänlaisena hermeneuttisena kehänä. Pohjanani on ensinnäkin käsitys kielen sosiaalisesta ja kulttuurisesta luonteesta. Lisäksi otan huomioon sen käytännön kontekstin, jossa aineistotekstit on julkaistu. Näistä rakentuu oma esiymmärrykseni, josta käsin erittelen tekstejä. Tekstin piirteet taas tarkentavat kokonaisyymmärrystä.

2 MITÄ IRONIA ON

2.1 Mitä ironia ei ole

Ironia-sanan juuret ovat kreikan kielessä. Platon käytti sanaa *eironia* kuvatessaan oppi-isänsä Sokrateen tapaa käydä dialogia: tämä tekeytyi tyhmäksi ja esitti viattomia kysymyksiä, jotka lopulta paljastivatkin keskustelukumppanin tietämättömyyden. Sokrates otti dialogissa *eironin* roolin. (Winokur 2007, xiii.) Tällaista keskustelutapaa kutsutaan edelleen sokraattiseksi tai dialektiseksi ironiaksi. Se on lähinnä retorinen strategia, johon liittyy skeptinen suhde tiedon olemukseen. (Winokur 2007, 38.) Dialektinen ironia on kiinnostavaa, mutta oma tutkimukseni ei käsittele puheoppia. Sokraattisen ironian käsitettä on kuitenkin käytetty myös toisessa mielessä, tarkoittamaan yhteiskunnallistavaa ironiaa (Renvall & Reunanen 1998). Tässä merkityksessä tarkastelen sitä luvussa 8.

Jatkakaamme ironian historiaa: vuonna 1841 filosofi Søren Kierkegaard kirjoitti ensimmäisen ironiaa käsittelevän tieteellisen teoksen, *Om begrepet ironi med stadigt hensyn til Socrates*. Kuten nimestä kuulee, Kierkegaardin käsitys ironiasta nojasi vahvasti Sokrateehen. Linda Hutcheonin (1995, 2) tulkinnan mukaan Kierkegaardin käsitys ironiasta oli romanttinen: Kierkegaardille ironia oli ihmeellinen ilmiö, joka paljasti sen, miten havaintomaailma verhoaa todellisuuden. Ironia oli edelleen sidoksissa tieteenfilosofiaan ja totuuteen. Tämä tutkielma ei kuitenkaan ole filosofinen tutkimus enkä käsittele metafysisesti ironian suhdetta totuuteen. Hylkään siis myös romanttisen, tieteenfilosofisen ironian.

Vuonna 1995 ironiakeskusteluun liittyi suuri ajattelija Kanadasta. Laulaja Alanis Morissette julkaisi levyn *Jagged Little Pill*, joka sisälsi kappaleen ”Ironic”. Eikö ole ironista, hän lauloi, että hääpäivänä sataa tai että juuttuu liikenneuhkaan juuri silloin, kun on jo valmiiksi myöhässä. Itse asiassa se ei ole ironista, vaan vain harmillista sattumaa. Ironia ei tarkoita harmillista sattumaa. Morissette pyrkii kenties ilmaisemaan esimerkkejä kosmisesta ironiasta tai kohtalonironiasta, josta puhutaan usein arkikielessä. Elämä on ironista, sanotaan. Saamme niin eri asioita, kuin mitä haluamme tai odotamme. Ajatus kosmisesta ironiasta tuntuu sisältävän

ajatuksen kosmisesta tahdosta: jostakusta, joka ohjailee elämäämme pilke silmäkulmassa, liikuttelee meitä kuin marionetteja tässä farssissa. (Winokur 2007.) Jon Winokur (2007) pyrkii tekemään eroa Morissetten käsittekömmähdyksen ja oikean kosmisen ironian välillä. Jako tuntuu epäselvältä: missä menee raja puhtaan sattuman ja ironisen sattuman välillä? Kosmisessa ironiassa on kyse ennemminkin elämänasenteesta kuin käsitteellistettävästä ominaisuudesta. Se on journalistisesti merkityksetöntä ja tutkimuksen kannalta hankalaa. Siksi raja kohtalonironian tutkimukseni ulkopuolelle.

Ironia ei siis ole – tässä tutkimuksessa – tieteenfilosofinen suhtautumistapa tai totuuden olemuksen paljastaja. Se ei ole tällä kertaa sokraattista dialogitaitoa tai sitä, että joku juuttuu liikenneuhkaan. Sen sijaan tutkin diskursiivista ironiaa, ironiaa tekstissä ja tekstin tulkintatapana. Esimerkistä käy vaikkapa se, että joku nimittää kanadalaista pop-laulajaa ”suureksi ajattelijaksi” ja nostaa tämän Sokrateen ja Kierkegaardin rinnalle.

2.2 Mitä ironia ehkä on

Sarkasmi on ironian lähikäsite. Jon Winokur tekee selvän eron ironian ja sarkasmin välillä. Hänen mukaansa ironia pelaa kaksoismerkityksillä, sarkasmi on suoraa. Ironia voi olla monitulkintaisempaa ja siten hauskeempaa ja rakentavampaa kuin sarkasmi. (Winokur 2007, 7.) Toini Rahtu (2000, 225) taas suhtautuu sarkasmiin suopeammin: hänen mukaansa se on ironian alalaji, purevaa ivaa, joka on hieman suurempaa kuin ironia. Minäkin lasken tässä tutkimuksessa sarkasmin ironian alle. Perustelen tämän siten, että samassa tekstissä, etenkin journalistisessa tekstissä, ironian suoruusaste voi vaihdella. On mahdotonta vetää rajaa sille, milloin ironia on monitulkintaista ja milloin sen kohde ja tarkoitus on päivänselvä.

Toini Rahtun käyttämä käsite *konventionaalistunut ironia* tulee lähelle sarkasmia. Kulttuurissamme tiettyyn tilanteeseen, fraseologiaan, sanastoon, intonaatioon tai jopa ortografiaan on ikään kuin kiinnittynyt ironiaa, joka tunnistetaan lähes automaattisesti. Epäsanamukainen tulkinta on todennäköisempi kuin sanamukainen tulkinta. (Rahtu 2000, 225–226.) Toini Rahtun (2001, 225)

mukaan kulttuurissamme on esimerkiksi ”melko yleistä kiittää epämieluisista asioista tai kehua silloin, kun oikeasti tarkoitetaan kritisoida”. Seuraavassa aineistotekstini katkelmassa lienee selvää, ettei kertoja oikeasti pidä humalaisen tytön lippistä hienona:

Irenen pikkuriikkinen vartalo huojuu musiikin tahdissa. Hän on yhä enemmän humalassa. Tummat hiukset ovat silmillä ja liikehdintä holtitonta. Silmälasit ovat kuitenkin yhä ehjät. Cowboyhattu on vaihtunut punaiseen Lucky Strike -lippikseen.

Onpa hieno! (Bailauksen goljatit, Nyt 23/2007.)

Myös lainausmerkkien käyttö on konventionaalinen tapa välittää ironista asennetta, samoin kuin lyhenteet ns. (niin sanottu) tai nk. (niin kutsuttu). Journalismissa tässä on sekaantumisen mahdollisuus: käyttämällä näitä merkkejä toimittaja saattaa vain lainata toisten puhetta tai mielipiteitä. Hän saattaa ottaa lähteen puheeseen vain etäisyyttä – tai ironista etäisyyttä. (Rahtu 2006, 56.)

Toinen ironian lähilaji on *komiikka*. Komiikka toimii samalla periaatteella kuin ironiakin: siinä on ristiriitaisuutta ja yhteensopimattomuutta, inkongruenssia (Ikonen 2009, 12). Kun havaitsemme ristiriidan, huvitumme. Ikonen (2009) käsittelee ironiaa niin sanotun rekisterihuumorin erityistapauksena.

Rekisterihumorissa tekstissä voi havaita tietyn ”sävyn”, joka synnyttää assosiaatiota ”ilmisisällölle vieraaseen kontekstiin”. Esimerkiksi henkilöiden puhetapa on ristiriidassa aiheen kanssa. Tämä epätavallinen yhteys synnyttää huumoria. (Ikonen 2009, 15.)

Ikonen (2009) tutkimuksen näkökulmana on komiikka, jolloin on luontevaa käsitellä ironiaa yhtenä komiikan välineenä. Itse kuitenkin käsitelen koomisuutta yhtenä ironian funktioista tai vaikutuksista. Ironiakin piilee pintamerkityksen takana, ja sen löytämiseen liittyy samanlaista mielihyvää kuin vitsin tajuamiseen (Hutcheon 1995, 42). Ironia ei kuitenkaan aina ole ensisijaisesti huvittavaa, vaan se voi esimerkiksi nostaa esiin yhteiskunnallisia epäkohtia. Toisin sanoen ironia voi joskus olla koomista, mutta komiikka ja ironia eivät ole sama asia.

Parodia ja *satiiri* ovat kaksi tekstilajia, jotka on määritelty milloin ironisiksi, milloin koomisiksi (mm. Rahtu 2000, 225). Näissä tekstilajeissa ironia on se kielellinen väline, jolla voidaan saada lukija huvittumaan. Parodia on ”ivallinen,

piikittelevä mukaelma jostain tunnetusta ja vakavasta aiheesta tai teoksesta” (Nurmi ym. 2004). Parodia on siis toisen esityksen muodon pilkkaamista, intertekstuaalista ivaa. Satiiri taas on pikemminkin sisällön, esimerkiksi arvojen pilkkaamista. (Rahtu 2000, 225). Satiiri viittaa yhteiskuntaan, suoraan tai välillisesti. Mari Huhtamäen mukaan ”satiirin kriittisyys syntyy vastaavuudesta fiktion maailman ja reaali maailman välillä sekä erillisyydestä ideaalin ja reaalisen välillä” (Huhtamäki 2009, 43). Näistä tekstilajeista poliittinen satiiri on journalismille luontevin kumppani (Ikonen 2009). Palaan yhteiskunnalliseen ironiaan luvussa 8.

2.3 Ironian määritelmä

Ironian perinteinen, arkikielinenkin määritelmä on, että ironia on epäsananmukaista kielenkäyttöä. Ironiassa tarkoitetaan muuta tai päinvastaista kuin sanotaan, eli ”sanotaan mitä tarkoitetaan ilman, että tarkoitetaan, mitä sanotaan”. (Rahtu 2006, 37.) Tällainen määritelmä auttaa tunnistamaan ilmiön, mutta se on sangen hämärä eikä rajaa ilmiötä tarpeeksi.

Ensinnäkin on vaikea määritellä ilmauksen sananmukaista ja epäsananmukaista merkitystä, etenkin mikäli halutaan luopua strukturalistisesta kielikäsitteestä. Ferdinand de Saussuren edustaman strukturalismin perusajatushan on, että paperille piirretty merkitys viittaa merkittyyne eli aineettomaan käsitteeseen (Fiske 1992, 66). Strukturalistit eivät suorastaan väittäneet, että merkitys olisi ehdoton ja lukkoon lyöty käsite, mutta oppi on silti mielestäni rajallinen, sillä se keskittyy enimmäkseen merkkijärjestelmään sekä merkkien ja ”todellisuuden” suhteeseen. Kieli ja todellisuus eivät kuitenkaan elä erillään toisistaan, vaan todellisuutemme on kielellisesti rakentunut (ks. esim. Lehtonen 1996). Merkitykset syntyvät tekstien (ja niiden tuottajien), kontekstien ja lukijoiden vuorovaikutuksessa (Lehtonen 1996). Niinpä merkkijärjestelmän erittely ei riitä ymmärtämään niin monimutkaista ilmiötä kuin ironia.

Toisin sanoen ilmauksella voi olla useita sananmukaisia ja epäsananmukaisia merkityksiä tulkitsijasta ja kontekstista riippuen. Lisäksi, kuten Toini Rahtu

huomauttaa, joskus ironinen lausahdus voi olla samanaikaisesti sananmukainen ja epäsananmukainen. Esimerkiksi jos kuljettaja kääntyy näyttämättä suuntavilkkaa, joku voi todeta: ”Rakastan ihmisiä, jotka näyttävät vilkkua”. Tällöin hän oikeasti tarkoittaa, että hän kannattaa vilkun käyttöä, mutta haluaa samaan aikaan osoittaa ärtymystään siitä, että tämä kuski jätti vilkun pois. (Rahtu 2006, 38–39.)

Toinen arkimääritelmän ongelma on se, että ”epäsananmukainen kielenkäyttö” pitää sisällään muitakin kielenkäyttötapoja, esimerkiksi valehtelun tai metaforisen puheen (Rahtu 2006, 43). Rahtu esittääkin oman, kattavamman ”komponenttimääritelmänsä”:

Ironisessa tulkinnassa on aina jokin 1) tavalla tai toisella **negatiivinen sanoma**, joka on tulkittava 2) **tuottajansa intention** mukaiseksi ja jolla on jokin 3) **kohde** ja useimmiten myös 4) **uhri**. Olennaista on 5) **monitulkintainen esitystapa**: jokin, joitakin tai kaikki komponenteista 1–4 tajutaan kätketyn, ja ne on siksi pääteltävä itse. (Rahtu 2006, 46; lihavoinnit alkuperäiset.)

Seuraavissa alaluvuissa käyn läpi ironisen tulkinnan komponentteja.

2.3.1 Negatiivinen sanoma, kohde ja uhri

Ironian *negatiivinen sanoma* voi olla ”ivaa, pilkkaa, kritiikkiä, erimielisyyttä taikka toisen kasvoja tai reviiiriä uhkaavaa direktiivisyyttä” (Rahtu 2006, 47). Ironisessa tekstissä voi olla monia ääniä ja sävyjä, mutta negatiivisuus on viestin ydin. Ironisen sanoman kielteisyys selittää ironian usein aiheuttaman suuttumuksen ja paheksunnan. Toisaalta niissä, jotka ymmärtävät ironian eivätkä ole sen uhreja, ironian tunnistaminen herättää mielihyvää ja ehkä vahingoniloakin.

Ironian *kohteella* tarkoitetaan ”niitä olioita, ilmiöitä tai ominaisuuksia, joihin ironian kärki osoittaa”. Tällaisia voivat olla esimerkiksi vastuuttomuus, tietämättömyys tai rasistisuus, tai jokin tietty tilanne, lausahdus tai ajatus. (Rahtu 2006, 49.) Ironian *uhri* puolestaan on se ihminen tai ihmisryhmä, joka ”tulkitaan vastuulliseksi siitä, mitä ironisoidaan” (Rahtu 2006, 50).

Ironialla on myös toisenlaisia uhreja: niitä, jotka eivät ymmärrä ironiaa. Rahtu kutsuu näitä toissijaisiksi uhreiksi. Uhriksi joutuminen on toisaalta ironian

tuottajan, toisaalta ironian tulkitsijan toiminnan tulosta. Ironian ymmärtäjä saattaa tehdä myös päätelmiä siitä, kuka ei todennäköisesti ymmärrä ironiaa.

Joskus ironia ei tunnu kohdistuvan kehenkään. Esimerkiksi säästä voi puhua ironisesti, vaikka kutsumalla kaatosadetta kauniiksi ilmaksi. Huonosta säästä ei kuitenkaan voi syyttää ketään. Rahtu (2006, 51) laskeekin tällaisen tapauksen ironian ulkopuolelle. Sään kommentointi on vain leikkisä huomautus, ei ironiaa, joka on sosiaalista toimintaa. Rajausta tuntuu järkevältä.

2.3.2 Ironian intentionaalisuus

Intentionaalisuus on ehkä kiistellyin ironian ominaisuus. Esa Renvallin ja Esa Reunasen mielestä ironia voi olla myös tahatonta (1998, 6). Rahtun (2006, 46) mukaan ironia kuitenkin tulkitaan aina kirjoittajan intentioksi. Linda Hutcheon (1995, 11) puolestaan kiinnittää huomionsa enemmän tekstin tulkitsijan kuin tekstin tuottajan intentioon: lukijan tekemä ironinen tulkinta on intentionaalinen liike.

Minun mielestäni tulkitsija ei voi tietää varmaksi, oliko ironia kirjoittajan intentio. Toisaalta lukija ei voi tietää kirjoittajasta ja tämän aikomuksista juuri mitään muutakaan. Vain teksti on hänen yhteytensä kirjoittajaan. Kuvitellaan tilanne, että lukija löytää tekstistä jotain ristiriitaista, ivallista tai huvittavaa. Hän miettii, onko se tekstissä tarkoituksella vai ei. Hän siis tekee *tulkintoja kirjoittajan intentioista*. Jos hän arvelee, että ristiriitaisuus on vahinko, hän pitää sitä vain huvittavana tai ärsyttävänä. Mutta jos hän päätyy siihen, että se on kirjoittajan intentio, hän voi kutsua sitä ironiaksi. Intentionaalisuus on siis osa ironian käsitettä. Rahtu ilmaisee saman näin:

Tulkinnan yhtenä menetelmänä onkin epäilemättä samastuminen: pohdimme, mitä itse tarkoittaisimme, jos tulkittavanamme oleva viesti olisi oman intentiomme tuote. Näin kielellisen merkityksen tutkiminen tulkinnan kautta ei suinkaan ohita intentiota vaan lähestyy sitä toisesta näkökulmasta. (Rahtu 2006, 19.)

Mika Renvallilla ja Esa Reunasella (1998, 12) on toisenlainen lähtökohta ironian intentionaalisuuteen. Heidän mielestään toimittajan täytyy lähes aina tehdä valinta ironisoinnin ja deironisoinnin välillä. Heidän mukaansa journalistiseen työhön

liittyy aina ironiaa, tilanneironiaa: toimittaja kirjoittaa usein 'ikään kuin' hän olisi ottanut kaikista asioista perusteellisesti selvää, 'ikään kuin' kaikki tulisi ottaa vakavasti ja 'ikään kuin' lukijoita (tai häntä itseään) kiinnostaisi. Tällöin toimittaja voi joko korostaa tilanteen ironiaa, eli kirjoittaa auki jutuntekoprosessin kummallisuudet ja oman asenteensa, tai deironisoida tekstinsä eli pyrkiä häivyttämään tilanneironian. Renvallin ja Reunasen luonnehtima kuva journalistisesta työstä on varsin osuva, vaikkakaan en välttämättä kutsuisi asetelmaa juuri ironiseksi. Silti teoria tuo ilmi sen, että tekstuaalisen ironian käyttö on tietoinen valinta – ainakin lukija olettaa niin.

2.3.3 Monimielisyys ja tulkinta

Vaikka ajattelen, että tekstin merkitys syntyy tulkintaprosessissa, pyrin tässä tutkimuksessa silti hahmottelemaan niitä tekstin piirteitä, jotka johdattavat lukijan tulkitsemaan sen ironiseksi. Teksti on yksi prosessin osanen. Se on näyttämö, jossa kirjoittaja ja lukija kohtaavat. Kirjoittaja ja lukija tuovat näyttämölle lisäksi kulttuurisen taustansa, kokemuksensa, odotuksensa ja oletuksensa.

Uskoakseni tulkitsija lähtee etsimään piilomerkitystä pääasiassa kahdesta syystä. Ensimmäinen on *konteksti*, joka käsittää muun muassa ajallisen ja kulttuurisen kontekstin sekä tekstin julkaisu ympäristön. Journalistisessa ironiassa julkaisu ympäristöllä on erityisen suuri merkitys. Esimerkiksi Nyt-liitteen avatessaan lukija osaa odottaa ironista asennetta tiettyjä aiheita ja ihmisiä kohtaan. Käsittelen konteksteja tarkemmin luvussa 3.

Toinen syy piilomerkityksen etsimiseen ovat tekstin kohesteiset eli silmiinpistävät ristiriitaiset ominaisuudet tai ivaa sisältävät ilmaukset. Toini Rahtu (2000, 236) kutsuu niitä *ironisoiviksi koteksteiksi*. Ironisoivia koteksteja käsittelen laajasti tekstianalyysiluvuissa 5–7.

Tieto journalistisista konventioista saattaa tehdä ironisoivista koteksteista erityisen silmiinpistäviä. Lukijalla on oletettavasti jonkinlainen mielikuva, että journalismissa pyritään yleensä objektiiviseen ja neutraaliin ilmaisutapaan.

Poikkeuksellisen reipas ja elävä kielenkäyttö herättää lukijan huomion. Esimerkiksi aineistoni jutussa ”Bailauksen goljatit” (Nyt 23/2007) on huomattavan paljon huutomerkkejä. Kaksisivuisen jutun leipätekstissä on jopa 15 huutomerkkiä. Niiden kontrasti sen kanssa, mitä jutussa oikeastaan tapahtuu – ei paljon mitään –, muuttaa kertojan äänensävyyn innostuneesta mukainnostuneeksi. Kerronnan sävyistä puhun tarkemmin luvussa 7.

Lukija siis löytää tekstistä inkoherenssia, epäyhtenäisyyttä. Hän tulkitsee, että kirjoittaja on rakentanut inkoherenssin tarkoituksella ja että ristiriitoihin sisältyy ivaa tai kritiikkiä. Tämän johdosta hän olettaa, että kirjoittajalla on mielessään viesti. Tulkitsija pyrkii löytämään tekstin koherentin merkityksen. (Rahtu 2006, 25.)

Ironisoivien kotekstien vaikutus perustuu koherenssiin: kun lukija löytää tekstistä jostain (yllättävästä) kohtaa ivaa, hän joutuu tulkitsemaan ivallisiksi myös muuten viattoman näköisiä jaksoja, jotta hän voisi ymmärtää tekstin yhtenäiseksi tai mielekkääksi (Rahtu 2000, 237).

Tietyissä tapauksissa ironia on se – ainoa – punainen lanka, jonka avulla tulkitsija saa kenties oudotkin viestinosat solmituksi toisiinsa ja ulkoiseen kontekstiin, niin että viesti sekä pysyy koossa että tuntuu mielekkäältä käytökseltä. (Rahtu 2006, 25.)

Kuten tästä jo huomataan, ironian läpimeno on paljolti lukijan vastuulla. Vaikka ironinen teksti voi olla poliittista, puhtaan ironinen teksti ei kuitenkaan voi suoraan välittää asenteita ja mielipiteitä – sehän on epäsuoraa. Lukijan on pystyttävä päättämään ironia ja muodostamaan viestin sisältö. Näin ollen ironian kirjoittaja on lukijan tulkintakyvyn, aiempien kokemusten ja käsitysten armoilla. Esimerkiksi kun kutsun Alanis Morissettea ”suureksi ajattelijaksi”, se on ironista sillä perusteella, ettei poplaulajia yleensä arvosteta teoreetikoina yhtä paljon kuin Sokratesta ja Kierkegaardia. Mutta onko tekstini lukijalla sama käsitys? En voi tietää.¹

---

¹ Ironian ymmärtämiseksi riittää tässä se, että lukija tietää, mikä on kulttuurissamme yleinen poplaulajien ja filosofien arvostusero – tai se, että hän on tottunut ironiaan ja tunnistaa ”suuri ajattelijat” -ilmaukseen kiinnittyneen konventionaalisen ironian. Harvoja ihmisiä kutsutaan nykyään tosissaan ”suuriksi ajattelijoina”. Näiden tekstinulkoisten ja -sisäisten vihjeiden perusteella lukija voi tunnistaa ironian. Huomattakoon kuitenkin, ettei hänen tarvitse olla *samaa mieltä* Alanis Morissettestä. Hän voi pitää Morissettea maailman viisaimpana ihmisenä mutta silti tajuta, että minä ironisoin tätä. Hän saattaa närkästyä muttei silti ole itse ironian uhri.

Ironian kirjoittajan avuttomuus liittyy kuitenkin vain puhtaaseen ironiaan. Uskonkin, ettei journalistisessa tekstissä haluttua ironista merkitystä jätetä pelkän vihjailun varaan. Viestin suoruusaste tekstissä vaihtelee. Ironian seassa on esimerkiksi sarkasmia, halventavaa kehystämistä ja huvittavia lempinimiä, jotka ohjaavat tulkintaa. Journalistisen tuotannon jatkuvuus helpottaa myös lukijan tulkintatyötä: samasta aiheesta on voitu kirjoittaa ennenkin tiettyyn sävyyn, joten lukija voi arvata, mistä tekstissä on kyse.

2.4 Yhteenveto: oletukset tässä tutkimuksessa

Kaikesta edellä mainitusta seuraa tiettyjä oletuksia tähän tutkimukseen.

Ensinnäkin tausta-ajatuksena on merkitysten tulkinnallisuus. Ironia on epäsananomukaista tai monimielistä kielenkäyttöä, siksi ironisessa tekstissä ei lue ”tämä on ironiaa”. Tekstin merkitys rakentuu tulkitsijan päässä, yhdistelmänä tämän kokemuksista, odotuksista, tekstin piirteistä ja miellelyhtymistä.

Tutkimusaineistonani ovat kuitenkin tekstit, eivät ironian tulkitsijat. Vaikka siis tunnustan kielen sosiaalisuuden, dynaamisuuden ja tulkinnallisuuden, aikomukseni on eritellä tekstejä ja tulkintaan johtavia piirteitä. Ainoa läsnä oleva tulkitsija olen minä itse. Jos tarkkoja ollaan, tutkin vain sitä, mikä sai minut tulkitsemaan tietyn tekstin ironiseksi. Aion kuitenkin rohkeasti olettaa, että tulkintani on jossain määrin yleistettävissä – vähintäänkin siten, että vastaavanlaiset tekstin piirteet yleensä ohjaavat ironiseen tulkintaan.

Uskon myös, että journalistisessa tekstissä haluttu ironinen merkitys on ilmaistu melko selvästi. Tekstit eivät ole vain kainosti vihjailevia vaan journalistinen ironia on usein suoraa, jopa sarkastista. Lisäksi sekä Nyt-liite ja Helsingin Sanomat on suunnattu varsin laajalle yleisölle, jolloin tekstin kätketyn merkityksen ymmärtämiseen tuskin tarvitaan tohtorintutkintoa. Ne ovat kotimaisia julkaisuja, joita olen lukenut ennenkin. Olen kulttuurista kohderyhmää.

Lisäksi intentionaalisuus on osa ironian määritelmää. Oletan, että tekstit, joista löydän ironiaa, on todennäköisesti tarkoitettu ironisiksi. Siksi tämän tutkimuksen

päähuomio on kysymyksissä, *miten* ironinen vaikutelma luotu ja *miksi* se on haluttu luoda.

3 KONTEKSTI JA IRONIA

3.1 Kontekstin eri tasot ja niiden merkitys

Ironiseen tulkintaan tarvitaan väistämättä tekstinulkoisia tekijöitä. Tämä koskee tietysti kaikkea tekstintulkintaa, mutta ironiassa konteksti eli tulkintaympäristö ohjaa vahvasti sitä, että lukija tulkitsee merkityksen epäsananmukaiseksi. Jossain kontekstissa tekstin voisi lukea kirjaimellisesti, toisessa kontekstissa se on ilmiselvästi ironinen.

Ensin lienee paikallaan määrittää, mikä konteksti on. Konteksti voidaan yksinkertaisesti selittää tulkintaympäristöksi, mutta ympäristöä ei pidä ymmärtää staattisena taustana, johon teksti ikään kuin ilmestyy. Ympäristö on yhtä elävä, moninainen ja tulkinnanvarainen kuin tekstikin. Konteksteja on yhtä aikaa useita ja eritasoisia. (Lehtonen 1996, 160.) Mikko Lehtonen määrittelee kontekstit näin:

Konteksteihin kuuluvat kaikki sellaiset tekijät, joita kirjoittajat ja lukijat tuovat merkityksenmuodostamisprosessiin, erityisesti heidän diskursiiviset arviointi- ja arvotuskehikkonsa (Lehtonen 1996, 164).

Kontekstit ovat siis kulttuurisia resursseja samaan tapaan kuin diskurssitkin (Lehtonen 1996, 165). Tehdäkseni jotain järkeä kontekstien maailmaan lainaan Linda Hutcheonin jaottelua. Hutcheon jakaa kontekstit kolmeen tyyppiin: circumstantial, textual, intertextual. Ensimmäinen tyyppi, circumstantial context, tarkoittaa materiaalista kontekstia – tekstin konkreettista ympäristöä. (Hutcheon 1995, 143.) Journalistisen ironian yhteydessä sen voi käsittää julkaisu-ympäristöksi. Tekstin julkaisu-ympäristö ohjaa lukijan tulkintoja vahvasti. Lukijoilla on odotuksia teksteistä jo etukäteen, lukeminen ”alkaa ennen kuin ensimmäistäkään tekstin merkkiä on luettu” (Lehtonen 1996, 172). Esimerkiksi Nyt-liitteen tapauksessa lukijalla saattaa olla vahvoja ennakko-odotuksia jo ennen koko lehden avaamista, jos viikkoliitteen kepeä, humoristinen ja joskus räähvitönkin tyyli on hänelle tuttu. Näin ironiankin havaitsemista yleensä edeltää ironian odotus (Rahtu 2001, 238).

Myös tekstityyppi eli genre on kontekstin osatekijä ja ohjaa tulkintaa. Mikko Lehtosen mukaan genret ovat

kerronnallisten järjestelmien muotoja, jotka säätelevät kerronnan potentiaaleja ja vaikuttavat siihen, kuinka merkitsijöitä ja diskursseja muotoillaan, järjestellään ja muunnellaan kerronnallisissa prosesseissa (Lehtonen 1996, 183).

Genret ovat abstraktioita, sanatonta tietoa, jotka määräävät sekä kirjoittajan että lukijan toimintaa (Lehtonen 1996, 184). Esimerkiksi taiteessa genren määrittely ei aina ole yksinkertaista, mutta journalismissa juttutyyppeiden konventiot on viety varsin pitkälle. Juttutyypin nimi saattaa lukeakin tekstin yläpuolella: ”mielipide”, ”pääkirjoitus”, ”kolumni”, ”haastattelu”. Monissa lehdissä kirjoittajille annetaan perusteelliset ohjeet siitä, millainen tietyn juttutyypin pitää olla. Erityisesti muutosäännöt on laadittu tarkasti. Heikki Kuutti määrittelee journalistisen genren seuraavasti:

Genre on sekä median että yksittäisen jutun tai ohjelman identiteetti, joka noudattaa tiettyjä konventioita ja joka on tietyssä suhteessa jutun tai ohjelman tarkoitukseen (tiedonvälitys, viihdyttäminen), muotoon (pituus, sijoitus, rakenne, kieli) ja merkitykseen (suhde todellisuuteen). Genre voidaankin nähdä (--) signaaliksi siitä, **mitä yleisö voi jutulta odottaa**. (Kuutti 2006, 76; lihavointi minun.)

Ironian odotusta virittää erityisesti tekstin tunnistaminen kolumniksi tai pakinaksi (Rahti 2001, 227). Pakina on ”huvittamaan tarkoitettu persoonallinen juttutyyppe” (Kuutti 2006, 77).

Genren kautta tuleekin ilmi se, että julkaisu ympäristö ohjaa paitsi lukijaa myös tekstin tuottajaa: sitä, mitä hän kirjoittaa ja miten. Oikea julkaisu ympäristö mahdollistaa sen, että kirjoittaja voi ja uskaltaa käyttää monimielistä ilmaisutapaa, ironiaa. Julkaisu ympäristö sisältää ajatuksen kohderyhmästä, ideaalilukijasta tai kirjallisuustieteellisin termein *implisiittisestä lukijasta*:

Jokainen kirjallinen teos rakentuu siten, että se ottaa huomioon potentiaalisen yleisönsä ja sisältää kuvan siitä, kenelle se on kirjoitettu. Jokainen teos koodaa itseensä sen, mitä [Wolfgang] Iser kutsuu implisiittiseksi lukijaksi, ja viittaa jokaisessa eleessään siihen vastaanottajaan, jota se ennakoit. Kirjallisessa samoin kuin missä tahansa tuotannossa kulutus on osa tuotantoprosessia. (--) [T]ietynlainen lukija on mukana jo kirjoittamisaktin kautta, tekstin sisäisenä struktuurina. (Eagleton 1997, 108–109.)

Nyt-liitteen implisiittistä lukijaa käsittelen tuonnempana, ja se on osin myös konstruoitavissa ironisista teksteistä. Helsingin Sanomien vaalirahauutisten

implisiittinen lukija on vaikeammin määriteltävissä. Helsingin Sanomat on maamme suurin sanomalehti, joten kotimaansivut on suunnattu suurelle ja kirjavalle lukijaryhmälle. Todennäköisesti implisiittinen lukija on kuitenkin politiikasta kiinnostunut henkilö, joka on seurannut vaalirahautisointia ja nimenomaan Helsingin Sanomien uutisointia.

Toinen Hutcheonin konteksteista on tekstuaalinen konteksti. Se tarkoittaa tietyn ilmaisun välitöntä tekstiympäristöä. (Hutcheon 1995, 144.) Tekstin sisällä syntyviä suhteita, sidoksia ja viittauksia kutsutaan myös koteksteiksi (Airola 2006). Ironisessa tekstissä peräkkäiset lauseet tai kappaleet ironisoivat usein toisiaan (Rahtu 2001, 228). Näin käy esimerkiksi katkelmassa aineistoni tekstistä ”Ninja-pommi räjähtää!” (Nyt 6/2007). Jälkimmäinen kappale asettaa haastateltava Ninja Sarasalon kommentin ironiseen valoon:

”Must on kyllä tullu elegantimpi vanhemmiten”, hän sanoo. ”Mulla on enemmän maailmanviisautta, mutta oon sama ihminen ku kymmenen vuotta sitten.”
Hän on 24-vuotias.

Kolmas Hutcheonin kontekstityyppi on intertekstuaalinen konteksti. Se on konteksteista ikään kuin kaukaisin. Kapeasti ymmärtäen se voisi olla se tekstijoukko, johon luettava teksti miellelyhtymien kautta kytkeytyy. Parodia nojaa vahvasti intertekstuaaliseen kontekstiin. (Hutcheon 1995, 144.) Journalismissa myös oletetaan usein, jopa turhankin usein, että lukija on lukenut samaa lehteä ja seurannut aihetta aikaisemmin. Niinpä teksteissä saattaa olla intertekstuaalisia viittauksia lehden aikaisempiin juttuihin.

Ymmärrän intertekstuaalisen kontekstin mieluummin laajemmin, kulttuurisena kontekstina. Kun kerran todellisuutemme on kielellisesti rakentunut, kaikki kokemuksemme ovat ikään kuin ”tekstejä”. Ironia, myös journalistinen, pohjautuu tavallisesti jaettuun kulttuuriseen tietoon, lukijan aiempiin kokemuksiin ja muistikuviin. Esimerkiksi aineistoni juttu ”Ystäväni Matti Nykänen” (Nyt 3/2007) kutsuu lukijoita muistelemaan entisen mäkihyppääjän toilailuja ja erityisesti hänestä kirjoitettuja lehtijuttuja, jutun aiheena kun on Nykäsen ja 7 päivää -lehden toimittajan Kai Merilän suhde.

Implisiittisen lukijan ja kulttuurisen kontekstin ideat yhdistyvät tämän luvun viimeisessä oleellisessa käsitteessä: diskursiivisessa yhteisössä. Kuten luvussa 1.2 selvitin, kielenkäyttö on käsitykseni mukaan sosiaalista, diskursiivista. Linda Hutcheonin mukaan diskursiivinen yhteisö on se ryhmä, jolle ironinen viesti on suunnattu, yhteisö, joka ymmärtää ironian. Diskursiivista yhteisöä voisi kutsua myös sosiaalisesti kontekstiksi: sen muodostavat diskurssiin sisältyvät implisiittiset lukijat ja todelliset lukijat, joilla on tietyt kulttuuriset edellytykset tunnistaa ja ymmärtää ironiaa. (Hutcheon 1995, 91.)

Ironiassa tekstin tuottaja luo suhteen ironian ymmärtäjään ikään kuin tekstin takana. Toisten tulkintojen mukaan ironia yhdistää ihmisiä ja sulkee toisia yhteisön ulkopuolelle. Hutcheonin mielestä diskursiivinen yhteisö on olemassa ennen ironiaa, ja se mahdollistaa ironian ”tapahtumisen”. (Hutcheon 1995, 89.) Palaan tähän pohdintaan, kun käsitteelen ironian sosiaalista funktiota.

3.2 Kun kirjoittaja unohti kontekstin

Valottaakseni kontekstin tärkeyttä kerron omasta kokemuksestani kirjoittajana. Olin kesällä 2008 toimittajana Helsingin Sanomien kulttuuritoimituksessa. Helsingin Sanomien kulttuurisivuilla on pitkät perinteet ja varsin paljon valtaa, mutta sen mukana myös varsin elitistinen maine.

Päätin tehdä jutun Savonlinnan oopperajuhlilta. En ollut koskaan aiemmin käynyt oopperassa, ja se oli nimenomaan jutun idea: miten ensikertalainen oopperan kokee. Juttuidea kuulostaa narsistiselta, mutta päätavoitteeni ei ollut kirjoittaa itsestäni. Halusin vain ottaa selvää suljetun oloisesta taidemuodosta ja sohaista kulttuurieliitin muurahaispesää reippaasti.

Ironisoin siis korkeakulttuurin jonkinasteista tekopyhyyttä, mutta heittäydyin itsekin jutussa tyhmäksi. Arvelin, että itseironiani olisi itsestään selvää. Näin ei kuitenkaan ollut. Jutusta tullut palaute oli etupäässä närkästynyttä ja jopa kiukkuista. Siitä keskusteltiin myös joillain verkon keskustelupalstoilla. Miksi oopperaa lähetetään arvioimaan joku, joka ei ole käynyt oopperassa ennen?

Jutustahan paistaa läpi, ettei toimittaja tiedä asiasta mitään! Ennen kaikkea: miten Helsingin Sanomat on voinut vajota näin alas?

Mikä meni pieleen? Luulen, että suurin ongelma oli se, etten ottanut kirjoittajana kontekstia ja lukijakuntaa tarpeeksi hyvin huomioon. Klassinen musiikki ja ooppera ovat kulttuurisivujen korkealentoisinta alaa. Helsingin Sanomien oopperajutuilla on pitkä ja arvokas historia, ja ne ovat järjestään hyvin vakavahenkistä, ”hienostunutta” journalismia asiantuntijayleisölle.

Todennäköisesti moni oopperasta ymmärtämätön, juuri sellainen ensikertalainen kuin minä itse, jätti jutun lukematta nähtyään Savonlinnan oopperajuhlien logon. Jälkeenpäin ajatellen jutun kuvakin, aivan tavallinen esityskuva, oli liian perinteinen ja antoi ymmärtää, että kyseessä olisi perinteinen oopperajuttu.

Niinpä ne, jotka jutun lopulta lukivat, odottivat samanlaista silkkihansikkaista käsittelyä kuin aina ennenkin. Lisäksi moni heistä ymmärsi jutun genren väärin. He luulivat, että kyseessä on arvio, siitä huolimatta, että yritin jutun alussa selittää tarkoitukseni. Vaikka jutussa oli mukana haastateltavakin, jutun reportaasimuoto ei silti mennyt perille, kun ennako-odotukset olivat niin vahvat.

Koska ironia on siis ollut viimeisenä vaihtoehtona lukijoiden mielessä, tekstin ironian olisi pitänyt olla paljon suurempaa kuin se oli. Kuten Toini Rahtu (2000, 239) toteaa, ”mitä yllättävämpää ironia jossain tilanteessa on, sen selvemmin se täytyy merkitä”. Ilmeisesti en merkinnyt sitä tarpeeksi selvästi.

Jälkeenpäin tuntuu, että teksti taisi ylipäättään olla aika keho. Lohduttaudun sillä, että elitististä muurahaispesää sohiva ironiani olisi kenties uponnut Nyt-liitteen lukijoihin – ainakin paremmin kuin Helsingin Sanomien kulttuurisivuja lukeviin oopperafaneihin. Ehkä seuraavista alaluvuista selviää, miksi.

3.3 Nyt-liite tulkintaympäristönä

Nyt-liite ilmestyy Helsingin Sanomien välissä joka perjantai. Sitä lukee tutkimuksen mukaan jopa 96 prosenttia Helsingin Sanomien tilaajatalouksista. Vuonna 2009 lukijoita oli 866 000 (HS Medianetti 2010). Mediatiedoissa

Helsingin Sanomien verkkosivuilla Nyt-liitteen esimies Ville Blåfield kuvaili lehteä vuonna 2008 näin:

Nuorelle lukijalle Nyt kertoo, mitä kaupungissa tapahtuu ja mitkä ovat populaarikulttuurin uudet tuulet. Iäkkäämmälle lukijalle liite on kurkistusluukku nuorisokulttuuriin ja kaupungin klubeille. Kaikille Helsingin Sanomien lukijoille Nyt-liite on viikon TV-opas ja hännäköpuheena. (Blåfield 2008.)²

Mediatiedoissa viitattiin myös lukijatutkimukseen:

Nyt-liitteen lukemistutkimuksen mukaan alle 25-vuotiaat ovat ahkerimpia Nyt-liitteen lukijoita. He viihtyvät yhden numeron parissa keskimäärin 50 minuuttia (ka. 47 minuuttia) ja suurin osa pyrkii lukemaan lehden jo heti perjantaina. 90 prosenttia nuorista pitää Nyt-liitettä ajankohtaisena, hauskana ja mielenkiintoisena lehtenä ja neljä viidestä mieltää sen itselle tarkoitetuksi. (HS Medianetti 2008.)

Nyt-liitteen sisältö painottuu siis nuoriso- ja populaarikulttuuriin. Lisäksi viikonloppua vasten ilmestyminen pitää lehden kevyenä. Blåfield kuvailee tyyliä ”hännäköiseksi”. Jutuille onkin tyypillistä haastateltavan haastaminen, naiivit kysymykset ja auktoriteettien pilkkaaminen.

Televisio- ja menovinkkioppaana Nyt-liite palvelee suurta yleisöä, mutta jutut on aiheiltaan ja näkökulmiltaan suunnattu tietyn tyyppiselle lukijalle. Toisin sanoen moniin juttuihin on kirjoitettu mukaan implisiittinen lukija eli sisäislukija (ks. luku 3.1). Olen lukenut Nyt-liitettä muutaman vuoden ajan, joten lukukokemukseni perusteella voin hahmotella, että Nyt-liite odottaa lukijan olevan nuori, kaupunkilainen ja mieluiten helsinkiläinen, liberaalisti ja vihreästi ajatteleva ateisti, joka ei paheksu alkoholin käyttöä. Itse asiassa ainakin muutama vuosi sitten monet Nyt-liitteen jutut olivat jopa alkoholikeskeisiä: lehdessä oli viinavertailuja, reportaasi baarijonosta ja monia juttuja, joissa käytiin kaljalla tai juotiin runsaastikin alkoholia. Tutkimusaineistoni kahdeksasta jutusta seitsemässä juodaan.

---

² Kuvaus on todella vuodelta 2008, mutta mikäli konsepti on muuttunut, sillä ei ole tämän tutkimuksen kannalta merkitystä, koska Nyt-liitteen aineistonikin on vuodelta 2007.

3.4 Helsingin Sanomat tulkintaympäristönä

3.4.1 *Ironia sanomalehdessä*

Aineistoni vaalirahauutisissa materiaalisen julkaisu-ympäristön merkitys ei nouse ironian tulkinnan kannalta yhtä tärkeäksi kuin Nyt-liitteen tapauksessa.

Vaalirahauutiset on julkaistu Helsingin Sanomien kotimaansivuilla. Helsingin Sanomat on sitoutumaton, asiapitoinen broadsheet-sanomalehti. Se on Suomen luetuin sanomalehti, jolla oli 951 000 lukijaa vuonna 2009 (HS Medianetti 2010).

Helsingin Sanomien kotimaansivut ovat lehden luetuin osasto (HS Medianetti 2010). Niiden perusaines on uutinen. Sitoutumattomassa päivälehdessä uutinen on ”pelkistä tosiasioista koostuvat tuore ja ytimekäs juttu” ja mielipiteet pyritään erottamaan niin sanotuista tosiasioista (Kunelius 2004, 67–68). Lukijalla ei siis ole syytä odottaa ironiaa pelkän lehden olemuksen perusteella.

Helsingin Sanomat, kuten myös muutkin viestimet, saattavat silti joskus ottaa kantaa maan politiikkaan myös uutisissa ja uutisjutuissa. Ironiseen tulkintaan saattaakin johdattaa jutun aihe. Olen keskittänyt huomioni niihin vaalirahakohua käsitteleviin juttuihin, joiden keskiössä on pääministeri Matti Vanhanen (kesk).³ Tulkintani mukaan Matti Vanhasella on erityisasema suomalaisessa mediassa. Siihen on kaksi syytä: Ensinnäkin Vanhasen asema pääministerinä ja siihen liittyvä valta aiheuttaa sen, että käsittely mediassa on joskus hyvin kriittistä, hyökkääväkin. Median rooli demokraattisessa yhteiskunnassa on toimia vallan vahtikoirana (Kunelius 2004, 194), ja suuri valta tuntuu tarvitsevan suuren ja verenhimoisen vahtikoiran.

Toinen syy Vanhasen suomimiseen on hänen omituinen suhteensa mediaan ja julkisuuteen. Lienee syytä vähän kerrata Vanhasen vaiheita hänen pääministeriaikanaan.

---

³ Tämän tutkimuksen kirjoitushetkellä Matti Vanhanen oli edelleen pääministeri, mutta julkaisuvuonna pääministeri oli jo vaihtunut. Olen tietoinen politiikan muutoksesta, mutta nimitän Vanhasta tekstissä edelleen pääministeriksi kolmesta syystä: ensinnäkin välttääkseni turhaa koukeraisuutta ”silloinen pääministeri, pääministeri vuonna 2009”, toisekseen siksi, että aineistojutuissa käsitellään valtaa pitävää pääministeriä, ja kolmanneksen siksi, että en voi ottaa huomioon kaikkea, mitä aineistoajankohdan jälkeen on tapahtunut tai tulee tapahtumaan.

3.4.2 Matti Vanhasen mediahistoria

Matti Vanhanen nousi pääministeriksi vuonna 2003 omien sanojensa mukaan vastoin tahtoaan, kun edellinen pääministeri Anneli Jäätteenmäki joutui eroamaan hankittuaan salaisia asiakirjoja kyseenalaisin keinoin. Helsingin Sanomien politiikan toimituksen esimies Marko Junkkari muistelee vuotta 2003, jolloin hän haastatteli juuri pääministeriksi valittua Vanhasta tämän kotona Lepsämässä:

Vaikka kirjahyllystä löytyivät kaikki Santeri Alkion teokset, varsinaista ideologia hänestä ei paljastunut.

Hän puhui haastattelussa asumisesta ja kaavoituksesta – ”hyvästä elämästä”, joka tarkoittaa asumista erillistalossa maaseudulla. Pääministerinä hän kertoi haluavansa rakentaa koko Suomesta nurmijärveläisen lintukodon. Hän kertoi ajavansa ”lastensa perään katsovien ja pihaansa siivoavien tavallisten suomalaisten asiaa”. (Junkkari 2009.)

Toisin sanoen Vanhanen aloitti pääministeriuransa ”tavallisena suomalaisena” – vähän liiankin tavallisena. Viihteellistyvä politiikan uutisointi (ks. esim. Karvonen 2008) oli suorastaan pettynyt värittömään ja nuhteettoman oloiseen lintukodon rakentajaan. Helsingin Sanomien toimittaja Seija Sartti kirjoittaa kolumnissaan näin:

Matti Vanhanen vaikutti haasteelliselta tapaukselta. Mitä iloa medialle irtoaisi kunnan perheenisästä, jonka maalaismaisen elämänsisällön muodostaa itserakennettu talo? Miehestä, jonka rohkein teko on kavuta kiinnittämään linnunpönttö puuhun? Pääministeristä, jonka pahin skandaali on tarjota omonamehua venäläisvieraille? (Sartti 2009.)

Pian lintukodon perältä kuitenkin löytyi tunkio: Vanhanen erosi puolisostaan vuonna 2005 ja mikä vielä mehukkaampaa, löysi netistä uuden naisystävän, Susan Ruusunen -nimisen yksinhuoltajan. Media raportoi ensin Vanhasen tekstiviestielämää ja sitten Ruusunen paljastuskirjaa, jonka tämä kirjoitti eron koitettua. Seija Sartti kommentoi median toimintaa ironisesti:

Vanhasesta tuli mies kuin unelma. Toimittajat eivät olisi ikinä uskaltaneet toivoa niin hienoa draaman käännettä, että pääministeri iskee naisia netissä ja jää kiinni milloin minkäkin rysän päältä – ja että hän kömpii esiin lautakasan alta. (Sartti 2009.)

Ironiasta – ja itseironiasta – huolimatta Sartin kolumnissa on totuudensien. Poliitikkojen yksityiselämä on noussut uutisarvostuksissa, jopa ”tärkeiden asioiden” edelle, kuten Erkki Karvonen (2008, 31) toteaa. Karvonen arvelee, että yksityisen ja julkisen sekä viihteen ja uutisen rajat ovat muuttumassa. On myös

syytä miettiä, kuinka laskelmoitua mediakohun syntyminen on. Jotkin hahmottomat kädet nostavat tekstiviestittelyn agendalle ja media ryhtyy kilpailemaan siitä, kenellä on tuoreimmat tiedot. Jossain vaiheessa joku kysyy, miksi aihe on oikeastaan tärkeä. Yleensä erityisesti asiajournalismin edustajille tulee tarve selittää, että uutisoinnilla haluttiin herättää yhteiskunnallista keskustelua ja tarjota puheenaiheita (Karvonen 2008, 35), mutta kuinka paljon on kyse siitä, että yritetään vain peitellä kilpailussa syntyneitä vauhtisokeutta? Karvosen mielestä Suomessa on otettu mallia anglosaksisesta journalismista, joka raportoi esimerkiksi Bill Clintonin seksisuhteesta ”ennätysmäisen yksityiskohtaisesti” (Karvonen 2008, 34). Karvosen mukaan Ignacio Ramonet (2001) on kutsunut tätä yliuutisoinniksi:

[P]ainoarvoltaan vähäinen asia voi kasvaa mediassa valtavaksi. Ramonetin mukaan tämä johtuu siitä, että tiedotusvälineet jäljittelevät ja kiihottavat toinen toisiaan, mikä synnyttää lumipalloeftin. Tällainen mediarihaantumisen toteutui myös Suomen poliittikkoskandaaleissa. (Karvonen 2008, 35.)

Kenties osa poliitikoistakin pitää mitä tahansa julkisuutta myönteisenä. Ensinnäkin poliitikolle on vaaleissa etua siitä, että hänet tunnetaan. Toisekseen julkikkiseksi muuttuminen ja yksityisen rajan ylittäminen tarkoittaa, että kuuluisa henkilö paljastuu tavalliseksi kuolevaiseksi, mikä on identiteettipolitiikan tavoite:

Poliittikkohan pyrkiikin olemaan ”yksi meistä” (kuten Tarja Halosen vaalikirja todistaa) eikä suinkaan ihmisistä vieraantunut ”herra”. (-) Keskustapuolueen vuoden 2007 eduskuntavaalien iskulausekin ilmensi identiteettipolitiikkaa: ”Vähän kuin itseäsi äänestäisit!” Siten Matti Vanhasen lemmenhetkiin liittyvistä paljastuksista on saattanut olla hänelle itselleen hyötyä, vaikka hän onkin vaatinut rangaistuksia yksityisyyden loukkaamisesta. Pääministeri Vanhasesta on tullut kaikkien tuntema ”Matti”. (Karvonen 2008, 41.)

Kuten Karvonen edellä toteaa, Vanhanen ei ole ollut julkisuudesta järin otettu. Yksityiselämän riepotos on kenties pääsyynä siihen, että Vanhasen suhtautuminen mediaan muuttui torjuvaksi, kylmäksi ja jopa halveksivaksi, silloinkin, kun kyse oli politiikasta. Myös vaalirahakohun aikana oli nähtävissä, että Vanhasta ärsytti toimittajien käytös ja hän vastasi kysymyksiin vastahakoisesti (esim. HS 27.9.2009). Junkkarin (HS 30.9.2009) mukaan Vanhanen pyrki suojaamaan itseään ihmisenä, ”kaikkien tuntemana Mattina” ja vetäytyi pääministeriasemansa taakse:

Vaalirahakohun aikana Vanhanen on onnistunut ulkoistamaan vastuun itsensä ulkopuolelle. Hän ei ole lähtenyt toimittajien tenteissä pohtimaan moraalikysymyksiä, vaan on vetäytynyt pääministeriasemansa taakse. Hän ei käytä minä-pronominia, vaan puhuu ”pääministeristä”, joka tekee sitä ja tätä. Tästä vastuun institutionalisoimisesta johtunee Vanhasen ylimielinen maine. (Junkkari 2009.)

Junkkari näkee myös selvän eron Vanhasen suhtautumisessa pääministeriyteen.

Vuoden 2003 haastattelun uutiskärki löytyi siitä, että pääministeri kertoi ottaneensa tehtävän vastentahtoisesti vastaan. Silloinen puoliso Merja Vanhanen kutsui miehensä pääministeriyttä ”painajaiseksi Elm Streetillä”. Kuusi vuotta myöhemmin Vanhasen vastentahtoisuudesta ei näy merkkiäkään. Mies nimeltä Matti Vanhanen taistelee nyt vimmaisesti asemastaan instituutiona. (Junkkari 2009.)

Vanhasen vimmaiselle taistelulle oli tarvetta, sillä media kyseenalaisti Vanhasen pätevyyden ja uskottavuuden moneen kertaan. Ville Pitkänen arvioi Journalismikritiikin vuosikirjassa 2009 vaalirahakohun ensimmäistä aaltoa, joka syntyi kesällä 2008:

Myös vaalirahakohun yhteydessä kiirastuleen joutuivat yksittäiset poliitikot, ensisijaisesti pääministeri Matti Vanhanen sekä keskustan puoluesihteri Jarmo Korhonen. Sekä Vanhasen että Korhosen kohdalla keskustelun eteneminen alkoi muistuttaa erehdyttävällä tavalla aikaisempia julkisuusvetoisia poliittisia kriisejä, jotka olivat päättyneet henkilövaihdoksiin. (--) Erona aikaisempiin poliittisiin kriiseihin oli kuitenkin se, että henkilövaihdokset eivät olisi poistaneet ongelmaa ja palauttaneet järjestelmän tasapainoa. (Pitkänen 2009, 33.)

Vaalirahakohussa ei siis ollut kyse politiikan viihteellistämisestä mutta henkilöitymisestä kyllä. Vaalirahakohun toisessa aallossa syksyllä 2009 Vanhasen jatkomahdollisuudet asetettiin taas kyseenalaisiksi. Kohun loppupuolella median ja Vanhasen välinen köyden veto alkoi jopa viedä päähuomion. Ylen Silminnäki-ohjelmassa väitettiin Vanhasen vastaanottaneen lahjuksena puutavaraa talonsa rakentamiseen, mutta väitteen lähde ei tämän tutkimuksen kirjoitusvaiheessa ole tullut julkisuuteen. Silti Helsingin Sanomissakin spekulointiin tämän jälkeen näyttävästi uusien vaalien järjestämistä (esim. 25.9.2009). Vanhanen itse närkästyi syytöksestä ja piti niiden tarkoituksena julkean poliittisena. Vanhasen mukaan ”etelän median” tavoitteena oli ”kaataa pääministeri” (esim. HS 11.10.2009). Journalisti-lehden Jaakko Kilpeläinen piti mediakritiikkiä aiheellisena:

Poliittisessa journalismissa on hylätty eräs keskeinen oikeudenmukaisuusperiaate. Pääministeri Matti Vanhanen on syyllinen – mihin tahansa – kunnes toisin todistetaan. (Kilpeläinen 17/2009)

Seuraavassa Journalistissa (18/2009) haastateltiin tietokirjailija Risto Uimosta, joka oli kirjoittanut Median mahti -nimisen teoksen:

Entä pääministerin lautakasatapaus? Onko etelän media mielestäsi erityisen kiivaasti Vanhasen kimpussa?

Tiettyyn pisteeseen saakka allekirjoitan väitteen, että etelän viestimet suhtautuvat muita kriittisemmin keskustaan. Etelän media -ilmaisu on kuitenkin täysin yliampuva. Kriittisyys johtuu asioista. Jos mitään syytä ei olisi, lautakasajuttua ei olisi tehty. En voi tietää, oliko tämä yksittäinen tapaus yritys kaataa pääministeri, mutta yleisellä tasolla journalismin etiikkaan ei sovi, että jutunteon päämääräksi otetaan päiden putoaminen. (Journalisti 18/2009, lihavointi alkuperäisessä tekstissä.)

Riippumatta siitä, pysyikö uutisointi asiallisena ja kuka kiistassa oli oikeassa, Vanhasen ja median suhde on ongelmallinen. Jos lukija tietää tämän, hän osaa odottaa värittyä käsittelyä ja enemmän tai vähemmän verhottua piikittelyä. Vaalirahakohua uutisoitiin Helsingin Sanomissa laajasti ja uutisten kanssa samalla sivulla oli sarkastisia kolumneja tai Poliitiikan kulmapöytä -palstan nimettömiä kommentteja. Kantaa ottavat tekstit ovat omiaan ironisoimaan myös viereisen, samaa aihetta käsittelevän uutisen, varsinkin jos kirjoittaja on sama.

Nyt kun olen käsitellyt kontekstien merkitystä ja eritelty hieman aineistoni konteksteja, voin siirtyä aineiston tarkempaan esittelyyn. Samassa yhteydessä käyn läpi vaalirahakohun etenemisen hieman yksityiskohtaisemmin.

4 AINEISTON ESITTELY

4.1 Nyt-liite

Olen valinnut tutkimukseeni kahdeksan Nyt-liitteen juttua vuodelta 2007. Ne ovat kaikki lehden alkuosan juttuja, useamman kuin yhden sivun pituisia ja tyypiltään reportaaseja: niiden kertoja on subjektiivinen tarkkailija, jonka ääni kuuluu tekstissä. Jutut kertovat joko yhdestä ihmisestä tai ryhmästä. Siksi olen nimennyt ne henkilöreportaaseiksi.

Nyt-liitteen henkilöreportaasit voidaan laskea mukaan nonfiktioon, joka on Maria Lassilan määritelmän mukaan ”muodoltaan fiktiota, kaunokirjallisen kerronnan keinoja käyttävää tekstiä, joka tapahtuu reaali maailmassa ja jonka sisältö on faktaa”. Nonfiktio on Lassilan mielestä ennemminkin tyylikokoelma kuin juttutyyppejä. (Lassila 2001, 4, 12.) Myöhemmin hän päätyykin käyttämään käsitettä kaunokirjallinen journalismi, joka tuo ilmiön liukuvuuden ja monimuotoisuuden paremmin ilmi kuin substantiivi nonfiktio (Lassila-Merisalo 2005, 31). Joka tapauksessa kaunokirjallinen tyyli antaa kirjoittajalle enemmän mahdollisuuksia ironiaan kuin esimerkiksi uutistyyli.

Seuraavassa esittelen aineistoni jutut jaottelemalla ne sen mukaan, keihin ironia niissä pääasiassa kohdistuu.

4.1.1 Poliitikot ironian uhreina

Melko varma keino päästä pilkattavaksi on pyrkiä eduskuntaan. Poliitikon rooliin kuuluu olla jatkuvasti arvosteltavana ja paheksuttavana. Poliitikkojen ivaaminen on jatkoa vanhalle herrainvallan kritiikille. Renvallin ja Reunasen mukaan (1998, 11) kuka tahansa poliittisessa roolissa esiintyvä joutuu helposti ironian uhriksi.

Nyt-liitteessä poliitikkoja käsitellään usein ironisoivasti. Aineistoni jutuista kaksi käsittelee poliitikkoja. Ensimmäinen, ”Setä sai uudet vaatteet” (Nyt 39/2007) kertoo 25-vuotiaasta keskustan kansanedustajasta Tuomo Puumalasta, toinen perussuomalaisten eduskuntaryhmästä. On kiintoisaa, että keskustalainen

poliitikko tuntuu olevan alttiimpi ironialle ja kritiikille kuin muiden puolueiden edustajat. Nyt-liitteen implisiittinen lukija onkin todennäköisesti kaukana sellaisesta pönäkästä pukuherrasta kuin ”ikäistään vanhempi” Puumala, joka ”ei ole ehtinyt kokeilla eri pähteitä, harrastaa ilkivaltaa ja sählätä ihmissuhteissa” (Nyt 39/2007).

Puumalasta kertovassa jutussa keskitytään kansanedustajan keski-ikäiseen tyyliin, keski-ikäiseen musiikkimakuun ja keski-ikäiseen puhetapaan. Puumalaa yritetään muuttaa ”normaaliksi 25-vuotiaaksi”. Poliitikka on jutussa sivujuonne, ikään kuin Puumalan epäterve harrastus.

Kaappaamme kansanedustajan eräänä keskiviikkoiltana tekemään asioita, joita normaalit kaksvitokset tekevät.

Puhe eduskunnassa jatkuu vielä iltamyöhään. Mutta tänään Tuomo pinnaa ja lähtee baariin.

Poliittiset kysymykset esitetään nopeana sarjatulena: ”Mikä on oikea äänestysikäraja?” ”Pitäisikö asevelvollisuus lakkauttaa?” ”Mietojen huumeiden laillistaminen?” ”Kansalaispalkka?” Puumala voisi vastata mitä vain, koska vastauksia ei jutussa kerrota, vaan siirrytään seuraavaan asiaan. Tulee vaikutelma, ettei toimittaja, Valteri Väkevä, kuuntele, tietenkään, sillä hän on ehkä itse ”normaali nuori”.

Puumala on elementissään puhuessaan politiikkaa. Hän kumartuu eteenpäin, katsoo innostuneesti silmiin ja argumentoi selvästi.

Mukavaa.

Epäilen silti, että edessäni istuu ihminen, jonka nuoruus on mennyt hukkaan.

Toinen poliitikkoja käsittelevä ironinen juttu on Juha Merimaan ”Kuranyrkit” (Nyt 50/2007), jossa haastatellaan perussuomalaisten eduskuntaryhmää, ilman johtotähteä Timo Soinia. Jutussa kyseenalaistetaan perussuomalaisten politiikan uskottavuus ja ihmetellään, mikä yhdistää poliitikkoja, joiden vastaukset vaalikoneessa ovat hyvin erilaisia? Juttu korostaa selvää ristiriitaa: Puolue on kasvattanut suosiotaan esiintymällä jämpinä, selväsanaisena ja kansantajuisena. Ilman puheenjohtaja Soinia eduskuntaryhmä ei kuitenkaan onnistu linjaamaan politiikkaansa selvästi. Ristiriidan henkilöitymä on ”nurkassa lojuva” Pertti ”Velto” Virtanen.

Ironinen journalismi ei välttämättä ole politiikan kannalta rakentavaa, koska ironia ei tavallisesti synnytä keskustelua. Ironiassa kritiikki ei ole suoraa, vaan lukijan on pääteltävä tai aavistettava ironinen merkitys. Ironia viittaakin siihen merkitykseen, ”minkä kaikki jo tietävät”, esimerkiksi käsitykseen, ettei poliitikkoihin ole luottamista. (Renvall & Reunanen 1998, 5.)

Nyt-liitteen tavoite ei kuitenkaan ole synnyttää rakentavaa yhteiskunnallista keskustelua vaan juuri viihdyttää ja hännätä. Nyt-liitteen politiikkaa käsitteleviin teksteihin kuuluu ironian lisäksi toinen merkittävä tunnuspiirre: politiikan henkilöityminen. Riitta Säterin (2007, 11) mukaan poliittisten ideologioiden uskottavuutta mitataan entistä useammin käyttäytymisen yksityiskohtien perusteella. Jos poliitikko on nurkassa lojuvaa tyyppiä, hänen politiikkansakaan ei ole uskottavaa.

Ironian poliittisiin funktioihin palaan luvussa 8.

4.1.2 Turhat julkkikset

Julkisuus on nyky-yhteiskunnassa entistä haluttavampaa ja kiinnostavampaa. Julkisuuteen pyrkii tosi-tv-tähtiä, salarakkaita ja muita niin sanottuja turhia julkkiksia. Mikko Hautakankaan (2005) mukaan nykyinen viihdejournalismo pyrkii tekemään julkkiksia niistä ihmisistä, jotka päättävät avautua elämästään ja tunteistaan, vaikka heillä ei olisikaan merkittävää syytä tulla tunnetuiksi. Hautakangas pitää nykyistä viihdejulkisuutta mustavalkoisena tunneteollisuutena, joka perustuu reaktioiden herättämiseen, ei yhteiskunnan ymmärtämiseen. Hautakankaan mukaan ironia on keskeistä tämänkaltaisissa mediasisällöissä:

[N]e tarjoavat mahdollisuuden suoraviivaiseen, pintamerkityksen mukaiseen luentaan, mutta toisaalta ikään kuin iskevät silmää tiedostavalle ja mediakriittiselle lukijalle ehdottaen näin vastaanoton välineiksi kyynisyyttä ja ironiaa. (Hautakangas 2005, 154–155.)

Aineistossani on kolme ”turhat julkkikset” -juttua. Tiina Tuppuraisen ”Ninja-pommi räjähtää!” (Nyt 6/2007) kertoo entisestä mallista, nykyisestä pop-tähdestä Ninja Sarasalosta, joka ”on valmis potkaisemaan Madonnakin sivuun”. Turhilla

julkiksilla tuntuu usein olevan suuret luulot itsestään, mutta todellisuus on puheita vaatimattomampaa.

Ennen keikkaa musta voi tulla aika vittumainen muija, silloin en hirveest ehdi ajatella toisten ihmisten tunteita”, Ninja sanoo. ”It’s just part of the show!”
Viime vuonna hän teki kymmenen keikkaa.

Jotkut julkkikset vaeltavat areenalta toiselle, urheilun, viihteen ja politiikan väliä. Tällainen tapaus on Kike Elomaa, jonka luona vierailaan ”Tervetuloa Kikelandiaan!” -jutussa. Entinen kehonrakentaja ja iskelmälaulaja on pyrkimässä eduskuntaan. Elomaan saavutuksissa ei sinänsä ole mitään jutun arvoista, vaan teksti kyseenalaistaa hänen uskottavuutensa niin viihdetaiteilijana kuin poliitikonakin.

Kolmas juttu käsittelee julkkismyllyä metatasolta. ”Ystäväni Matti Nykänen” kertoo 7 päivää -lehden toimittajan Kai Merilän suhteesta entiseen mäkkikuninkaaseen, nykyiseen lööppikuninkaaseen Matti Nykäseen. Merilän työstä valtaosa on Nykäsen elämästä raportointia, ja samalla hän pitää huolta Nykäsestä. Merilän mukaan julkisuus on Nykäselle huume, mutta hyötysuhde on molemminpuolinen. Jutussa Nykänen käyttäytyy arvaamattomasti, lähes maanisesti. Merilä näyttäytyykin julkisuuden huumekauppiaana, sensaatiojulkisuus huumeteollisuutena.

4.1.3 ”Toiseus” suhteessa tyypilukijaan

Loput ironia-aineistoni jutuista ovat vaikeampia jaotella. Löyhästi määritellen ne käsittelevät nuoria, jotka viettävät erilaista elämää kuin Nyt-liitteen keskivertolukija tai joihin on helppo suhtautua ylenkatsoen.

”Bailauksen goljatit” -jutussa (23/2007) lähtökohtana on Nyt-liitteen kilpailu, jossa etsitään ”kreiseintä bileporukkaa”. Humalaisista on helppo kirjoittaa ironisesti, koska he eivät varmasti ole itse tilanteen tasalla. Sitä paitsi ”kännihuumorin” tunnistaa jokainen suomalainen. Toini Rahdun mukaan suomalainen lukija osaa odottaa alkoholiin liittyvää leikinlaskua: meillä on

esimerkiksi poikkeuksellisen paljon alkoholiin, humalaan ja krapulaan liittyvää leikillistä sanastoa (Rahtu 2000, 229).

Toinen tämän kategorian juttu ”24 tuntia rauhaa ja rakkautta” (25–26/2007) ilmestyi Nyt-liitteen hippiteemanumerossa. Jutussa toimittaja Valtteri Väkevä viettää vuorokauden hippikommunissa. Hän haluaa selvittää, kuinka villiä ja vapaata hippien elämä on. Ei tietenkään kovin villiä ja vapaata, mutta jotain tavallisesta poikkeavaa saadaan esille: Hipit laiskottelevat ja polttavat tupakkaa, dyykkaavat, syövät kasvisruokaa, puhuvat outoja ja siivoavat ja peseytyvät harvoin. Yksi hipeistä on aito tyhjäntoimittaja. He ovat siis tarpeeksi ”toisia”, jotta ironia onnistuu.

4.1.4 Lukija taideblondina – epäonnistunut ironia

Ironian odotusta vahvistaa se, jos jutun kohde kuuluu ”ironisoitaviin ihmisluokkiin”, kuten poliitikkoihin tai äänekkäisiin julkkiksiin, tai vähintään tarpeeksi erilaiseen alakulttuuriin kuin lehden keskivertolukija. Mutta entä jos jutun kohde on lukijoille melko vieras? Jätin luokittelematta yhden esimerkkijuttuni, Jukka Yli-Lassilan ”Taideblondit” (Nyt 49/2007). Jutun aiheena ovat taidemaalari Johanna Oras ja taidemarkkinoiden tutkija Pauliina Laitinen-Laiho, joiden käytös ”kismittää Suomen pieniä taidepiirejä”. Luulen kuitenkin, että Nyt-liitteen suurin lukijaryhmä, alle 25-vuotiaat, ei tunne näitä naisia eikä monikaan lukijoista kuulu ”pieniin taidepiireihin”.

Kirjoittaja joutuukin monessa kohtaa vakuuttelemaan lukijaa, houkuttelemaan tätä mukaansa Suomen pieniin taidepiireihin: ”Heidät tunnetaan Suomen kuvataidekentällä media- ja markkinamyönteisinä naisina, eikä sellainen miellytä kaikkia.” ”Piireissä on kuiskittu, että Oras ei edes maalaisi teoksiaan itse--”. ”Oraksen asetelmiin on suhtauduttu Suomen taidepiireissä hieman kuin Juhani Palmun latoihin, tuhahdellen”.

Yleensä ironian tajuaminen tuottaa mielihyvää, oivaltamisen iloa (Rahtu 2000, 240). Linda Hutcheonin mukaan tätä oivaltamisen mielihyvää on selitetty monin

tavoin. Tulkitsija saa täydentää merkityksen loppuun ja näin osallistua aktiivisesti luovaan prosessiin. Mielihyvä on luonteeltaan älyllistä, koska tulkitsija joutuu tekemisiin monimielisyyden ja vastakohtaisuuden kanssa. (Hutcheon 1995, 42.)

Taideblondijutun ongelma onkin se, että lukija ei pääse tekemään omia päätelmiään, ellei satu kuulumaan ”Suomen pieniin taidepiireihin”. Kirjoittaja taluttaa lukijan haluamansa merkityksen äärelle kertomalla, miten oikeiden taiteilijoiden kuuluu näistä naisista ajatella. Näin ollen tyylikäs ironia epäonnistuu. Pienet vihjeethän toimivat yleensä vain, jos ironian osoittama konteksti on tulkitsijalle tuttu.

Taideblondit-juttu vetoaakin alkeelliseen keinoon saadakseen lukijan huvittumaan: blondeille on annettu punaviinipullot käteen. Ironia käy siis peruslukijalle tutummaksi jutun loppupuolella, kun naiset alkavat ylistää toisiaan: ”SÄ OLET HYVÄ TYYPPI!” Varmemmaksi vakuudeksi jutun pääkuva on otettu loppuillasta. Siinä naiset ovat kuohuviinilasien kanssa rähmällään hotelli Kämpin portailla. Tämän vitsin ymmärtää taidejunttikin: älyköiksi itsensä laskevat minihameiset blondit ovat humalassa.

Myös feministisestä näkökulmasta jutun ironia on kyseenalaista. Henkilöiden naiseus on selvä pilkan kohde. Sen indeksejä ovat muun muassa korkokengät, huulipuna, minihameet.

4.2 Helsingin Sanomien vaalirahauutiset

Helsingin Sanomista olen valinnut tutkimukseeni kahdeksan päivän kotimaansivut, perjantaista 25.9.2009 perjantaihin 2.10.2009. Käytän valikoiden taustamateriaalina uutisia, jotka ovat ilmestyneet ennen tuota viikkoa tai sen jälkeen, mutta kohdistan varsinaisen ironia-analyysini tähän viikkoon, jolloin vaalirahauutisointi oli intensiivistä ja jokapäiväistä. Näistä kahdeksasta päivästä kuutena vaalirahakohu oli päivän ykkösuutinen. Aiheelle oli lähes aina varattu enemmän kuin yksi sivu.

Vaalirahoituksesta oli siis samana päivänä monta erityyppistä kirjoitusta. Ympäröivä materiaali saattaa sanomalehdessä vaikuttaa uutisjutun sävyn tulkintaan. Helsingin Sanomien kotimaansivuilla yksittäinen juttu ei ole yhtä itsenäinen kokonaisuus kuin Nyt-liitteessä. Lukija lukee yksittäistä tekstiä osana kokonaisuutta, silmäillen ja kiinnittäen välillä huomionsa toisaalle. Nyt-liitteen juttua puolestaan luetaan todennäköisesti pidempään ja keskittyneemmin. Reportaasit ovat enemmän kuin yhden sivun mittaisia tarinoita, jotka edellyttävät jonkinasteista syventymistä. Niissä on vähemmän intertekstuaalisuutta ympäröivään sisältöön.

On mahdollista, että esimerkiksi kolumnit ja mielipiteelliset Poliitiikan kulmapöytä -tekstit vaikuttavat tulkintaani siitä, onko uutisjutuissa ironiaa ja kehen se kohdistuu. Yhtä hyvin ne voivat vaikuttaa tavallisenkin lukijan tulkintoihin.

4.2.1 Taustaa – vaalirahakohun ”ensimmäinen aalto”

Kun keskustan eduskuntaryhmän puheenjohtaja Timo Kalli meni A-studion haastattelussa 7.5.2008 sanomaan, ettei noudata vaalitukilakia, koska siitä ei ole seurauksia, alkoi niin sanottu vaalirahakohu. Lausunnon jälkeen media pureutui vaalirahailmoitukseen tarkemmin ja sai selville, että lakia rikkoneita oli useita muitakin, myös ministereitä (HS 25.9.2009). Suurinta huomiota sai Kehittyvien maakuntien Suomi -niminen yhdistys, joka jakoi 406 000 euroa vaalitukea ja jonka taustalla olivat Ideaparkin perustaja Toivo Sukari ja Tokmanni-ketjun perustaja Kyösti Kakkonen (Pitkänen 2009, 35).

Helsingin Sanomien kertausjutussa 25.9.2009 muistellaan vuoden 2008 tapahtumia:

Keskustan puheenjohtaja, pääministeri Matti Vanhanen sanoi 15.5.2008, ettei tiennyt, mistä vaalitukea jakaneen Kehittyvien maakuntien Suomen rahat olivat peräisin. Myöhemmin kävi ilmi, että Vanhanen on tavannut KMS:n rahoittajia virka-asunnossaan Kesärannassa ennen ja jälkeen vuoden 2007 eduskuntavaalien.

Vanhanen sanoi kesäkuussa 2008 eduskunnan kyselytunnilla, ettei hänellä ole mielikuvaa virka-asunnossaan tammikuussa 2007 järjestetystä tilaisuudesta, jossa keskusteltiin yrittäjien tuesta keskustalle.

Kesäkuun puolivälissä 2009 Vanhanen kertoi yllättäen muistavansa tapaamisen.

Oikeusministeri Tuija Brax nimesi vaalirahoitusta uudistavan toimikunnan, joka aloitti työnsä kesäkuussa 2008 ja sai ehdotuksensa valmiiksi syksyllä 2009. Siihen mennessä useat poliitikot olivat antaneet tietoa rahoittajistaan. Vaalirahauutisia tipahteli näin pitkin vuotta, mutta ”kohuksi” asia nousi jälleen syksyllä 2009.

4.2.2 Vaalirahauutisointi tutkimusaineistossa

Syksyllä 2009 vaalirahoitus sai jälleen ykkösuutisen paikan. Tällä kertaa kyse ei ollut yrittäjien ja poliitikkojen sopimuksista vaan yleishyödyllisten yhteisöjen antamasta tuesta eli ”kansalaisten rahoista”. Erityishuomio kiinnittyi keskustataustaiseen nuorten asumista tukevaan Nuorisosäätiöön. Säätiö sai tukea Raha-automaattiyhdistykseltä ja valtiolta ja jakoi rahaa edelleen keskustan omille poliitikoille, vaikka sen säännöissä ei mainittu vaalituen antamista säätiön tarkoitukseksi. (HS 20.9.2009.)

Analyysiviikollani 25.9.–2.10.2009 Helsingin Sanomissa käsiteltiin aluksi muun muassa vihreiden ja opposition kritiikkiä keskustaa ja hallitusta kohtaan sekä yleishyödyllisten yhteisöjen sääntöjä ja toimintaa. Pääministeri Matti Vanhasta pommitettiin kysymyksillä, mutta hän pysyi vähäsanaisena ja torjuvana. Loppuviikolla huomion vei Ylen Silminnäki-ohjelman väite, että Vanhanen olisi saanut taloonsa ilmaista puutavaraa yritykseltä, joka oli urakoinut Nuorisosäätiölle. Seuraavassa esittelen ne viikon jutut, jotka katsoin ironiatutkimukseni kannalta oleellisiksi. Olen numeroinut jutut ja viittaaan myöhemmin juttuihin lyhenteellä.

HS01a Kymmenen kysymystä Matti Vanhaselle, HS 26.9. A4

Tämä on mielenkiintoinen juttuformaatti, etukäteen julkaistut kymmenen kysymystä Matti Vanhaselle, jonka on määrä palata samana päivänä Yhdysvalloista Suomeen. Kysymysten sävy on varsin kärkevä, esimerkiksi: ”Miksi ette myönnä virheitänne?” ja ”Voiko pääministeri valehdella ilman, että siitä seuraa mitään?” Kysymysten muoto on vilpittö, mutta sisältö on sarkastinen

ja pitää ikään kuin vastauksen sisällään. Tämä on enemmän sarkasmia kuin ironiaa, sillä kritiikin kohde on selvä.

HS01b Kymmenen kysymystä Matti Vanhaselle, HS 27.9. A4

Edellisen päivän kysymykset on julkaistu uudelleen vastauksineen – tai pikemminkin ilman vastauksia. Vain neljään kysymykseen on saatu muutaman rivin vastaus. Kokonaisviestiksi jää kysymysten kriittinen sävy sekä vastausten vähyys ja puutteellisuus. Alla on lisäksi lukijoiden esittämiä kysymyksiä, jotka on lähetetty toimituksen sähköpostiin. Niiden tyyli on pääosin ivallinen: ”Miten pärjätte pääministerinä huomioiden muistikatkot?”

HS02 Vanhanen: Säätiön tuki muuttuu ongelmaksi vasta, jos lakia rikottu, HS 27.9. A4

Vanhasen paluu Yhdysvalloista on päivän pääuutinen. Kärki on siinä, ettei Vanhanen halunnut vastata odottavien toimittajien kysymyksiin. Hän halusi kuulla kaikki kysymykset peräkkäin ja antoi sen jälkeen pitkän vastauksen, joka ”muistutti paikoin luentoa vaalirahoituksen historiasta”. Reportaasimaisessa jutussa toimittaja on selvästi läsnä, vaikka ei puhukaan itsestään minämuodossa.

HS03 Vanhanen: Järjestelmän ongelma ei ole pääministerin ongelma, HS 28.9. A4

A4-sivun pääjuttu on Vanhasen esiintyminen Ylen pääministerin haastattelutunnilla. Sivun muu materiaali saattaa hyvinkin värittää tulkintaa: Jutun alapuolella on kainalojuttu otsikolla ”Varapuheenjohtajat: Valehtelijan pitää erota”. Sivun laidassa on toimituspäällikkö Antero Mukan kovasanainen kolumni ”politiikan rappiosta”.

HS04 Vanhanen puolustautui korruptioväitteiltä käymällä Ylen kimppuun, HS 30.9. A4

Ylen Silminäkijä-ohjelmassa oli kaksi iltaa aiemmin esitetty väite, että Vanhanen olisi saanut taloonsa ilmaista puutavaraa yritykseltä, joka oli urakoinut Nuorisosäätiölle. Pääuutissivun täyttää pitkä reportaasi Vanhasen päivästä, ja kainalona on ”Tuppeen sahaus, lyhyt oppimäärä”, joka kertoo, minkälaisesta laudasta Vanhanen oikein puhuu. Reportaasissa on draamallisen ironian piirteitä (ks. luku 6). Arkinen lankkujuttu luo kokonaisuuteen huvittavaa ristiriitaisuutta.

Otan analyysissä huomioon myös lehden etusivun ironisen pääkuvan.

HS05 Vanhanen taisteli tiukasti asemastaan, HS 1.10.2009 A3

Huomio alkaa kiinnittyä entistä enemmän Vanhasen ja Ylen kiistaan. Etusivun pääjutussa luodaan odotuksia, että joko Vanhanen tai Ylen toimitusjohtaja Mikael Jungner joutuu eroamaan. Analyysini kannalta kiinnostava on Markus Jokelan ottama pitkänomainen pääkuva, jonka alareunassa on päänsä painanut Vanhanen – ja jonka täyttää lähes kokonaan eduskunnan puinen seinä.

HS06 Hallitus sai luottamuslauseen eduskunnalta puoluerahoitusotkussa, HS 2.10.2009 A5

Lehdessä on jo merkkejä vaalirahakohun laantumisesta ja Vanhanen on siirretty hieman syrjään. Luottamuslause-uutinen on jälleen kiinnostava kuvan vuoksi: Markus Jokelan kuvassa Vanhanen näyttää piileskelevän valtiovarainministeri Jyrki Kataisen selän takana.

4.2.3 Vaalirahakohun arviointia

Ville Pitkänen huomauttaa, että vaalirahoitus nousi puheenaiheeksi ihmeellisen myöhään. Laki ehdokkaan vaalirahoituksen ilmoittamisesta tuli voimaan vuonna

2000, eikä sen rikkomista koskaan sanktioitu. (Pitkänen 2009, 28.) Jo kesällä 2007 Euroopan neuvoston korruptionvastainen elin oli tehnyt tarkastusmatkan Suomeen, missä yhteydessä hallituspuolueet ja suurin oppositio puolue olivat sitoutuneet uudistuksiin (Pitkänen 2009, 33). *Politiikan journalismin tila ja tulevaisuus* -hankkeessa haastatellut toimittajat kertoivat, että he olisivat halunneet puuttua vaalirahain ongelmiin aikaisemmin, mutta eivät olleet löytäneet siihen tarttumapintaa. Asia ei ollut ”politisoitunut eduskunnassa”. Vasta kun Timo Kalli oli myöntänyt lainkierron ääneen, asia oli poliittisella agendalla ja se pystyttiin henkilöimään yksittäiseen poliittikkoon. (Pitkänen 2009, 29–30.)

Vaalirahain kiertäminen oli demokratian kannalta merkittävää. Ellei kansanedustaja ilmoita tukilähteitään, politiikan läpinäkyvyys kärsii ja mahdollinen korruptio pysyy piilossa. Kuten Pitkänen (2009, 31) toteaa, ei ole median kannalta kovin mairittelevaa, että vahtikoira tarttui epäkohtaan niinkin pitkällä viiveellä.

Pitkäsen mielestä viivästys osoittaa, että poliittisella järjestelmällä on edelleen merkittävä valta tiedotusvälineiden agendan muodostumiseen (Pitkänen 2009, 30). Lisäksi on mielenkiintoista, että uutinen sai tuulta alleen vasta sitten, kun ongelmalle löytyi kasvot: ensin Timo Kalli, sitten keskustan puoluesihteerin Jarmo Korhonen sekä pääministeri Matti Vanhanen. Näin vaalirahakohu nousi muiden 1990- ja 2000-luvun mediaskandaalien rinnalle: ”Juhantalo, Alho, Linden, Jätteenmäki, Kanerva”. (Pitkänen 2009, 33.) Pitkäsen mukaan vaalirahakohu tarjosi jokaiselle tiedotusvälineelle jotakin: se oli selkeä poliittinen epäkohta mutta myös tilaisuus epäillä poliitikkojen moraalista vanhan herrainvallan kritiikin tapaan. (Pitkänen 2009, 31–32.)

Tulkintani mukaan henkilöityminen mahdollisti myös ironian. Ironia osuu helpommin ihmisiin kuin johonkin epämääräiseen järjestelmään. Järjestelmän kritisoimisessa on sekin ongelma, että ironia saattaisi kääntyä kansalaista tai mediaa itseään vastaan. Todellisen ihmisen sanoja ja käytöstä voidaan kuvailla hupaisasti ja vahvistaa ironiaa arkitasolla, poliittisen järjestelmän ulkopuolella: Vanhanen luennoimassa toimittajille Helsinki-Vantaan lentokentällä tai

suojelemassa mustasukkaisesti kuvitteellista lautakasaansa. Jutuissa on draamallisen ironian piirteitä (ks. luku 6).

Vaalirahakohun toisessa aallossa syksyllä 2009 syytetyt olivat enimmäkseen samat, keskustapuolueen poliitikot. Syytöslista oli kiitettävästi kumuloituva. Uusia todisteita poliitikkojen hävyttömyydestä oli tullut esille jatkuvasti, ja lopulta ei jaksanut edes ihmetellä. Näin totesi myös Helsingin Sanomien toimituspäällikkö Antero Mukka sangen dramaattisessa kolumnissaan 28.9.2009:

Lapsenusko on mennyttä. Poliitiikka maistuu nyt korruption synonyymiltä. Liian moni näyttää hukanneen käsityksen siitä, mikä on oikein ja mikä väärin.

(--)

Hajotusvaaleja ei ole luvassa, hallitus ei kaadu eikä pääministeri aio erota. Miten kummassa kansalaisten luottamus politiikkaan aiotaan palauttaa? Opimmeko enää koskaan uskomaan siihen, että joku ihan vilpittömästi tekisi töitä yhteiseksi hyväksi?

Epäily Vanhasen vastaanottamista laudoista oli ikään kuin viimeinen niitti, mutta lopulta väitettä ei pystytty perustelemaan eikä osoittamaan todeksi (tämän tutkimuksen kirjoitusaikaan mennessä). Ylen toimittaja ei suostunut paljastamaan lähdeään. Farssin huipentumana Tekniikan Maailma -lehden asiantuntijat kävivät koluamassa Vanhasen talon, mutta eivät löytäneet mitään epäilyttävää (HS 8.10.2009). Lukijalle jäänyt vaikutelma on ristiriitainen: toisaalta epäily Vanhasen ketkuilusta jäi leijumaan ilmaan, toisaalta median vahtikoiran työ tuntui turhalta räksytykseltä. Journalisti-lehden Jaakko Kilpeläinen arvioi Vanhasen suoriutumista:

Radio Suomen haastattelutunnilla (27.9.) Vanhanen oli vakuuttavampi kuin hänen neljä haastattelijaansa yhteensä. (--)

Toinen haastattelija, *Turun Sanomien* **Heikki Vento**, ei pitänyt siitä, että Vanhanen käsittelee asiaa pelkästään juridisena kysymyksenä. Venton mielestä Vanhanen unohtaa ”yleisen yhteiskuntamoraalin”, ”niin kutsutun kansalaismielipiteen”, ”talonpoikaisjärjen” sekä ”elämän eettisen osan eli *Raamatun*”.

Moraali ja talonpoikaisjärki ovat epämääräisiä käsitteitä. Asiayhteydestä päätellen ne ovat Ventolle jotain, mihin vetoamalla voi syyllistää haluamaansa henkilöä silloin, kun ei ole luotettavasti tutkittu, kuka on syyllinen mihinkin. Lisäselvitysten paikka olisi siinäkin, kuinka paljon tällainen argumentointi voi vaikuttaa yleiseen moraalisiin ja kansalaismielipiteeseen. (Kilpeläinen 17/2009.)

Ville Pitkänen taas arvioi vaalirahakohun ensimmäisen aallon opetuksia näin:

Paitsi että vaalirahoituskohu oli siis merkityksellinen poliittisen järjestelmämme näkökulmasta, se oli paljastava myös median toimintaedellytyksiä arvioitaessa. Vaalirahoituskohu osoitti selkeällä tavalla, että poliitikot kaatuvat viime kädessä

poliittisissa prosesseissa ja median valta on vain painostusvaltaa. (Pitkänen 2009, 34.)

5 IRONIAN SEMIOTIIKKAA

Seuraavassa kolmessa luvussa analysoin aineistotekstejä. Tekstejä kannattaa analysoida, koska ”kielelliset merkitykset reaalistuvat aina teksteinä” (Rahtu 2000, 223). Tarkastelen tekstiä mutta teen samalla tulkintoja kirjoittajan toiminnasta sekä tarkkailen omia reaktioitani ja miellelyhtymiäni. Pyrin etsimään niitä tekstin ominaisuuksia, jotka johdattavat ironiseen tulkintaan. Kutsun näitä tekstijaksoja ironisoiviksi koteksteiksi Toini Rahdun (2000; 2006) mallin mukaan.

Aloitan analyysini semioottisella lähiluvulla. Aikaisemmin, luvussa 2.3, huomausin, että strukturalistinen näkemys kielestä merkkijärjestelmänä ei ole riittävä, kun ajatellaan merkitysten syntymistä tekstien, kontekstien ja lukijoiden vuorovaikutuksena tai sitä, että maailmamme rakentuu kielellisten merkitysten kautta. Vaikka en usko strukturalistiseen maailmankuvaan – jos sellaisesta voi puhua – voin kuitenkin käyttää hyväkseni strukturalistien laatimaa semioottista käsitteistöä.

Semioottisista käsitteistä otan käyttööni metaforan ja metonymian sekä analysoin myös kuvia, joiden merkitys journalismissa on koko ajan tärkeämpi. Tässä luvussa analysoitavat ironian osat edustavat usein *refleksiivi-ironiaa*. Se tarkoittaa sellaista ironiaa, jossa epäsanankukaisuus ja iva sijaitsevat samassa lausumassa (Rahtu 2000, 237).

Refleksiivi-ironiset ilmaukset herättävät usein lukijassa huvittavia tai ironisia *konnotaatioita*. Strukturalisti Roland Barthesin mukaan merkillä on denotaatio, merkin yleisimmin hyväksyty ja selvin merkitys. Konnotaatio puolestaan tarkoittaa niitä kulttuurisia miellelyhtymiä ja tunteita, joita merkki tulkitusajassa herättää. (Fiske 1992, 113.) Juha Panula huomauttaa, että käytännössä merkin denotaatiota, ”selvää merkitystä” on mahdoton tavoittaa. Esimerkiksi sana ’hattu’ herättää heti erilaisia mielikuvia eri kuulijoissa. Joku näkee mielessään silinterin, joku lippalakin. Denotaation ja konnotaation erottaminen on kuitenkin hyödyllistä analyttisessä mielessä. (Panula 1997, 262–263.) Usein konnotaatiot saadaan selville juuri sellaisessa lukemisessa, jota aion seuraavaksi tehdä: kun

pysähtytään maistelemaan jotakin sanaa ja miettimään kaikkia merkityksiä, joita se voi kantaa.

Aineistoteksteissäni on esimerkiksi annettu jollekin asialle tai ihmiselle erityinen nimitys, josta syntyy ironiaa. Valtteri Väkevän jutussa ”Tervetuloa Kikelandiaan!” (Nyt 31/2007) Kike Elomaan kotitilaa nimitetään ”Kikelandiaksi”. Nimitys herättää konnotaatioita kaupallisesta huvi- tai teemapuistosta, jostain teennäisestä ja muovisesta. Ville Similän jutussa ”Ystäväni Matti Nykänen” (Nyt 3/2007) toimittaja Kai Merilää kutsutaan tuttavallisesti ”Kaitsuksi”. Se on vertauskuva Nykäsen lapsellisesta luottamuksesta toimittajaan, joka lopulta tahtoo vain hyötyä Nykäsen sekoiluista. Helsingin Sanomien vaalirahajutuissa puhutaan Vanhasen ”lautakasasta”. Sen herättämä mielikuva on huvittavan arkinen keskellä politiikan uutistekstiä.

Yhtäkkiä Suomen poliittisen historiaan on luotu uusi käsite: ”tuppeen sahattu lauta”, jonka taakse Vanhanen piiloutuu sivuuttaen muut väitteet, joita Silminnäkiä on esittänyt hänen ja keskustataustaisen Nuorisosäätiön toimista. (HS04.)

Refleksiivi-ironian lisäksi teksteissä voi olla ironiaa, joka syntyy tekstijaksojen keskinäisistä suhteista. Nimitän tällaista ironiaa *suhteelliseksi*. Ironiset kotekstit vaikuttavat joko regressiivisesti, eli ironisoivat jotain edellä sanottua, tai progressiivisesti, eli ironisoivat jotain tulevaa. Tekstissä voi esimerkiksi olla peräkkäin jaksoja, jotka ovat yksinään näennäisen neutraaleja mutta saavat yhdessä ironisen merkityksen. (Rahtu 2000, 236–237.) Seuraava esimerkki on Taideblondit-jutusta (Nyt 49/2007), jossa kyseenalaistaan kahden kuvataidealan ihmisen kyvykkyys ja uskottavuus:

Oras piirtää tussilla ”ensimmäisen mustavalkoisen asetelmansa” ravintolan pöytäliinaan.
Siihen tulee päättömiä silakoita, viinilasi ja Oraksen punattujen huulten jälki.
”Varmaan sun riisutuin työsi. Ja paras”, pöydästä kommentoidaan.
Sitten Kämpiin. Siellä kävi Sibeliuskin.

Kappaleet ironisoivat toisiaan. Toisaalta pätkästä voi löytää myös refleksiivistä ironiaa. Se, että pöytäliinatuherrusta kutsutaan taiteilijan ”ensimmäiseksi mustavalkoiseksi asetelmaksi” on ironista. Päättömät silakat, viinilasi ja punattujen huulten jälki ovat ikään kuin kiteytys siitä, mihin ironia Taideblondit-jutun kokonaisuudessa kohdistuu: päähenkilöiden naurettavaan mitättömyyteen

taide-elämässä, heidän humalatilaansa ja siihen, että he ovat naisia (ks. luku 4.1.4).

Jako refleksiiviseen ja suhteelliseen ironiaan on siis varsin epäselvä jaotteluperuste, sillä ironiaa on samaan aikaan sekä yksittäisissä ilmauksissa että niiden suhteessa toisiinsa ja kontekstiin. Pidän teoriakehittelyn ajatteluni taustalla, mutta olen jakanut analyysini vähän yksinkertaisemmin: tässä luvussa käsittelem kuvia sekä kirjoittajan konnotatiivisia sanavalintoja, metaforia ja metonymioita. Luvussa 6 käsittelem draamallista ironiaa, joka syntyy kuvatuista tilanteista ja jutun henkilöiden puheesta. Draamallinen ironia käyttää hyväkseen lukijan kokemuksia sosiaalisista tilanteista ja tämän kykyä arvioida puheen uskottavuutta. Luvussa 7 siirryn kertojan luomaan ironiaan. Kerronnan ironia sisältää muun muassa sarkasmia ja itseironiaa, eli refleksiivistä ironiaa. Kertojan ääni on myös vahva suhteellisen ironian luoja: kertojan kommentointi tai hiljaisuus ironisoi muuta tekstiä.

5.1 Ironia kuvissa

5.1.1 Valokuvan analysoiminen

Kai Mikkosen (2005, 101) mukaan kuvan käsite on itsessään ”suuri merkitysten ja metaforien varasto”.

Se voi tarkoittaa näkyvän todellisuuden esittämistä kuten peilissä tai näkemisen prosessia itsessään. Toisaalta kuva voi merkitä mentaalista kuvaa. Kuva on myös optisesti havaittavissa oleva asia, kuten maalaus, valokuva tai piirros. Kuvalla on lisäksi lukuisia abstrakteja merkityksiä, jotka liittyvät esimerkiksi tilallisen miljööön tai maailmankuvan hahmottamiseen, ei-lineaariseen retoriikkaan, kielikuviin tai jonkin esityksen ja todellisuuden väliseen vastaavuuden periaatteeseen. (Mikkonen 2005, 101.)

Usein puhutaan kulttuurin visualisoitumisesta, jopa ylivilisualisoitumisesta: näköaistin asema on korostunut muiden aistien kustannuksella (Herkman 2005, 9). Mikko Lehtosen (1996, 87) mukaan kuvien ryöppyä sadan viime vuoden aikana selittävät muun muassa teollistuminen, kapitalisoituminen ja kaupungistuminen. Nykyään luetteloon voisi lisätä vielä internetin ja yleisesti

median käytön lisääntymisen. ”Viestintää määrittää yhä useammin näytön, ruudun ja valkokankaan logiikka”, kirjoittaa Juha Herkman (2005, 9).

Myös lehdet kiinnittävät koko ajan enemmän huomiota visuaalisuuteen. Kuvat ovat tärkeä osa sekä lehden ulkoasua että journalistista sisältöä. Valokuva on dokumentti jostain kohteesta tai tilanteesta. Kuva on luonteeltaan indeksinen eli sillä on suora, kausaalinen yhteys todellisuuteen: kameran napin painallus paikan päällä (Lehtonen 1996, 87; Seppänen 2004, 178–179). Valokuva pysäyttää ajan ja kiinnittää huomion johonkin todellisuuden sommitelmaan. Kuva on todellakin sommitelma todellisuudesta, se ei siirrä todellisuutta paperille ”sellaisena kuin se on” (Lehtonen 1996, 88). On esimerkiksi journalistinen valinta, minne kuvaaja päätetään toimituksessa lähettää. On kuvaajan valinta – normaalitapauksessa – minne hän asettaa kameransa, mitä kuvassa on ja mitä siinä ei ole ja mistä kulmasta kuva on otettu. Nykyään valokuvan manipulaatiovoima tiedostetaan entistä selvemmin, kun mahdollisuus kuvan digitaaliseen käsittelyyn on hapertanut uskoa kuvan totuusarvoon.

Valokuva on paitsi indeksinen myös ikoninen, eli se muistuttaa kohdettaan. Kuvan keinot tuottaa merkityksiä ovat siis perin erilaisia kuin kielen, joka on sopimuksenvarainen ja abstrakti järjestelmä – sanoilla ei sinällään ole mitään vastaavuutta todellisuudessa, ennen kuin niin sovitaan. (Lehtonen 1996, 87.) Kielen avulla voi paremmin esittää loogisia suhteita, vaihtoehtoisuutta ja ristiriitoja, vastakohtaisuutta ja negaatioita (Mikkonen 2005, 94). Kuvan voima piileekin toisaalla: se voi hätkähdyttää ensi vilkaisulla (Henning 2005, 36). Kuva voi tukea tekstin viestiä, korostaa joitain merkityksiä tai välittää omaa viestiään. Kuva voi vaikuttaa tekstistä luettavaan merkitykseen ja toisinpäin. (Vanhanen 1994; Henning 2005, 36–37; Mikkonen 2005, 94.) Parhaimmillaan tekstin ja kuvan yhteismerkitys ei ole vain niiden summa vaan tulosta niiden vuorovaikutuksesta. Teksti ja kuva täydentävät toisiaan. (Mikkonen 2005, 93.)

Ironian kannalta kuvissa on paljon mahdollisuuksia. Kuvassa itsessään voi olla ironisia viestejä, se voi esimerkiksi esittää ihmisiä epäedullisessa valossa tai herättää huvittavia konnotaatiota. Ironisissa teksteissä kuvat usein kommunikoivat

tekstin kanssa. Kuvan ja tekstin välille luotu jännite on omiaan luomaan sitä inkongruenssia, mitä ironiassa tarvitaan.

Seuraavassa analysoin aineistoni kuvia, jotka mielestäni vaikuttavat vahvasti ironian tulkintaan. Nyt-liitteen reportaaseissa pääkuva on yleensä suuri, noin sivun kokoinen. Myös Helsingin Sanomien vaalirahajutuissa käytettiin suuria kuvia kiinnittämään huomiota ja antamaan jutulle painoarvoa. Erityisesti etusivun kuvat olivat huomattavan suuria ja Matti Vanhasta esittävät kuvat samalla hyvin dramaattisia.

Analysoidessani kuvia kiinnitän huomiota ensinnäkin siihen, mitä kuva esittää, mitä siinä on. Millaisia ilmeitä kuvattavilla on? Mihin he katsovat? Lisäksi kuvan sommittelu, rajaus ja perspektiivi luovat merkityksiä. Joskus kuva herättää selviä mielleyhtymiä, konnotaatioita, esimerkiksi sävyillä ja tunnelmilla.

5.1.2 Nyt-liitteen ironiset kuvat

Valitsin Nyt-liitteestä lähempään tarkasteluun neljä pääkuva, jutuista Kuranyrkit (39/2007), Ninja-pommi räjähtää! (6/2007), Taideblondit (49/2007) ja Tervetuloa Kikelandiaan! (31/2007). Näistä neljästä kuvasta kolme on otettu alaperspektiivistä. Kuvakulma vaikuttaa siihen, kuinka voimakkaana kuvan kohde näyttäytyy (Seppänen 2004, 181). Ironisten juttujen yhteydessä alaperspektiivi ei kuitenkaan herätä lukijassa kunnioitusta kuvattavaa kohtaan, vaan se saa ristiriitojen kautta ironisen merkityksen.

Kuranyrkit-jutun (39/2007) kuvassa perussuomalaisten neljä kansanedustajaa seisoo valkoisilla portailla ilmeisesti eduskuntatalossa. Alaperspektiivi on voimakas, ja jylhää vaikutelmaa korostaa taustalta tihkuva auringonvalo, joka kimmeltää edustajien hiuksissa ja vaatteissa. Kuva herättää suorastaan jumalallisia konnotaatioita: on kuin kansanedustajat seisoisivat taivaan portille vievillä portailla. Ironinen tulkinta syntyy jo yhteydestä otsikkoon ”Kuranyrkit”. Ingressikin kertoo, että edustajat ovat kaikki ”rämpineet”. Kuvan hahmot eivät

kuitenkaan vaikuta työmiehiltä eikä miljöön järin kuraiselta. Ylevä kuva on lisäksi ristiriidassa perussuomalaisten kansanläheisen imagon kanssa.

Myös ”Ninja-pommi räjähtää!” -jutun (6/2007) kuva on otettu alaperspektiivistä, mutta se ei vielä riitä. Kuva on lisäksi käsitelty niin, että Ninja Sarasalo näyttää suunnattoman suurelta. Hänen jaloissaan on Helsingin taloja, esimerkiksi Pohjola-yhtiöiden monikerroksinen talo. Pohjola-teksti on varmasti harkittu: se ei edusta kuvassa vakuutusyhtiötä vaan Pohjoismaita, Pohjolaa, meitä. Suuri Ninja Sarasalo on ”meidän lahjamme maailmalle” – tällainenhan hänen oma käsityksensä jutun mukaan on. Käsitys on melkoisen absurdi, kuten myös kuva jättimäisestä Sarasalosta. Ironiaa on kuvan sisälläkin sikäli, että Sarasalo katsoo jonkin taivasiin silmissään aavistuksen mielipuolinen ilme. Huvittavaa vaikutelmaa lisää päässä keikkuva turkishattu ja Sarasalon kädessään pitämä sämpylä, joka ei tunnu kuuluvan samaan kuvaan maailmanvalloittajan kanssa.

Kolmas alaperspektiivikuva on Taideblondit-jutun (49/2007) kuva, jossa Johanna Oras ja Pauliina Laitinen-Laiho kompuroivat humalapäissään hotelli Kämpin portailla. Ironiaa sisältyy jo itse tilanteeseen: humalassa kaatuminen on noloa, eivätkä ihmiset yleensä halua tulla kuvatuiksi sellaisessa tilanteessa.

Kuvauspaikka Hotelli Kämp symboloi korkeakulttuuria. Suomen taide-eliitti vietti siellä aikaansa 1900-luvun alussa, ja sillä on edelleen varsin arvokas maine. Humalaiset taideblondit tuntuvat olevan väärässä paikassa portaiden punaisella matolla. Näin kuva on metafora kirjoittajan sanomasta: Oras ja Laitinen-Laiho eivät kuulu taiteen kentälle. Kaiken huipuksi portaiden yläpäässä on musta köysiportti, joka estää pääsyn ylemmäs. Kun Kuranyrkit-jutussa henkilöt ovat kiipeämässä portaita ylös, Taideblondit-kuvan naiset ovat kierimässä nolosti alaspäin.

Neljäs ironinen kuva on Kike Elomaasta kertovassa jutussa Tervetuloa Kikelandiaan! (31/2007). Kuvassa vaaleahiuksinen Elomaa istuu tapettiin maalatun järvimaiseman edessä. Kuvatekstissä lukee: ”Suomineito ja kansallismaisema.” Kuva yhdistyykin myyttiseen Suomineitoon tai vaikkapa Elovena-tyttöön tai Ainoon, kansalliseen myyttiimme puhtoisesta vaaleasta neidosta. Taustan järvimaisema vahvistaa tätä konnotaatiota. Ironinen merkitys on

siinä, että puhtoisuus huutaa keinotekoisuutta. Kuva on hyvin lavastetun oloinen ja järvimaismakin pelkkä maalattu tapetti. Keinotekoisuus siirtyy Kike Elomaan persoonaan. Jutun tekstin perusteella Elomaa onkin melko tekopirteä ihminen.

5.1.3 Vanhasen esittäminen kuvissa

Helsingin Sanomien vaalirahautiset kuuluvat politiikan journalismin alaan, jonka kuvat harvoin ovat kovin mielenkiintoisia tai säväyttäviä. Usein kuvissa on poliitikkoja istuntosalin penkeillä tai eduskuntatalon edustalla, tyyppillisesti vakavina, puvut, jakut tai villakangastakit päällä. Vaalirahakohu henkilöityi kuitenkin sopivasti Vanhaseen, ja tutkimusviikolla Helsingin Sanomissa oli muutama varsin dramaattinenkin kuva. Valitsin neljän päivän pääkuvat premi- ja sisäsivulta.

Sunnuntaina 27. syyskuuta etusivulla oli näyttävä neljän palstan pystykuva, jossa Vanhanen on puristuneena toimittajien, kameroiden, mikrofonien ja nauhureiden epämääräiseen rykelmään. Kuva on otettu Helsinki-Vantaan lentoasemalla, missä toimittajat olivat odottamassa pääministerin paluuta. Valo osuu Vanhasen kasvoihin, ja suu on puristuneena hyvin tiukasti kiinni. Vanhasen rintamasuunta on vasemmalle, mikä on vastaliikkeen, vastustuksen suunta. Hän katsoo jonnekin alaviistoon, todennäköisesti välttelee katseita. Pääsivun otsikko kuuluukin: ”Vanhanen väisteli vastausten antamista”.

Sisäsivulla A4 on kierrätetty samaa ideaa. Nyt kuvakoko on astetta suurempi ja toimittajien joukko näkyy paremmin. Kuva on otettu Vanhasen selän takaa, hieman yläviistosta. Vanhanen on kuin kääntänyt selkensä, kun taas toimittajien kasvot ja ilmeet näkyvät avoimesti.

Molemmat kuvat ovat Juhani Niirasen ottamia. Ne ovat vielä varsin perinteisiä verrattuna myöhempisiin päiviin, jolloin Yle oli esittänyt korruptioväitteensä ja Vanhasen kriisi – väitetysti – syveni. Nämä kuvat ovat kriittisiä, mutta eivät välttämättä ironisia.

Keskiviikkona 30. syyskuuta etusivun kuusipalstainen pääkuva on suorastaan häiritsevää. Otsikon mukaisesti korruptiokohu on nostanut Vanhasen ”mediamylläkkään keskipisteeseen”. Vanhanen on jälleen toimittajien piirittämä. Kuvatekstin mukaan hänet on kuvattu televisiokameran värisuotimen läpi, mikä luo hänen ylleen sinihohtoisen valon, kun ympäristön sävy on lämpimän ruskea. Näin ollen Vanhanen on ikään kuin jääpalan sisällä, ja varsin jäinen on ilmekin. Hän katsoo jälleen jonnekin ohi, alaviistoon. Katse on sulkeutunut. Hän näyttää myös suhteettoman suurelta ympäröiviin toimittajiin verrattuna. Kuvan yleisviesti on, ettei Vanhaseen saa yhteyttä. Tämä sopii yhteen Vanhasen muun mediaesiintymisen kanssa.

Sivulla A4 on kuvareportaasi Vanhasen päivästä (HS04). Markus Jokelan ottama pääkuva on varsin erilainen kuin etusivun kuva, tyhjä ja pelkistetty. Jälleen on kuitenkin pelattu valolla. Vanhanen on erikoisesti kuvan oikeassa alanurkassa, kuin nurkkaan ajettuna. Hän katsoo epämääräisesti jonnekin vasempaan ylänurkkaan, jossa on ehkä salamasta lähtenyt valopallo. Muuten tausta on musta. Vanhanen on siis pimeyden ympäröimä ja katsoo valoon. Ilme on jälleen sulkeutunut ja selittämätön, sitä on vaikea lukea.

Vanhanen katsoo siis vasemmalle. Jos kuvan suunta olisi toisinpäin, kuva olisi jopa kliseinen: suunnat tulkitaan yleensä niin, että oikealla on tulevaisuus. Tällöin Vanhanen suuntaisi idealistina eteenpäin kohti valoa, vieläpä ylöspäin, korkeammalle. Tällä kertaa suunta on kuitenkin vasemmalle, kohti menneisyyttä, ja siitähän korruptiojupakassa oli kyse: Vanhanen oli kenties vastaanottanut lahjuksia joitakin vuosia aiemmin, ja nyt menneisyys oli tuotu valoon. Kuvan juhlallisuuden ja Vanhasen ahdingon yhdistelmä voi kenties luoda ohuelti ironisen vaikutelman.

Torstaina 1. lokakuuta etusivun otsikko oli ”Vanhanen taisteli tiukasti asemastaan”. Markus Jokelan ottama pääkuva on erikoisen mallinen, lähes koko sivun korkuinen mutta vain kolme palstaa leveä. Vanhanen on aivan sen alareunassa. Hän on kumartunut eteenpäin ja nojaa kyynärpäähänsä. Hän katsoo alaspäin ja on nostanut silmälasit otsalleen. Todennäköisesti Vanhanen vain lukee jotain edessään olevaa paperia, mutta pöytä on rajattu kuvasta pois. Niinpä

näyttää, kuin Vanhanen katuisi syntejään. Hän näyttää korostuneen väsyneeltä ja epätoivoiselta.

Taustalla on eduskuntasalin puinen seinä. Materiaalina puu voi konnotoida isänmaata ja perinnettä pääministerin taustalla. Tässä yhteydessä se voi viitata myös ”Vanhasen lautakasaan”, väitettyyn lahjuserään.

Perjantaina 2. lokakuuta vaalirahakohu oli jo hieman tyyntynyt, ja sivun A5 uutinen olikin ”Hallitus sai luottamuslauseen eduskunnalta puoluerahoituksessa” (HS06). Lopputulos oli siis jonkinlainen antikliimaksi kaiken edeltävän katastrofispekulaation jälkeen. Mielenkiintoista on, että vaikka uutisen teksti on melko raporttimaista ja neutraalia, Markus Jokelan ottama kuva on jälleen ivallinen. Siinä etualan täyttää Jyrki Kataisen hahmo, josta kasvot on rajattu pois. Kamera on tarkentanut takana istuvaan Vanhaseen, jonka kasvoista näkyy vain pieni kaistale. Näyttää, kuin Katainen olisi noussut puolustamaan hallituskumppaniaan Vanhasta, joka on piiloutunut valtiovarainministerin selän taakse.

Kuvasta voi siis konstruoida lauseen: ”Nyt Vanhanen pelastui, kun hän meni piiloon Kataisen selän taakse”. Näin voimakas merkityksen välittäminen on kuvalle harvinaista, siltä kun yleensä puuttuu verbaalikielen kerronnallinen voima (Seppänen 2004, 192). Kuva on kokonaisuudessa paljon kantaa ottavampi kuin teksti, joka on varsin neutraali, jopa kuiva selonteko eduskunnan äänestyksestä.

Helsingin Sanomien esimerkkikuvat ovat siis politiikan kuviksi mielestäni poikkeuksellisen huomiota herättäviä ja kriittisiä. On kuitenkin perusteltua kysyä, ovatko ne sinällään ironisia. Vanhanen on representoitu tuppisuisena, umpimielisenä tai epätoivoisena, mutta onko se ironista? Kriittinen viesti on varsin suora.

Vanhasen käytös on torjuvaa, ja tilanne käy jopa absurdiksi, kun korostetaan jutuntekoon liittyviä vaikeuksia, kuten 27. ja 30. syyskuuta, jolloin Vanhanen on jähmeänä toimittajajoukon keskellä (HS02 ja HS04). Kun esitetään kysymyksiä saamatta vastauksia, tilanne on omalla tavallaan ironinen. Ironisten tilanteiden esittäminen puolestaan on *draamallista ironiaa* (tästä lisää luvussa 6).

5.1.4 Yhteenveto: kuvan keinot ironian esittämisessä

Kuten todettua, ironinen tulkinta syntyy kuvan, kontekstin ja tekstin yhteisvaikutuksesta. Ironia sitoo ristiriidat yhteen.

Miten itse kuva voi välittää merkityksiä? Kuvaa ottaessa tehdään *paradigmaattisia* valintoja. Paradigma tarkoittaa yksikköjoukkoa, josta kulloinkin voidaan valita vain yksi yksikkö. Erilaisilla valinnoilla voidaan korostaa erilaista vaikutelmaa. (Seppänen 2004, 181.) Kuvaan liittyviä paradigmoja ovat ainakin:

1) kuvan aihe

Millä jutun aihetta kuvitetaan? Esimerkiksi vaalirahajutuissa kuvan kohteena on usein Matti Vanhasen hahmo jyrkän vaitonaisena, romahtaneena tai piileskelevänä. Kuvausympäristö on myös tärkeä. Esimerkiksi Kuranyrkit-jutun (Nyt 39/2007) kuvassa eduskuntatalon portaat ovat huvittavan juhlava tausta höntin oloisille poliitikoille.

2) rajaus

Usein on tärkeää, mitä kuvassa ei ole. Esimerkiksi Markus Jokelan pitkulaisessa etusivun pääkuvassa (HS 1.10.2009) Matti Vanhanen on alanurkassa ja katsoo romahtaneen oloisena alaspäin. Todennäköisesti hän vain lukee jotain tai on keskittynyt kuuntelemaan, mutta koska kuvassa ei näy mitään muuta, hän näyttää pohtivan syntejään.

3) sommittelu

Miten kohde tai kohteet on aseteltu ja mikä on kuvan suunta? Markus Jokelan pelkistetyssä kuvassa (HS04) on vain Vanhanen ja valo vastakkaisissa nurkissa, ja Vanhanen katsoo vasemmalle, menneisyyteen. Vielä räikeämpi esimerkki on Juhani Niirasen kuva (HS06), jossa Vanhasen nenänpää pilkistää Kataisen selän takaa. Sommittelulla voi myös esimerkiksi luoda intertekstuaalisuutta tunnettuihin taideteoksiin tai herättää myyttisiä konnotaatioita, kuten Kike Elomaasta otetussa kuvassa (Nyt 31/2007).

4) *perspektiivi*

Alakulmasta kuvaaminen saa kohteen näyttämään suuremmalta ja siten voimakkaammalta, mutta näin alleviivaavaa keinoa harvoin käytetään kuvajournalismissa ihan tosissaan. Sen sijaan se on omiaan ironiseen yhteyteen, esimerkiksi Ninja Sarasalon kuvaamiseen (Ninja-pommi räjähtää! Nyt 6/2007). Sarasalo tosiaan uskoo olevansa maailmanomistaja.

5) *valo ja sävyt*

Valo osuu yleensä kuvan tärkeimpään kohteeseen ja korostaa sitä. Helsingin Sanomien etusivun kuvassa 30.9.2009 Juhani Niiranen on lisäksi leikitellyt sävyillä: Vanhanen on kylmän sinisessä hohteessa, kun muun kuvan sävy on lämmin.

Näistä kohdista perspektiivi ja sommittelu ovat nähdäkseni tärkeimmät ironian luojat, sillä ne arvottavat kohdetta kaikkein selvimmin, asettavat sen mittakaavaan tai hakevat merkitystä jostain kulttuurisesti tunnetusta asetelmasta, esimerkiksi taideteoksesta. Lisäksi kuvan katsoja kenties tulkitsee nämä kaksi kaikkein *intentionaalisimmiksi*. Vaikka oletettavasti aiheen valinta, rajaus ja valottaminen ovat yhtä lailla kuvajournalistin intentionaalisia valintoja, sommittelu ja perspektiivi ovat oivimpia merkityksen välittäjiä. Ja kuten luvussa 2.3 todettiin, se, että merkitys tulkitaan intentionaaliseksi, on ironiassa olennaista.

5.2 Tekstien metaforat

Mikko Lehtonen määrittelee metaforan seuraavasti:

Metaforat ovat kielikuvia, jotka tuottavat merkityksiä analogioiden avulla, selittämällä tai tulkitsemalla yhtä seikkaa toisen kautta. Metaforassa johonkin olioon, ajatukseen tai tekoon viitataan sanalla tai ilmauksella, joka yleensä denotoi jotain toista oliota, ajatusta tai tekoa. Näin esitetään, että näillä kahdella olisi jokin tai joitain yhteisiä ominaisuuksia. (Lehtonen 1996, 132.)

Ina Hellsten (1998, 65–68) syventää metaforan käsitettä erottamalla toisistaan kolme rinnakkaista metaforateoriaa:

1) *Korvaamisteorian* mukaan metaforassa sana tai ilmaisu korvataan toisella, asiaan kuulumattomalla termillä. Metafora on tällöin kielellinen koriste- tai tyylikeino, jonka voi palauttaa kirjaimelliseen merkitykseen.

2) *Vertaamisteoriassa* metafora nähdään samaan tapaan kuvaannollisena ja poikkeavana kielenkäyttönä. Teorian mukaan metafora ei kuitenkaan ole pelkkää korvaamista, vaan tiivistynyt analogia, vertaus, josta on pudotettu kuin-sana pois. Metaforan voisi siis palauttaa pidempään lauseeseen. Esimerkiksi metafora ”seinät ovat paperia” on tiivistys analogiasta ”seinät ovat ohuet kuin paperi”, tai tarkemmin ”seinistä kuuluu läpi, kuin niiden tilalla olisi paperia”.

3) *Vuorovaikutusteorian* mukaan metafora ei ole pelkkä puheen tai kirjoituksen tehokeino, vaan ajattelu sinänsä on metaforista. Metafora ei ole kirjaimellisen ilmauksen vastine, vaan metaforinen merkitys on kirjaimellisen ilmauksen ja epäkirjaimellisen ilmauksen vuorovaikutuksessa. Teoria sisältää ajatuksen siitä, että metafora voi muuttua käyttöyhteyden mukaan ja että se on osa konstruktivistista kieltä.

Metaforaa on perinteisesti ajateltu runouden ilmaisutapana. Hellsten (1998, 68) kuitenkin korostaa, että metaforaa käytetään arkisesti, huomaamattakin, ja maailman jäsentäminen metaforisesti on meille ominaista. Esimerkiksi vaalirahakohun yhteydessä kirjoitettiin ”sopasta”. Tuskin lukija pysähtyi miettimään, mitä tekemistä ruualla on politiikan kanssa, vaan ymmärsi vertauksen: tapaus on monimutkainen keitos, jonka aineksista on vaikea ottaa selvää, ja soppaa on hämmentänyt monta lusikkaa.

Jos katsoo tarkemmin metaforan vuorovaikutusteoriaa, huomaa, että se muistuttaa sitä, mitä aiemmin on sanottu ironiasta: se on epäkirjaimellinen tapa ilmaista asioita, mutta ironia ei ole pelkästään epäkirjaimellisessa ilmaisussa, vaan ironia *tapahuu* ilmaisun siirrossa (Hutcheon 1995, 12). Semioottisesti ilmaisten ironia syntyy jännitteestä merkin denotaation eli kirjaimellisen merkityksen ja konnotaation eli tulkitsijan mielikuvien ja mielle yhtymien välillä. Metafora toimii samaan tapaan, joten on luontevaa, että metaforat ovat yleisiä ironisissa teksteissä.

Lisäksi niin metaforat kuin ironiakin tuovat esiin kulttuurisia, tiedostamattomiakin ajattelumalleja. Ina Hellsten toteaa:

Viestinnän tutkimukselle metaforantutkimus on hedelmällinen lähestymistapa juuri siksi, että metaforat paljastavat usein sen refleктоimattoman tavan hahmottaa asioita, joka on yhteinen saman kulttuurin jäsenille eli niin toimittajalle kuin yleisöllekin tai kansalaisille. Metaforia analysoimalla päästään käsiksi tähän yhteiseen taustaan. Lisäksi metaforien analysointi tähtää myös sen selvittämiseen, mihin laajempiin yhteyksiin tietty konkreettinen tapahtuma journalismissa asetetaan eli millaista kuvaa tapahtumista metaforien avulla luodaan. (Hellsten 1998, 68–69.)

Aineistostani metaforisuutta on selvimmin Valtteri Väkevän jutussa ”Tervetuloa Kikelandiaan!” (Nyt 31/2007). Siinä Kike Elomaan kotitilaa ja aatemaailmaa kutsutaan Kikelandiaksi. Näin heräävät huvipuistoon liittyvät konnotaatiot. Kirjoittaja vertaa paikkaa kaikkien elämyspuistojen äitiin, Disneylandiin. Disneylandiin liittyviä konnotaatioita ovat keinotekoisuus, pinnallisuus ja lapsekkuus. Disney-maailma on fiktiota ja hupia, jota ei tarvitse ottaa tosissaan. Kun Kike Elomaan maailma rinnastetaan Disneylandiin, se saa samanlaisia piirteitä.

Disneylandin teemoina ovat eilisen, tulevaisuuden ja fantasian maailmat. Kikelandian tämän vuoden teemoina ovat muun muassa kotimaiset vihannekset, luontaistuotteet, EU:n ja Suomen ”epäbalanssissa oleva suhde” sekä työnteon kunnioittaminen.

Merkitysten yhdistäminen ulottuu myös Elomaan persoonaan:

Siinä missä Disneylandissa on Minni Hiiri, täällä on Kike. Heitä yhdistää kestoily.

Kike Elomaan aviomies Kimmo Elomaa taas on Aku Ankka, ”vähän joka alalla häärännyt mies, jonka bisnekset ovat loppuneet epäonnisesti”.

Ironia toimii metaforien kautta: Kiken pyrkiminen eduskuntaan on yhtä huvittavaa kuin jos Minni Hiiri lähtisi politiikkaan, Kimmo Elomaan bisnekset samanlaista räpellystä kuin Aku Ankan touhu. Kaksikko elää omassa haavemaailmassaan, Kikelandiassa. Kimmo Elomaa ”puuhailee” pihalla, sillä hänellä on käynnissä ”jos jonkinlaista kehitysprojektia”. Hänen käyttäytymistään kuvataan aivan kuin sitä olisi vaikea ymmärtää:

--kallion päälle viittilöidään siihen malliin, että siihen taitavat tulla portaat.

”Tervetuloa Kikelandiaan!” -jutussa käytetään myös draamallista ja kerronnan ironiaa, joita käsitellään myöhemmissä luvuissa.

5.3 Metonymiat

Metafora toimii analogioiden kautta, siirtää ominaisuuksia paradigmat toiselle. Metonymia taas tuottaa merkityksiä yhdistelemällä. Metonymia perustuu merkkien vierekkäisyyteen, syntagmaattiseen yhdistelyyn. Tyypillisesti metonymiassa asian osa edustaa kokonaisuutta. (Lehtonen 1996, 132–133.)

John Fiske (1992, 129) lainaa Jakobsonin havaintoa, että metafora vallitsee runoudessa, metonymia realistisessa romaanissa. Tämä on toki yksinkertaistettu malli, kun ottaa huomioon Hellstenin havainnon, että kielemme on metaforista ylipäättään. Joka tapauksessa erityisesti realistisessa kirjallisuudessa käytetään ympäristön yksityiskohtia metonymisinä merkityksen välittäjinä. Yksityiskohtat eivät pelkästään tue kokonaisuuden harmoniaa vaan viittaavat omaan, erilliseen merkitykseen. Esimerkiksi Honoré de Balzacin romaaneissa yksityiskohtat saattavat korostaa tilanteen irvokkuutta ja ristiriitaisuutta. Detaljit ilmaisevat usein henkilön todellisen yhteiskunnallisen aseman ja sitä kautta yhteiskunnallisen epätasa-arvon. (Jyväskylän yliopiston oppimateriaali 2007.)

Metonymiat ovat arvostettuja myös kaunokirjallisessa journalismissa, esimerkiksi reportaaseissa ja henkilöjutuissa, jossa pyritään luomaan lähikuvaa kohteesta. Havainnot toimivat pieninä analogioina laajemmasta temasta. Niinpä jutuissa saatetaan kuvailla eleitä, tapoja, vaatteita tai kotia. Yksityiskohtien tehtävänä on ilmaista ”päähenkilön statusta, sitä asemaa, joka hänellä on maailmassa tai jonka hän haluaisi saavuttaa”. (Esim. Lassila 2001, 34–35.)

Metonymiassa merkin ja sen merkityksen yhteys on harkittu ja tulkinnanvarainen (Fiske 1992, 128). Koska journalistinen teksti perustuu kirjoittajan harkintaan ja merkitykset lukijan tulkintoihin, kutsun merkitystä kantavia yksityiskohtia metonymioiksi.

Aineistoni juttu ”24 tuntia rauhaa ja rakkautta” (Nyt 25–26/2007) rakentuu pitkälti metonymioiden yksityiskohtien varaan. Se on melko perinteisesti rakennettu reportaasi, jonka ideana on selvittää, millaisia ovat nykyajan hipit. Lähtökohtana on toimittajan stereotypia hipeistä:

Kaikkihan tietävät, että hipit polttavat huumeita, harrastavat vapaata seksiä ja antavat lapsille typerä kaksiosaisia nimiä, kuten Aamu-Uni ja Pouta-Pilvi.

Monet jutun metonymiat viittaavat perinteiseen hippyyden ideaan, rentouteen ja boheemiuteen: Yhdellä on tahmaiset rastat, toinen ei juuri peseydy. He elävät sotkuisissa kommuunissa ja syövät dyykatuilta lautasilta kasvisruokaa. Seinillä on julisteita 70-luvun kuuluisuuksista, huoneissa värikkäitä kankaita, intialainen puunorsu ja vesipiippu.

Ristiriitaiset metonymiat riistävät kuitenkin lukijan pois 70-luvulta. Hipit katsovat Salattuja elämiä ja romanttista komediaa. Heillä on dvd-soitin, vhs-nauhuri, digisovitin ja Nintendo. He eivät halua kuunnella Ultra Brata, ”akateemisten hippien musaa”, vaan humoristista rap-artistia Petri Nygårdia.

Hippivuorokautensa jälkeen toimittaja toteaa, ettei kukaan ole polttanut huumeita eikä vapaata rakkauttakaan ole näkynyt.

Ironinen jännite syntyy siis hippimyytin ja todellisuuden välille. Todellisuudessa boheemi elämä ei ehkä olekaan kovin romanttista vaan ennemmin kuvottavaa.

Lisäksi toimittajan havainnot paljastavat, ettei hippi-idea oikein toteudu nykyaikaisessa kommuunissa.

6 DRAAMALLINEN IRONIA

Joskus jutun kirjoittajan ei tarvitse lisätä tilanteen ironisuutta värikkäillä metaforilla tai sarkastisilla kommenteilla. Riittää, että kuvaa sen, mitä on tapahtunut. Tämä ei kuitenkaan tarkoita, että ironia vain on maailmassa ja välittyy toimittajan kynän kautta paperille. Niin sanottuun draamalliseen ironiaan pätee sama kuin ironiseen valokuvaan: kuvaus on rajattu ja kehystetty vaikutelma tilanteesta. Siitä tulee ironinen suhteessa ympäröivään ainekseen.

'Draamallisuus' on mielenkiintoinen käsite journalismissa, ja ehkä osittain vastakkainen puritaanille objektiivisuusihanteelle. Kalle Virtapohja toteaaakin, että television tulon myötä draama ja draamallisuus valtasivat tilaa objektiivisuuden tavoittelulta. Samalla myös sanomalehdet tulivat lähemmäksi yleisöä ja ylenkatsova yleisösuhte muuttui yhteisöllisyyden ylläpitämiseksi. (Virtapohja 1998, 128–130.)

Journalistinen draama tarkoittaa (–) kerronnallista jännitettä, joka syntyy lukijan tai katsojan kohdatessa journalistisen tekstin, oli kyse sitten tv-ohjelmasta, radio-ohjelmasta tai lehtijutusta. Journalistiseen draamaan vaikuttavia peruselementtejä ovat, kuten teatterissakin, journalistisessa tekstissä esiintyvät henkilöt, näiden teot, ja tekstejä kuluttava yleisö. (Virtapohja 1998, 132.)

Virtapohja tarkastelee draamaa lähinnä uutisissa. Tässä tutkimuksessa minua kiinnostaa kuitenkin erityisesti reportaasimuodon sallima draamallisuus ja draamallinen ironia. Mika Renvall ja Esa Reunanen määrittelevät draamallisen ironian näin:

Siinä [draamallisessa ironiassa] on kyse ironisten tilanteiden esittämisestä. Itse asiassa hyvin useissa tilanteissa on ironista potentiaalia, joka kuitenkin tulee esiin vasta kun ironisia elementtejä sopivasti korostetaan ja ironian kannalta turhia elementtejä karsitaan. Journalistinen ironia on usein nimenomaan draamallista ironiaa. Journalismissahan usein kuvaillaan tilanteita, joissa esiintyjät kontekstoidaan niin, että heidän sanomansa ja toimintansa asettuu ironiseen valoon. (Renvall & Reunanen 1998, 6.)

Draamallisessa ironiassa saattaa olla epäselvää, kenen intentio ironia on. Ehkä henkilöt puhuvat tarkoituksella monitulkintaisesti? Ehkä kirjoittaja vain vilpittömästi välittää tapahtumia ilman taka-asenteita? Tieto journalistisen työn luonteesta kuitenkin yleensä vahvistaa epäilyä siitä, että kirjoittajan valinnat

ovat harkittuja ja että kirjoittaja pidättää itsellään vallan tekstin sävyyn. Lisäksi draamallinen ironia yleensä solahtaa ironisoivien kontekstien, kuvakielen ja kertojasävyyn välimaastoon ja saa ironisen värinsä ympäristöstään.

6.1 Läsnaolon merkitys

Jutut, joissa on draamallista ironiaa, ovat tyypillisesti reportaaseja. Reportaasi on uutista laajempi ja vapaampi juttutyyppe, joka ei välttämättä tarvitse uutista pohjalleen lainkaan. Toimittaja raportoi näkemistään tapahtumista ja tapaamistaan henkilöistä, yleensä persoonalliseen, kaunokirjalliseen tapaan. (Nousiainen 1998, 118.)

Tarkempi reportaasin määritelmä löytyy norjalaiselta Jo Bech-Karlsenilta (mm. 1986). Jyrki Pietilän vapaasti suomentamina (hyvän) reportaasin tunnuspiirteet ovat:

- 1) toimittajan paikallaolo tai osallistuminen*
  - 2) henkilökohtainen sävy*
  - 3) tietty itsenäisyys suhteessa (uutis)tapahtumaan*
  - 4) tarkastelun monipuolisuus*
  - 5) ilmaisun vaihtelevuus*
  - 6) koostuminen elementeistä*
  - 7) eepisyys, tarinallisuus*
  - 8) ympäristön ja henkilöiden kuvaaminen*
  - 9) tunteisiin vetoavuus*
- (Pietilä 2008, 68.)*

Kaksi pääkohtaa lienevät paikallaolo ja henkilökohtainen sävy, muut kohdat voidaan lukea näiden alle. Tässä luvussa käsittelen toimittajan läsnäolon merkitystä.

Kuten sanottu, ironia ei välttämättä edellytä kertojan kuuluvaa ääntä. Draamallinen ironia saattaa toimia melko pitkälti ilman kertojan kommentteja. Se onnistuu esimerkiksi jutussa ”Ninja-pommi räjähtää!” (Nyt 6/2007). Jutussa

toimittaja liikkuu kaupungilla Ninja Sarasalon kanssa, mutta Sarasalo tuntuu vievän tilannetta voimakkaasti. Kertojan vetäytyminenkin on valinta: tulee mielikuva, että Ninja Sarasalon persoona vie niin paljon tilaa, ettei toimittajalla ole suunvuoroa.

Suuri osa jutun ironiasta syntyy Sarasalon koppavasta käytöksestä ja puheista, jotka ovat ristiriidassa kontekstin, siis Sarasalon ympäristön ja kyseenalaisen ”taiteilija-aseman” kanssa:

Varastamme vahingossa paikan keski-ikäiseltä naiselta, joka mutisee vihaisena. ”Toi on just tyypillistä”, Ninja sanoo.

”Yhteen vai erikseen?” kysyy mies kassalla.
”Yhteen”, Ninja vastaa ja poistuu vessaan.

Yhtäkkiä Ninja innostuu: hän on nähnyt näyn.
”Mä keksin sille nimenki: Ninja-pommi räjähtää keskiviikkona kello seittemän! Ohjukset paukkuu ja menee eri suuntiin.”

Sarasalon puhe on jutussa jätetty aitoon asuun. Journalismissa puhekieli yleensä muutetaan mahdollisimman luontevaksi kirjakieleksi. Jos puhekieli säilytetään, sillä on yleensä erityinen funktio, esimerkiksi osoittaa murrealuetta tai henkilön ikää. (Sihvonen 2004, 67.) Kielenkäyttö voi myös paljastaa jotain sellaista, mikä ei kerronnassa tule ilmi (Lassila-Merisalo 2005, 38). Sarasalon tapauksessa puhekieli korostaa hänen diivailuaan. Hän käyttää paljon esimerkiksi englanninkielisiä ilmauksia: ”Tosi *weird*”.

Se, että Sarasalon käytös on hassua, ei vielä tee jutusta ironista. Olennaista on ensinnäkin se, että toimittaja on läsnä ja antaa Sarasalon raahata itseään eteenpäin. Hän on ikään kuin meidän edustajamme paikalla, ja voimme nähdä, kuinka hän kohottelee kulmakarvojaan. Hänen täytyy tietää, että Ninja ei oikeasti ole ”potkaisemassa Madonnaa sivuun” ja että tämän jutut ovat todella outoja. Hän ei kuitenkaan osoita asennettaan Sarasalolle vaan pitää sen piilossa. Hän menee mukaan Sarasalon leikkiin ja kohtelee tätä kuin oikeaa musiikkitähteä, kyseenalaistamatta tämän suurellisia väitteitä.

Ninjakin sanoo, ettei Suomessa saa elää niin kuin taiteilija.

”Mua ei henkilökohtaisesti haittaa, vaikka musta tehdään brändi. Totuus on se, että kun mä kävelen kadulla, mä oon...” Ninja sanoo.

”Sä oot käsite”, Nina Karlsson täydentää.

”Niin”, Ninja sanoo.

”Sä oot monisärmäinen persoona ja sä peilaat sitä sun imagossa”, Nina Karlsson kuvailee.

”Niin, Nina sano sen hyvin”, Ninja sanoo.

Vaikka välillä hänkin haluaisi kapinoida julkisuutta vastaan.

”Tulee sellaisia hölöpölojulkiksii, ei sellanen kestä”, Ninja jatkaa.

Jutussa on siis huvittavuutta ja ristiriitaa, jonka voi tulkita ironiaksi. Lopuksi tieto toimittajan editointivallasta vahvistaa tulkinnan. Jutun kohteesta syntyy naurettava vaikutelma, joka on seurausta toimittajan tekemistä valinnoista, esimerkiksi siitä, mitä on siteerattu ja mitä jätetty pois ja millaiseen järjestykseen sitaatit on laitettu. Voimme siis arvata ironian olleen toimittajan intentio. Toimittajan rooli on tällöin ymmärretty aktiiviseksi. (Rahtu 2007, 293.)

Draamallisessa ironiassa huvittava tilanne yhdistyy kontekstiin, kokemuksiin ja toimittajan ottamaan rooliin.

6.2 Jutun syntyprosessin kuvaaminen

Journalismissa ei yleensä ole tapana kuvata sitä, miten juttu on syntynyt: kuinka toimittaja on soitellut ja kirjannut vastauksia tai mitä toimittaja ja haastateltava ovat puhuneet jutun tekemisestä. Renvallin ja Reunasen (1998, 12) mukaan journalistisen tuotannon esittäminen luonnollisena on jopa ”deironisointia”. Jos juttuprosessista kerrotaan, sillä on yleensä jokin merkitys: esimerkiksi jutun teko ei ole sujunut totutulla tavalla tai haastateltavan käytös kertoo tämä persoonasta jotain olennaista.

Vaalirahakohun aikana jonkin aikaa keskipisteessä oli se, miten kylmäkiskoisesti Matti Vanhanen käyttäytyi mediaa kohtaan. Vanhasen saapuminen New Yorkista 26.9. ja tämän toimet sen jälkeen kuvattiin hyvinkin tarkasti Helsingin Sanomien politiikan sivuilla. Nämä olivatkin mielestäni HS:n ironisimmat jutut tutkimusajanjaksolla. Ensinnäkin juttutyypinä oli reportaasi, ei perinteinen neutraaliksi naamioitu uutinen. Reportaasi juttumuotona tarjoaa mahdollisuuden käyttää draamallista ironiaa, joka on kenties huomaamattomin (ja siksi journalismiin sopivin) ironian laji: kertojasävyä ei juuri tarvitse muuttaa eikä kielen täydy olla sen värikkäämpää kuin muutenkaan.

Sunnuntaina 27.9. sivun A4 pääjuttuna oli ”Vanhanen: Säätiön tuki muuttuu ongelmaksi vasta, jos lakia rikottu” (HS02). Jutussa kerrotaan, kuinka Matti Vanhanen kohtasi toimittajajoukon lentokentällä eikä suostunut kertomaan juuri mitään.

Suunnilleen tähän suorat vastaukset jäivät. Pääministeri saapui noin 30 hengen kuvaaja- ja toimittajalauman eteen kuten kuka tahansa turisti. Hän jätti tuliaismuovikassinysäkkänsä avustajalleen ja asteli vastamaan kysymyksiin.

(--) Kun kaikki oli kysytty, alkoi Vanhasen vastaus. Se muistutti paikoin luento vaalirahoituksen historiasta. Luentosalin sijaan se pidettiin lentoaseman parkkipaikalla. Kuka kuuli esitelmän, kuka ei.

Vanhanen esiintyy siis kuin gallupiin vastaava turisti tai kovakorvainen luennoitsija. Draamallisen ironian lisäksi jutussa on sarkastista sävyä: ”luento vaalirahoituksen historiasta”.

Läsnä oleva toimittaja on lukijan edustaja paikalla. Poliitiikan toimittaja edustaa erityisesti myös kansaa. Niinpä kun pääministeri ei vastaa medialle, hän ei vastaa kansalle. Ironiaan riittää, että ristiriitainen tilanne esitetään.

Samalla sivulla esiteltiin Helsingin Sanomien ”10 kysymystä Vanhaselle” (HS01b). Kuuteen oli lyhyet vastaukset, neljään ei ollut vastattu. Käytäntö on lehdissä epätavallinen, mutta se näyttää ironisesti, kuinka niukat Vanhasen vastaukset olivat. Draamallinen ironia voi pelkistettynä olla odotusten vastaisuutta, esimerkiksi hiljaisuutta. Ninja Sarasalo -esimerkissä jutun kertoja ei kommentoi tyrmistyttävää käytöstä, Helsingin Sanomien suurella painetut kysymykset ilman vastauksia ilmaisevat ironista ristiriitaisuutta.

7 IRONIA KERRONNASSA

Tässä luvussa syvennyn *kerrontaan*. Luku on aiempia analyysilukuja perusteellisempi, sillä kerronta on mielestäni oleellisin ironian välittäjä. Vaikka lukija kiinnittäisi huomiota kuviin ja sanavalintoihin, hän tunnustelee seuraavaksi kerronnan sävyä, sillä ironianakin oletetaan olevan koherenttia (Rahtu 2006, 25). Ironista tulkintaa on vaikea ripustaa pelkkiin metaforiin ja metonymioihin, ja koska draamallinen ironia on ”huvittavien tilanteiden esittämistä” (Renvall & Reunanen 1998, 6), ironian lähde ei aina ole selvä. Sen sijaan kertoja on ikään kuin tekstin ääni, ja ironiaa voi ajatella tietynlaisena äänensävynä.

Kertomus on tapahtumien jatkumo, *kerronta* on kommunikaatioprosessi, jossa kertomus välitetään kielellisenä viestinä lähettäjältä vastaanottajalle (Rimmon-Kenan 1983, 8). Rimmon-Kenanin mukaan kertomuksella on aina kertojansa, vaikka tämän ”havaittavuuden aste” olisi matala (emt. 113, 122–123).

Uutisellakin on siis kertoja, vaikka se pyrkii tekstilajina olemaan tapahtumien objektiivinen, neutraali raportti. Utiskertojan havaittavuus on matala, mutta kun juttugenre vaihtuu pidemmäksi ja tarinamaisemmaksi, kertojan havaittavuus kasvaa. Tällöin myös ironian rakentaminen tekstiin helpottuu.

Tässä luvussa käytän narratiivisen analyysin työkaluja tarpeen mukaan. Etenen journalismin kerrontakonventioista kohti ironista kerrontaa. Aluksi on kuitenkin tarpeen siirtää objektiivisuuden ja subjektiivisuuden ongelma niin sanotusti pois alta.

7.1 Objektiivisuus ja subjektiivisuus

Kaupallisen journalismin tärkeimmäksi myyntivaltiksi nousivat tosiasiat (mielipiteiden ja tulkintojen asemesta), mahdollisimman puolueettomasti ja neutraalisti esitetyt faktat. Niinpä tällaisen journalismin tärkein tuote oli – ja on pitkälti edelleen – uutinen, pelkistä tosiasioista koostuva tuore ja ytimekäs juttu. (Kunelius 2004, 67–68.)

Joukkotiedotuksen objektiivisuuden yleiset kriteerit lopputuloksen tasolla ovat 1) todenmukaisuus ja 2) olennaisuus (Hemánus & Tervonen 1980, 110).

Journalistin on pyrittävä totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen (Journalistin ohjeet 2005).

Objektiivisuuden idea on syvällä journalismin ihanteissa. Journalismin kuuluu olla faktapohjaista, monipuolista, puolueetonta ja ei-väritynyttä (ks. mm. Lassila 2001, 11; Kunelius 2004, 21; Hemánus & Tervonen 1980). Hemánus ja Tervonen (mt. 104) huomauttavat, että journalismin objektiivisuutta voidaan tarkastella sekä työprosessin että lopputuloksen kannalta, kuten tieteellisessä tutkimuksessakin. Journalistin ohjeet (2005) sanovat prosessin objektiivisuudesta muun muassa seuraavaa:

2. Tiedonvälityksen sisältöä koskevat ratkaisut on tehtävä journalistisin perustein. Tätä päätösvaltaa ei saa missään oloissa luovuttaa toimituksen ulkopuolisille.

3. Journalistilla on oikeus ja velvollisuus torjua painostus tai houkuttelu, jolla yritetään ohjata, estää tai rajoittaa tiedonvälitystä.

4. Journalisti ei saa käyttää asemaansa väärin. Hänen ei pidä käsitellä aiheita, joihin liittyy henkilökohtaisen hyötymisen mahdollisuus eikä vaatia tai vastaanottaa etuja, jotka voivat vaarantaa riippumattomuuden tai ammattietiikan.

10. Tiedot on tarkistettava mahdollisimman hyvin – myös silloin kun ne on aikaisemmin julkaistu.

12. Tietolähteisiin on suhtauduttava kriittisesti. Erityisen tärkeää se on kiistanalaisissa asioissa, koska tietolähteellä voi olla hyötymis- tai vahingoittamistarkoituksia.

Näiden sääntöjen ajatellaan koskevan erityisesti uutisia, mutta Hemánuksen ja Tervosen mukaan niiden tulisi ohjata kaikkea journalismia. Pinnan tasolla voidaan ajatella, että journalismin eri sanomatyypeillä on erilaisia tarkoituksia, kuten ”tiedottaminen”, ”viihdyttäminen” tai ”menekin edistäminen”. Kaikki joukkoviestinnän tuotteet antavat kuitenkin vastaanottajille kuvaa todellisuudesta, jolloin objektiivisuus velvoittaa niitä kaikkia. (Hemánus & Tervonen 1980, 114–115.)

Kun objektiivisuutta arvioidaan, on helppo mennä harhaan sen perusteella, miltä juttu ulkoisesti näyttää. Uutismuodon etäinen ja neutraali esitystapa näyttää helposti objektiivisemmältä kuin reportaasin persoonallisempi esitystapa, jossa toimittajan läsnäolo on vahva. Maria Lassila-Merisalonen (2009, 18) mukaan ”uutismuodon kyseenalaistaminen johtaa helposti siihen, että tulkitsijan katsotaan asettuvan ’objektiivisuutta vastaan’ tai ’subjektiivisuuden puolelle’.

Objektiivisuuden käsitettä käytetään siis usein erheellisesti, kun puhutaan kertojan havaittavuuden asteesta (Lassila 2001, 11).

Toimittajat saattavatkin välttää minä-sanaa viimeiseen asti, kenties jonkinlaisena opittuna suojakeinona. He käyttävät yksipersoonaisia verbejä ja passiivia, kutsuvat itseään ”tämän jutun kirjoittajaksi” tai piiloutuvat lehden nimen taakse: ”Keski-suomalainen saapui paikalle”. (Nousiainen 1998, 131; Lassila-Merisalo 2005, 31; Lassila-Merisalo 2009, 18–19.) Trendi on kuitenkin muuttumassa, ja joskus valitetaan, että journalismiin on iskenyt minä-tauti. Lassila-Merisalon (2009, 19) mukaan ainakin puhdaspiirteinen kova uutinen on muuttunut yhä harvinaisemmaksi.

Lassila-Merisalo huomauttaa vielä, että kaunokirjallinen journalismi saattaa jopa olla objektiivisempää tai ainakin läpinäkyvämpää kuin uutisjournalismi, sillä siinä tuodaan esille myös jutun tekemiseen liittyviä, *metatekstuaalisia* seikkoja: kuinka aineisto on kerätty ja tapaamiset järjestetty. Uutisteksti puolestaan saattaa olla autoritaarista ja vaikuttaa siltä, että todellisuus on luonnollisesti siirtynyt lehden sivulle. (Lassila-Merisalo 2009, 18.) Kuten Esa Sirkkunen (1996, 71) sanoo, uutinen ei anna mahdollisuutta arvioida, mitä toimittaja on mahdollisesti jättänyt jutustaan pois.

Journalistisen työn jakaminen prosessiin ja lopputulokseen on hieman keinotekoista, mutta ehkä on kiinnostavaa pohtia ironiaa sen kannalta. Tutkimuskohteeni, tekstuaalinen ironia, painottuu luonnollisesti journalistiseen lopputulokseen. Siksi tarkastelen tässä tutkimuksessa tekstin kieltä, draamallisuutta ja kerrontaa.

On kuitenkin huomattavaa, että sävyn ristiriita jutunteon ja lopputuloksen välillä juuri luo ironiaa. Usein tiedonhankinta ja haastattelut on tehty journalististen ihanteiden mukaisesti, rehdisti ja asiallisesti, ja pirullisuus on lisätty vasta tekstiin, ikään kuin haastateltavan selän takana. Tällaisen vaikutelman saa esimerkiksi Nyt-liitteen jutuista Ninja-pommi räjähtää! (6/2007), Tervetuloa Kikelandiaan! (Nyt 31/2007), ja Taideblondit (49/2007). Ironia kohdistuu tällöin haastateltavaan,

jota on ikään kuin huiputettu. Juttua lukiessa tulee miettineeksi, ymmärtävätkö haastateltavat ironian itse vai ovatko he tyytyväisiä lopputulokseen.

Ironisuutensa voi myös paljastaa haastateltavalle, mutta silloin siitä katoaa oveluus ja siitä tulee suoraa sarkasmia. Esimerkiksi Matti Vanhaselle esitetyt kysymykset (HS01b.) ovat varsin sarkastisia: ”Voiko pääministeri valehdella ilman, että siitä seuraa mitään?”, ”Eikö moraalilla ole mitään merkitystä politiikassa?” Toimittajan kysymykset eivät oikeastaan edes kaipaa vastausta. Vanhanen onkin jättänyt vastaamatta eli todennäköisesti tajunnut sarkastisuuden, kysymyksen sisältämän kielteisyyden.

Myös Nyt-liitteen Setä sai uudet vaatteet -jutussa (39/2007) on mahdollisuus, että Tuomo Puumala on käsittänyt jutun luonteen: viikkoliitteen toimittaja ei varmaankaan halua perinteistä politiikkajuttua, kun poliitikko viedään vaatekauppaan ja baariin ja mielipidekysymykset esitetään sarjatulena. Voi kuitenkin olla, että toimittaja on esiintynyt siinäkin kohteliaana ja asiallisena ja konstruoinut kertojaminänsä vasta jälkeenpäin.

Itse ironian subjektiivisuus tai objektiivisuus puolestaan ei ole yksiselitteinen kysymys. Ironia sisältää asenteen, mutta tuo asenne ei välttämättä ole toimittajan oma kannanotto, vaan ironia vetoaa merkitykseen, jonka ”kaikki jo tietävät” (Renvall & Reunanen 1998, 5). Ironisti ei tarjoa vaihtoehtoja kantaa vaan ainoastaan pilkkaa kohdettaan. Ironian vaikutuksia ja seurauksia käsittelemän lisää luvussa 8.

7.2. Kerronta journalismissa

7.2.1 Uutiskerronta

Uutinen on journalismin vanhin, vakioitunein ja voimakkaimmin aktualisuuteen ja faktuaalisuuteen sitoutunut muoto (Pietilä 2008, 42). Jyrki Pietilä lainaa Antero Okkosta (1980), jonka mukaan sanomalehden uutisjuttu on 1) vain asiaa sisältävä, 2) mahdollisimman lyhyt ja tiivis, 3) heti tietonsa lukijalle luovuttava, 4) selkeä, helppolukuinen, 5) muuttamiskelpoinen valmiinakin sekä 6) standardirakenteinen.

Uutinen on hyvin normi- ja sääntösidonnainen tyyliensä ja rakenteensa puolesta. (Pietilä 2008, 46–47.)

Risto Kunelius tarkastelee niin sanottua kovaa uutista sisällön, kielen, rakenteen ja kerronnan näkökulmista. Hänen mukaansa uutinen pyrkii esittämään ”tärkeitä ja yleisesti merkittäviä asioita”. Uutisen ”oma puhe”, siis muu kuin sitaatit, on lyhyttä, konkreettista ja aktiivista. Rakenne on kaavamainen, niin sanottu nurinkäännetty pyramidi, joka tarjoaa olennaisimmat tiedot ensin ja taustan vasta loppupuolella. Rakenne olettaa lukijan olevan lyhytjänteinen ja kärsimätön. (Kunelius 1993, 34–36, 43.)

Uutisen kerrontaa määrittävät Kuneliuksen mukaan ”sen *tietävyys* suhteessa tapahtumiin ja tahoihin, joista se kertoo, ja sen *näkymättömyys* omassa kerronnassaan” (Kunelius 1993, 37). Kuten Maria Lassila-Merisalo (2009, 35) sanoo, uutisen kertoja on ”näkymätön, tunnistautumaton ja läsnäolematon, asiansa itsestään selvänä totena esittävä epäahmo”. Tietävyyttä rakennetaan sillä, että uutinen asettaa asioita tärkeysjärjestykseen, korostaa omaa objektiivisuuttaan ja kriittisyyttään ja antaa ymmärtää, että uutisen tekijällä on ”näköala koko tapahtuman syiden ja merkityksen yli” (Kunelius 1993, 37–38). Kuneliuksen mukaan uutiskerronta erottaa lukijan uutisten maailman ulkopuolelle:

Kerronnallisten tekniikoiden edellyttämää lukijaa voi luonnehtia yhtäältä ulkopuoliseksi (--) suhteessa siihen, mitä uutinen kertoo ja toisaalta uutisen kertomaan uskovaksi (--) ja luottavaksi. Kerronnan näkymättömyys luo etäisyyttä kertovan äänen ja sen kertoman uutisen tapahtumien ja esiintyjien välille (--). (Kunelius 1993, 43.)

Ironia sopii huonosti uutiseen, jonka tulisi olla mahdollisimman lyhyt ja tiivis, heti tietonsa lukijalle luovuttava sekä selkeä ja helppolukuinen. Aineistossani ei ole uutista, joka olisi kokonaisvaltaisesti ironinen. Silti uutiseen voi ujuttaa ironisia tai ainakin sarkastisia katkelmia:

Keskusta antoi jälleen itselleen ”täyden tuen”

Taustalla kuitenkin puhutaan jo vaihtoehtoista Matti Vanhaselle

Keskustan puoluehallituksen työvaliokunta päätti torstaina jälleen kerran antaa täyden tukensa puheenjohtaja Matti Vanhaselle, koko muulle puoluejohdolle ja puolueen eduskuntaryhmälle.

Työvaliokunta koostuu juuri niistä elimistä, joille se täyden tukensa antoi. Keskustan ja Vanhasen kulloistenkin vaikeuksien asteesta kertoo varmimmin täyden tuen osoittamisen tarve. (HS 25.9.2010)

Vanhanen valitti, ettei voinut vastata tarkasti yllättävään kysymykseen. Vanhanen tosin sai kysymyksen avustajiensa kautta jo 16 tuntia ennen lentoaseman tiedotustilaisuutta. (HS03)

Katkelmista ensimmäinen on puhtaammasta uutisesta, toisessa on vähän enemmän reportaasin piirteitä: se kertoo Vanhasen esiintymisestä Ylen pääministerin haastattelutunnilla. Joka tapauksessa ironia on tässä pitkälti draamallista (ks. edellinen luku), eikä tarvitse erottuvaa kertojan ääntä. Seuraava kappale ironisoi edellistä, kyseenalaistaa sen. Ironisilta tuntuvat myös otsikon lainausmerkit, sillä lainausmerkkien avulla voi ottaa etäisyyttä siihen, mitä sanoo tai kirjoittaa, ja samalla merkitä näkyviin ironian (Winokur 2007, 84). Myös ilmaiset ”jälleen kerran” ja ”Vanhanen valitti” välittävät toimittajan asennetta.

Joka tapauksessa vaalirahajuttujen ironia on lähinnä sarkastisissa kappaleissa. Otaksun, että uutiseen on vaikea rakentaa koherenttia ironiaa, erityisesti kaavamaisen rakenteen ja kertojan näkymättömyyden vuoksi. Ellei jutun kertojalla ole identiteettiä, on vaikea kuvitella niin sanottua ironian lähdeä, tuottajaa. Tämä ajatus voitaneen kumota, mutta aineistossani ei ole tekstiä, joka osoittaisi sen vääräksi.

Luvussa 8 pohdin vielä lähemmin sitä, olisiko uutisen joskus syytä olla ironinen ja mitä vaikutuksia sillä olisi.

7.2.2 Kaunokirjallisen journalismin kerronta

Valitsemani Nyt-liitteen jutut edustavat niin sanottua kaunokirjallista journalismia eli sellaista journalismia, joka käyttää fiktion keinoja. Tällaisessa journalismissa kieli on luovempaa kuvailevampaa kuin uutisessa ja ote usein persoonallinen. Juttu ei pyri aukeamaan heti ensimmäisessä kappaleessa eikä välttämättä tarjoa yksiselitteistä faktasisältöä, vaan näköalan johonkin ilmiöön tai henkilöön. Se ei myöskään ole niin sidoksissa ajankohtaisuuteen kuin uutinen. Suomessa tällaisia juttuja julkaisevat erityisesti Image sekä Helsingin Sanomien Kuukausiliite. (Esim. Lassila-Merisalo 2009.)

Nyt-liitteen jutut eivät ole aivan yhtä pitkiä ja tarinoivia kuin esimerkiksi Kuukausiliitteen jutut. Lassila-Merisaloon (2009, 35) mukaan kaunokirjallinen journalismi tai ”non-fiktio” ei kuitenkaan ole niinkään juttutyyppejä kuin keinokokoelma, ja Nyt-liite lainaa näitä keinoja. Yksi kaunokirjallisista piirteistä on persoonallinen kertoja, joka on läsnä jutussa ja ilmaisee itsensä (Lassila-Merisalo 2005, 37). Kertoja on hahmo, joka on mukana tapahtumissa, tekee päätelmiä ja toteamuksia, hämmästelee, ihailee tai halveksii. Tällainen kertoja on kaikissa Nytin jutuissa, jotka valitsin tähän tutkimukseen. Kahdeksasta jutusta seitsemässä käytetään sanaa minä – tai me, joka käsittää myös kuvaajan. Kuranyrkit-jutussa (Nyt 50/2007) kertoja ei varsinaisesti viittaa itseensä pronomiinilla mutta esittää kuitenkin kysymyksiä omalla äänellään: ”On aika kysyä ryhmän näkemystä siitä, mikä heitä yhdistää.”

Maria Lassila-Merisalo (2009, 37) lainaa Seymour Chatmanin (1978) jäsenystä kertojan havaittavuuden asteesta. Kertojan läsnäolo kasvaa listan loppua kohti:

tapahtumapaikan kuvaus

henkilöiden identifiointi

ajan tiivistys

henkilöiden määrittely

raportit siitä, mitä henkilöt eivät ajattele tai sano

kommentointi (tulkinta, arvostelu, yleistys, itsestään tietoinen kerronta)

Tapahtumapaikan kuvaus on siis reportaasissa heikoin kertojan näkyvyyden osoitus, jota käytetään lähes aina luomaan läsnäolon tuntua, kun kyse on reportaasista. Kommentointi puolestaan on asteikossa voimakkain kertojan näkyvyyden osoitus.

Esimerkiksi jutussa ”24 tuntia rauhaa ja rakkautta” (Nyt 25–26/2007) kuvaillaan tapahtumapaikka:

Eteisessä on vaatteiden ja kenkien vuori. Paikassa on sotkuista. Kommuniinissa on viisi huonetta, joissa asuu kuusi hippiä.

Toimittaja identifioi henkilöt samalla, kun hän menee sisään hippien asuntoon.

Samalla alkaa myös määrittely eli tulkinnat henkilöistä:

Sohvalla makoilevat 18-vuotiaat Malla Konttori ja hänen poikakaverinsa Iiro Jalava. Malla on kuin 60-luvun kukkaistytty, mutta Iiro näyttää kunnolliselta lukiolaispojalta, jonka hipit ovat kaapanneet (--).

Ajan tiivistys tarkoittaa menneisyyden, joskus tulevaisuudenkin tiivistämistä.

Maria Lassila-Merisalonen mukaan

Siinä missä reportaasille tyypillinen aikamuoto on preesens ja kerrontatapa draamallinen, on henkilöjuttujen kerrontatapa usein eepinen, ja tekstissä käytetään paljon imperfektimuotoa. Henkilöjutuissa tavataan käyttää ajallista yhteenvedoa, kun tiivistetään päähenkilön historia juttuun sopivaksi siivuksi. (Lassila-Merisalo 2009, 39).

Koska Nyt-liitteen jutut ovat henkilöreportaaseja, niissä käytetään sekä draamallista preesensia että imperfektiä. ”24 tuntia rauhaa ja rakkautta” -jutussa tiivistetään erityisesti Osku-nimisen pojan historia:

Hipit rahoittavat elämisen opintotuilla ja osa-aikatöillä.

Paitsi Osku. Hän ei tee mitään. Hän yritti opiskelemaan kasvisruokakokiksi, mutta koulutuslinjaa ei järjestettykään. Sitten hän yritti opiskella luontaistuote- ja ravintoneuvojaksi, mutta se ei ollutkaan hänen juttunsa.

”Siellä piti miettiä, mistä mun ravinto koostuu. Makaronista?” Osku ihmettelee. (--)

Osku tutustui talon hippeihin tultuaan Tukholmasta Salkkareiden koekuvauksiin. Sarjaan etsittiin pahista, mutta Osku ei saanut osaa, koska oli liian hurjan näköinen.

Katkelmista kuuluu myös jutun ironia. Osku edustaa selvästi parhaiten toimittajan ideaa tyhjäntoimittajahipeistä. Toimittaja lainaa myös pitkin juttua ironisesti henkilöiden diskurssia, eli henkilöiden puhetapa siirtyy kertojan esitykseen (ks. Tammi 1992b, 31). Tässä esimerkkinä on ”se ei ollutkaan hänen juttunsa”. Myös Salkkari-anekdootti perustuu varmasti Oskun itsensä kertomaan.

Jutussa ei ole paljontakaan henkilöiden ajattelematta tai tekemättä jättämisen raportointia, joka onkin faktamuotoisessa tekstissä aika rohkeaa (Lassila-Merisalo 2009, 40). Myöskään ajatuksia ei juuri arvailta tai tulkita. Syynä on ehkä ensinnäkin se, että toimittaja on kiinnostunut hippielämän pintapuolisesta havainnoimisesta, ei niinkään henkilöiden sielunelämästä. Hänen asenteensa on ironinen, ei sillä tavalla kunnioittava, että hän yrittäisi tehdä herkkyyttä vaativia tulkintoja päähenkilöistä. Lisäksi hipit kertovat niin avoimesti elämästään, sotkuisuudesta ja laiskuudesta, että rivien väliset tulkinnat jäävät tarpeettomiksi.

Kertojan kommentit ovat melko yleisiä ironisissa jutuissa. ”24 tuntia rauhaa ja rakkautta” -jutussa hipit kertovat, kuinka ovat antaneet toisilleen Salkkari-nimet.

Kirjoittaja kommentoi näin:

Olisikohan Koijärven puolesta osoitettu mieltä, jos Salkkarit olisi pyörinyt jo vuonna 1979?

Tässä tutkimuksessa ei liene syytä mennä syvemmälle kaunokirjallisen journalismin hienouksiin, vaan on aika tarkastella ironista kerrontaa.

7.3 Ironinen kerronta

Narratologisessa analyysissä käytetään usein seuraavanlaista mallia, joka perustuu Wayne C. Boothin ja Seymour Chatmanin tutkimuksiin (Tammi 1992a, 23; Rimmon-Kenan 1983, 110):

todell. kirjoittaja » *sisäistekijä* » (*kertoja*) » (*yleisö*) » *sisäislukija* » todell. lukija

Tekstin fyysinen kirjoittaja ja lukija jäävät analyysin ulkopuolelle, sillä heistä ei välttämättä voi päätellä mitään kertomuksen perusteella. Kertoja ja yleisö ovat syvimpänä tekstin tasolla, he kommunikoivat kertomuksen sisällä. Fiktiossa kertoja voi olla yksi henkilöistä ja osoittaa sanansa jollekin toiselle kertomuksen henkilölle. (Tammi 1992a, 23–25.) Ehkä vaikeinta on hahmottaa sisäistekijän ja lukijan käsitteet. Niistä käytetään myös nimitystä implisiittinen tekijä ja implisiittinen lukija. Pekka Tammen mukaan sisäistekijä on tekijän implisiittinen versio, joka tekstin piirteiden perusteella voidaan olettaa. (Tammi 1992a, 24.) Rimmon-Kenan (1983, 110) täydentää kuvausta: implisiittinen tekijä on ”teoskokonaisuutta hallitseva tietoisuus, teoksen ilmentämien normien alkuperä”. Samoin sisäislukija voidaan abstrahoida tekstistä: ”lukija, jonka oletettu kielitaito, sivistystaso, maailmankuva, jne. on ennalta oletettu huomioon teoksen konstruktiossa” (Tammi 1992a, 24). Sisäislukijan tiedostaminen on luonnollisesti tärkeää journalistisessa työssä. Jopa päivälehdessä yleisjournalismi olettaa lukijaltaan tiettyjä pohjatietoja. Ironisessa tekstissä sisäislukija rajataan tarkemmin: ironia sulkee osan yleisöstä ulkopuolelle.

Rimmon-Kenan suhtautuu näihin Boothin (1961) ja Chatmanin (1978) käsitteisiin kriittisesti. Hänen mielestään tekstistä voidaan kyllä konstruoida tiettyjä käsityksiä ja oletuksia, mutta ei ole syytä olettaa mitään vakaata hahmoa, joka lymyilisi tekstin taustalla. Rimmon-Kenan jättäisikin sisäistekijän ja -lukijan pois kerrontatilanteen kaaviosta, jolloin mukana olisivat vain todellinen kirjoittaja, kertoja, yleisö ja todellinen lukija. (Rimmon Kenan 1983, 110–113.)

Rimmon-Kenanin esittämä kritiikki on kenties käsitteellistä hiustenhalkomista – olennaisinta on nähdä viestintätilanteen osapuolien moninaisuus.

Kaunokirjallisuudessa on selvää, että tekstissä kaikuva ääni tai tekstistä löytyvä arvomaailma ei välttämättä kuulu fyysiselle kirjailijalle. Entäpä kun kyse on journalismista ja erityistapauksena kaunokirjallisesta journalismista? Maria Lassila-Merisalo toteaa väitöskirjassaan: ”ei-fiktiivisestä tekstistä puhuttaessa tekijän ja kertojan identtisyyttä on turvallista pitää eräänlaisena nyrkkisääntönä”. Hän perustelee sitä esimerkiksi lainopilliselta kannalta: jos toimittaja joutuisi syytteeseen kunnianloukkauksesta, hän tuskin voisi vedota ”kertojakonstruktionensa” tekosiin. (Lassila-Merisalo 2009, 71.)

Ironia on kuitenkin jossain määrin poikkeus tästä identtisyydestä. Kuten jo luvussa 7.1 totesin, ironia saa monesti voimansa siitä, että *kertoja käyttäytyy eri tavalla kuin toimittaja*. Kertoja voi olla esimerkiksi liioitteleva, mairea tai tekeytyä tyhmäksi, mistä syntyy itseironiaa. Boothin-Chatmanin mallia voisi soveltaa näin: Toimittaja on fyysinen henkilö, joka noudattaa tiedonhankinnassaan (tavallisesti) journalistista tapaa, soittaa haastateltavalle, tapaa tämän, reportaasin tapauksessa on mukana tapahtumapaikalla. Kertoja on tekstin ääni ja kommentaattori, joka ironisissa teksteissä saattaa olla hyvinkin myötämielinen ja viaton, jopa innostunut ja ihaileva. Tekstin sisäistekijällä on ironinen, pilkallinen asenne, joka välittyy inkongruenssissa tekstin sävyn ja toimittajan työn välillä. Toisin sanoen jutun tyyli ja kertojan asenne saattaa olla ristiriidassa sen kanssa, mitä lukija tietää journalistisen työn kriittisyydestä ja lehden linjasta. (Ks. esim. Rahtu 2006, 193–194.)

Paras esimerkki tästä on ”Ninja-pommi räjähtää!” (Nyt 6/2007). Kertoja suhtautuu huomattavan myötämielisesti Ninja Sarasalon show’hun. Sitä paitsi koska Nyt-

liitteen musiikkisivut ovat kriittiset kaupallisia pyrkyreitä kohtaan, jutun sävyssä on selvä ristiriita kontekstiin.

Jos kertoja on samaa mieltä kuin toimittaja, tekstin sävy on pikemminkin kriittinen tai sarkastinen kuin ironinen. Tällainen tilanne on Helsingin Sanomien vaalirahajutuissa sekä jossain määrin myös Nyt-liitteen poliitikkoja käsittelevissä jutuissa Kuranyrkit (50/2007) ja Setä sai uudet vaatteet (39/2007). Tämä on mielenkiintoista: onko liian riskialtista kirjoittaa poliitikoista puhtaasti ironisesti, näennäisen myönteiseen sävyyn, kun journalismissa yleensä suhtaudutaan poliitikkoihin kriittisesti ja epäilevästi? Näin suppean aineiston perusteella ei kuitenkaan uskalla vetää niin jyrkkää johtopäätöstä.

Yksi kerrontaa koskeva kysymys on se, onko kertoja luotettava vai epäluotettava:

Kertoja on luotettava, jos lukijan oletetaan pitävän kertojan tapaa välittää tarinansa ja kommentoida sitä fiktiivisen totuuden arvovaltaisena esityksenä. Epäluotettava on sen sijaan kertoja, jonka tapaan esittää tarinansa ja/tai kommentoida sitä lukijan on syytä suhtautua varauksin. Epäluotettavuudessa on tietenkin aste-eroja. (Rimmon-Kenan 1983, 127.)

Rimmon-Kenan (1983, 128) luettelee kolme kertojan luotettavuuden arviointiperustetta: kertojan tietämyksen rajoittuneisuus (onko tämä esimerkiksi lapsi), asianosaisuus (onko kertojalla henkilökohtaiset syyt esittää henkilö tiettyssä valossa) sekä ongelmallinen arvomaailma. Rimmon-Kenanin tarkastelukohteena on fiktiivinen teksti. Faktamuotoisen tekstin, kuten journalismin, kohdalla kaksi ensimmäistä kysymystä tulevat harvoin vastaan. Jutun kertoja ei saa vääristää faktoja eli toimittajan käsitystä totuudesta. (Rahtu 2006, 179.) Ironinen kertoja on kuitenkin niin epäluotettava kuin journalismin sisällä pystyy olemaan: hän saattaa täyttää kolmannen kriteerin, epäilyttävän arvomaailman. Rimmon-Kenanin mukaan ”Kertojan moraalisia arvoja voi pitää kyseenalaisina, jos ne sotivat teoksen sisäistekijän arvoja vastaan.” Hän jatkaa, että lukija arvioi kertojan epäluotettavaksi, jos tosiasiat sotivat kertojan näkemyksiä vastaan, toiminnan tulokset osoittavat kertojan olleen aiemmin väärässä, muiden henkilöiden puheet ovat jatkuvasti ristiriidassa kertojan puheen kanssa tai jos kertoja käyttää sisäisesti ristiriitaista ja monitulkintaista kieltä. (Rimmon-Kenan 1983, 128–129.)

Ironisen lehtitekstin lukija arvioi kertojaa kokemuksiinsa ja tekstin kontekstia sekä tekstin muita vihjeitä vasten. Tekstissä saattaa olla muun muassa suoria tai sarkastisia kommentteja, jotka vahvistavat toimittajan (tai miksei sisäistekijän) asenteen.

7.3.1 Diskurssipeli

Kertomuksesta, kuten yleensä myös journalistisesta tekstistä, voidaan erottaa erilaisia puhetapoja tai kerronnallisia esityksiä, diskursseja. Toisin sanoen tekstissä esiintyy erilaisia puhujia, ”joiden silmin” asiat nähdään. Tekstistä voi erottaa kertojan diskurssin (KD), henkilön diskurssin (HD) sekä kertojan ja henkilön yhteisen diskurssin. (Tammi 1992b, 31; Rahtu 2006, 179.)

Kertojan diskurssi on kertojan lausuma esitys, jossa kuvauksen kohteita tarkastellaan ulkoapäin, tekstin henkilöihin viitataan 3. persoonassa ja usein imperfektissä (Rahtu 2006, 180; Tammi 1992b, 31). Henkilön diskurssi taas on ”henkilöiden itsensä tuottamaa esitystä, kuten dialogia, jota kertoja ainoastaan siteeraa” (Tammi 1992b, 31). Toini Rahdun (2006, 186) mallin mukaisesti myös reportaasihetkellä paikalla olleen toimittajan repliikkejä voi pitää henkilön diskurssina, sillä toimittaja on jutussa esiintyvä henkilö. Fyysinen toimittaja ja kertojahan ovat ainakin osittain eri hahmoja. Toimittajan puheen lainaaminen on kuitenkin harvinaista, ainakaan sitaatteja ei yleensä merkitä. Joskus kuitenkin voi lukea, mitä toimittaja on sanonut tai kysynyt jutuntekutilanteessa:

Höh. Mitäs kreisin bailaajan puhetta tuo nyt muka on?

”Pitäskö olla niin kauheeseen kreiiiiisi?” Mikko, 25, kivahtaa ja esittää kreisiä heiluttamalla käsiään.

No pitäisi, jos esittää olevansa Suomen kreisein bailaaja! (Bailauksen goljatit, Nyt 23/2007)

Pekka Tammen (1992b, 31) mukaan henkilön diskurssi on aina alisteinen kertojan diskurssille. Journalismissa kertojan ja henkilön diskurssit ovat hieman tasavertaisempia kuin kaunokirjallisuudessa, sillä henkilöt pääsevät puhumaan tekstissä myös omalla äänellään eikä puheen sisältöä saa manipuloida. Kirjoittajalla on kuitenkin valinnoillaan valta ohjailla jutun kokonaismerkitystä,

jolloin kertojan diskurssi voi virrata myös sitaattien sisään. (Ridell 1994, 116–117.)

Kertojan diskurssi kehystää henkilön diskurssia muun muassa ryhmittelyllä sekä johtolauseilla: ”hän väittää/ uskoo/ pelkää/ vaatii”. Johtolauseita käytetään varsin värikkäästi ”Tervetuloa Kikelandiaan!” -jutussa (Nyt 31/2007). Kike hihkaisee, selostaa, nihkeilee, huikkaa, murjaisee ja tyrmää, sen sijaan että vain sanoisi.

Diskurssien vuorottelu ja niiden väliset vastasuhteet vaikuttavat tekstin tunnelmiin. Toini Rahtu on analysoinut väitöskirjassaan Nyt-liitteen ironista juttua ”Poikamiesilta Sir Vilin seurassa” (8/1996). Siinä kaksi toimittajaa, Jouni K. Kempainen ja Teppo Sillantaus, heittäytyvät sovinnaisen Vili Karppasen seuran ”ihailevina oppipoikina”. Diskurssitutkimuksessaan Rahtu toteaa, että jutun päähenkilön vaikutus juonenkuljetukseen on huomattava.

Kertomuksen kronologia nimittäin noudattaa Karppasen mielijohteita: aina kun illanvietossa tapahtuu jokin käänne, se esitetään päähenkilön päätökseksi tai valinnaksi (--). Tämä hälventää vastuusuhteita: ikään kuin päätös kehystää Karppasen puheet kuvauksella illanvietosta ei olisikaan lehden oma valinta vaan vain viatonta tapahtumien kirjaamista. Kuitenkin väliin kertojan kaikkitietävyys muistuttaa kertojan olemassaolosta ja siitä, että kuvaus on aina jonkun näkökulmasta tehtyjä valintoja (Rahtu 2006, 181–182.)

Samanlainen asetelma on useassa tutkimassani Nyt-liitteen jutussa. Selvimpiä esimerkkejä ovat ”Ninja-pommi räjähtää!” (Nyt 6/2007) ja ”Tervetuloa Kikelandiaan!” (Nyt 31/2007), joiden suulaat päähenkilöt tuntuvat riepottavan toimittajaa eteenpäin.

Kuulemme esitelmän tuotteiden erinomaisuudesta. Jokaisen tuubin kohdalla Kike puristaa töräyksen tahnaa käsivarrelle ja kehottaa levittämään sen iholle.

Ostamme muovikassillisen tavaraa: pullon perusjuomaa, alumiinittoman deodorantin, kosteusvoidetta, tuubin gellyä ja huulirasvan. Ne tekevät yhteensä 78 euroa. (”Tervetuloa Kikelandiaan!”, Nyt 31/2007.)

Toimittajakertojan vallan näennäinen häivyttäminen luo ironista välimatkaa henkilöön. Henkilön diskurssin ylikorostuminen rikkoo journalistisia konventioita, mutta lukijalla on syytä uskoa, että tämä on tietoinen valinta. Se johdattaa ironiseen lukutapaan. (Rahtu 2006, 192.)

Rahtu tekee aineistojutustaan myös sen huomion, että epäedulliset tiedot henkilöstä esitetään aina niin, että lähde on jokin muu, esimerkiksi toiset lehdet.

Näin ollen tekijän intentio häivytetään kriittisistä tiedoista. Tämä on normaali käytäntö kaikessa journalismissa, ja sitä kutsutaan neutralismiksi. (Rahtu 2006, 184, 188.)

Kyse ei ole niinkään toimittajien todellisesta neutraaliudesta kuin tekniikasta, jolla haastateltavaa voidaan haastaa ja kritisoida välttämättä omia kannanottoja ja epäkohteliasta konfrontaatiota (Rahtu 2006, 188).

Myös ironisessa kontekstissa kritiikki tuodaan esiin kätkeytyksi, vihjeinä siitä, että kertojan pinta-asennetta ei ehkä tule ottaa kirjaimellisesti.

Näin tehdään, tosin varsin kömpelösti, Jukka Yli-Lassilan Taideblondit-jutussa (Nyt 49/2007), jossa kritiikin lähteeksi ilmoitetaan ”taidepiirit” tai ”Suomen kuvataidekenttä”. Mitä ilmeisimmin toimittaja kuuluu itsekin näihin piireihin tai kentälle, mutta hän häivyttää oman roolinsa.

Heidät [Pauliina Laitinen-Laiho ja Johanna Oras] tunnetaan Suomen kuvataidekentällä media- ja markkinamyönteisinä naisina, eikä sellainen miellytä kaikkia.”

Piireissä on kuiskittu, että Oras ei edes maalaisi teoksiaan itse, vaan ostaisi ne ulkomailta, samoin kuin palkintopystit, joita hänen on kuultu saaneen Ranskasta.

Oraksen asetelmiin on suhtauduttu Suomen taidepiireissä hieman kuin Juhani Palmun latoihin: tuhahdellen.

Tällä tavoin toimittaja ojentaa lukijalle kontekstin, jota vasten tekstiä on luettava. Huomautukset tuntuvat väkinäisiltä, mutta koska päähenkilöt ovat todennäköisesti lehden yleisölle varsin tuntemattomia, yleisö tarvitsee lukuohjeen ironiaan (ks. luku 4.1.4).

7.3.2 Vapaa epäsuora esitys

Edellisessä alaluvussa sivuutin KHD-kerrontamuodon, jossa kertojan ja henkilön diskurssit yhdistyvät. Tästä laajalti tutkitusta kerrontatavasta voidaan käyttää myös nimeä vapaa epäsuora esitys (Tammi 1992b, 33). Siinä henkilön diskurssi sulautuu kertojan puheeseen. Henkilön puhetta tai ajatuksia lainataan ilman, että lainausta merkitään lainausmerkeillä tai johtolauseella. (Tuononen 1999, 29.) Pekka Tammi (1992b, 32) havainnollistaa asiaa näin:

Epäsuora esitys: Hän sanoi, että hän oli siellä turhaan.

Suora esitys: ”Olen täällä turhaan” [hän sanoi].

Vapaa epäsuora esitys: Hän oli täällä turhaan.

Vapaan epäsuoran esityksen persoonamuoto (’hän’) ja aikamuoto (’oli’) tulevat siis kertojalta, mutta paikanmääre ’täällä’ henkilöltä. Vapaa epäsuora esitys voi välittää vaikutelman myös henkilön ajatuksista ja tuntemuksista. (Tammi 1992b, 32–34.) Se on journalistiseen tekstiin melko henkilökohtainen muoto, mutta sitä käytetään ainakin henkilöjutuissa. Rimmon-Kenanin (1983, 144–145) mukaan vapaalla epäsuoralla esityksellä voi olla useita funktioita:

- 1) Sen ansiosta puhujat pystytään tunnistamaan ja erottamaan, kenen puheen piirteistä tai asenteista on kyse.
- 2) Se syventää tekstin kaksi- tai moniäänisyyttä eli tuo esille lausuman ja sen alkuperän ongelmallisen suhteen. Tämä on edelliselle vastakkainen funktio.
- 3) Puhujien ja asenteiden moninaisuus lisää tekstin semanttista tiheyttä.
- 4) Koska vapaa epäsuora esitys pystyy jäljentämään henkilön puheen tai ajatuksen idiolektiset piirteet sekä henkilön aistimukset, se soveltuu tajunnanvirran esittämiseen, epäsuoraan sisäiseen monologiin.
- 5) Vapaa epäsuora esitys voi auttaa lukijaa hahmottamaan sisäistekijän asenteen henkilöä kohtaan. Se voi joko edistää lukijan empaattista samastumista henkilöön tai luoda henkilöön ironista välimatkaa.

Rimmon-Kenan ei tarkemmin erittele, mitä ironisen välimatkan luominen tarkoittaa. Toini Rahtu on ironiatutkimuksessaan tarkastellut myös KHD:n käyttöä. Hänen mukaansa se antaa henkilön äänen kaikua vapaammin ja jättää kertojan taustalle. (Rahtu 2006, 185–186.) Sillä on siis samanlainen vaikutus kuin diskurssipelin muilla tempuilla: sillä, että henkilön diskurssi kuljettaa jutun juonta

eteenpäin, ja sillä, että kielteiset tiedot esitetään muiden lähteiden kertomina. Kertoja on kuitenkin varjossa vain näennäisesti, sillä väittämällä pääsevänsä henkilön pään sisään kertoja anastaa myös suuren vallan (Rahtu 2006, 190).

Tässä tutkimuksessa tarkkailen diskursseja laajemmin kuin vain sen kannalta, *kuka* puhuu – myös sen kannalta, *miten* puhutaan. Nähdäkseni diskursssia lainatessaan kertoja voi myös omaksua henkilön äänensävyyn ja kielenkäytön. Ironisessa käytössä se on esimerkiksi jutussa ”Ystäväni Matti Nykänen” (Nyt 3/2007). Juttu kertoo entisen mäkihyppääjän Matti Nykäsen ja 7 päivää -lehden toimittajan Kai Merilän suhteesta. Jutun perusteella suhde on melko epätavallinen toimittajan ja haastateltavan väliseksi suhteeksi: Merilä tekee kaikki Seiskan Matti-jutut ja toimii omien sanojensa mukaan myös ”mellakkapoliisina, veljenä, isäpuolena ja psykiatrina”. Merilä suhtautuu Nykäseen isällisen huolehtivasti mutta samalla hyötyy tästä, repii suuria otsikoita Nykäsen sekoilusta.

Kertoja tuntuu diskurssissaan omaksuvan isällisen suhtautumisen Nykäseen. Näin Nykänen asettuu lapsen rooliin, ja varsin lapsellisesti hän käyttäytyykin: liikkeet ovat arvaamattomia ja puhe poukkoilee. Kuvaileva kerronta korostaa käyttäytymisestä syntyvää draamallista ironiaa:

Matti loikkii vauhdinottorinteen portaita alas kuin sammakko. Hän on riemuissaan.

”Isädiskurssi” syntyy pitkälti kerronnasta, joka voidaan väljästi määritellä vapaaksi epäsuoraksi esitykseksi. Vaikka esimerkiksi seuraavat lainaukset eivät olisikaan Nykäsen omasta puheesta, ne tuntuvat olevan hänen diskurssiaan:

Ja otsikot kirjoittaa vanha kaveri Kaitsu.
Se on Kaitsun työtä.

Uuteen rivitalokaksioonsa Matti ei meitä nyt halua.

Isädiskurssia voimistaa se, että Merilää kutsutaan välillä ”Kaitsuksi” ja Nykästä kutsutaan vain Matiksi, vaikka yleensä journalismissa käytetään sukunimiä.

”Matti ei nyt halua” kuulostaa siltä, että kyse olisi lapsesta. Lisäksi monet kuvailevat lauseet ovat lyhyitä, mikä viittaa lapsen puheeseen.

Pannuhuoneessa on lämmintä. Se oli Matin huone. Siellä Matti nukkui, jos ei jaksanut kävellä kotiinsa.

Reportaasin loppuosan miljö, lohduttomasti rapistunut Matti Nykäsen mäki, on metafora Nykäsen keski-ikäisyydestä ja rappiutilasta. Näin syntyy ironinen kontrasti lapselliselle käyttäytymiselle ja isädiskurssille.

Lisäksi Nykäsen rooli lapsena asettaa Merilän roolin entistä kierompaan valoon. Jutussa on monta ristivetoa. Kerronnan ironia ei ole pelkästään huvittavaa, se on myös surullista: Merilä on yhtä aikaa isähahmo ja hyväksikäyttäjä, ja siideristä hankittu ilo on epätoivoista ja itsetuhoista. Myös jutun lopetus on monimerkityksinen.

Matti Nykänen vetää Kai Merilän perässään lähtöpuomille.
Se on niin korkealla, että jalat eivät yllä rinteeseen.
Jalkojen alta lähtee latu, joka viettää jyrkästi alas.

7.3.3 Kertojan merkitsevät tauot

Kuten aiemmin on todettu, ironisessa jutussa kertoja voi vetäytyä huomiota herättävästi, ja lukija tulkitsee sen intentionaaliseksi teoksi, joka välittää asennetta. Ironiassahan nimenomaan kommentoidaan jotain epäsuorasti, eli usein kommentoimatta lainkaan. Kuten Rahtu toteaa analyysissään Sir Vili -jutusta, kertojan hiljaisuuden voisi tulkita niin, että toimittajat suostuvat päähenkilön, Vili Karppasen julkeaan sovinismiin. Jos jutun tulkitsee ironiseksi, hiljaisuus on ”latautunutta”:

Kertoja pysyttelee hiljaa, koska tuottaja luottaa siihen, että ”Karppanen tekee sen itse”: puhuu suunsa puhtaaksi ja paljastuu sovinistiksi. (Rahtu 2006, 192.)

Ironiaa voidaan rakentaa myös paitsi hiljaisuudella, myös rytmityksellä ja hyvin toteavalla kerrontatyylillä. Kertojan äänensävy on kuivan sarkastinen. Rytmitys on tehokas tapa kiinnittää huomiota johonkin asiaan: mitä lyhyempi lause on omassa kappaleessaan, sitä suuremman painoarvon se saa.

Lyhyet virkkeet ja lyhyet kappaleet myös hidastavat tekstin tempoa, jättävät lukijalle enemmän aikaa miettiä merkitystä. Tällainen tehokeino on käytössä esimerkiksi Ystäväni Matti Nykänen -jutussa:

Kun Matti törttöilee, hän päätyy otsikoihin.
”Ja sitten hävettää, ja sitten pitää taas ottaa viinaa”, Merilä sanoo.

Ja otsikot kirjoittaa vanha kaveri Kaitsu.
Se on Kaitsun työtä.
”Jos en tee, niin töissä kysellään, mikset saanut juttua, sähän olet sen kaveri.”
Jos Kaitsu ei kirjoita juttua, joku muu kirjoittaa. Ja ehkä paljon ikävämmin.
Kyllä Mattikin sen ymmärtää.
Niin Merilä sanoo.

Tulkintaan vaikuttaa se, että tekstiä luetaan lineaarisesti. Menakhem Perry (1979) toteaa, että tekstin saamaa merkitystä ohjaa vahvasti äskeisysefekti: lukija on taipuvainen korjaamaan ensivaikutelmaansa niin, että luottaa paremmin viimeksi sanottuun (Rimmon-Kenan 1983, 152–153). Äskeisysefektiä hyödynnetään myös Nyt-liitteen ironisissa jutuissa. Henkilö voi kertoa mielipiteitään monen virkkeen verran, mutta sen päälle kertoja täräyttää jotain, mikä asettaa sitaatin naurettavaan valoon. Kertojan huomautuksen toteava ja faktamuotoinen luonne korostaa sen uskottavuutta.

”Must on kyllä tullu elegantimpi vanhemmiten”, hän sanoo. ”Mulla on enemmän maailmanviisautta, mutta mä oon sama ihminen ku kymmenen vuotta sitten.”
Hän on 24-vuotias. (Ninja-pommi räjähtää!, Nyt 6/2007.)

Matti loikkii vauhdinotorinteiden portaita alas kuin sammakko. Hän on riemuissaan.

”Hyvä hyppysää!”

Rinteessä ei ole lunta. (Ystäväni Matti Nykänen, Nyt 3/2007.)

7.3.4 Sävy ja aiheen inkongruenssi

Puheessa ironiaa tai sarkasmia välitetään usein äänensävyllä. Tekstiin äänensävy taas luodaan sanavalinnoilla, painotuksilla, rytmityksellä ja läsnäolon vaihtelulla. Ironinen sävy saadaan aikaan ristiriitaisuudella: tyypillisimmin tekstin sävy ei tunnu istuvan tilanteeseen tai kontekstiin. Ristiriita saa lukijan etsimään epäsananmukaista merkitystä ja ironiaa.

Tiina Tuppuraisen jutussa Bailauksen goljatit (Nyt 23/2007) kertoja observoi nuorten juhlijoiden käyttäytymistä ja kommentoi sitä. Kertojan diskurssissa on huomattavan paljon huutomerkkejä, kahden sivun tekstissä 15. Kertojan äänensävy on ylipirteä, suorastaan kiljuva. Ironia syntyy yliampumisesta, liioittelusta.

Haluamme nähdä, kuinka he juovat samppanjaa pullonsuusta ja tanssivat pöydillä. Heidän elämänsä on yhtä lantion ketkutusta peilipallojen sykkeessä! Villiä, estotonta rietastelua! Ei krapulaa, ei arkea, vain ikuista biletystä!

Kertojan innostunut äänensävy on ironisessa ristiriidassa välillä väljähtyneeseen tunnelmaan ja toiminnan typeryyteen.

Hakemuksessaan Exquisa teki vaikutuksen esittelemällä kesäkisojaan, joihin kuuluu dildon heittoa. Aika kreisiä!

Lauri Soinilla, 25, on kahdet aurinkolasit päällekkäin.
Wu-huu!

Ironiaa syntyy siis kertojan liioittelun ja draamallisen ironian yhdistelmästä (ks. luku 6). Diskurssipeliä on myös tässä: vaikka kertoja ei lainaa epäsuorasti henkilöiden puhetta, hän lainaa henkilöiden puhettavan: ”Wu-huu!” Reportaasin toimittaja on kuitenkin selvästi ryhmän ulkopuolella eikä osallistu bailaamiseen.

7.3.5 Kertojan itseironia

Ironian lähde on journalistisessa tekstissä sisäistekijä, jonka välikätenä toimii kertoja. Ironian kohde ei kuitenkaan ole välttämättä aina selvä. Esimerkiksi jutussa ”Ystäväni Matti Nykänen” ironian kohteena on vuoroin Nykänen, vuoroin Merilä, toisaalta taas miesten kieroutunut suhde tai koko sensaatiojournalismi ja Nykäs-ilmio.

Joskus kertoja tuntuisi ironisoivan itseään. Esimerkiksi Tuomo Puumalasta kertovassa ”Setä sai uudet vaatteet” -jutussa kertojan liioittelu on itseironista.

Eduskunnan seuraavaksi nuorin kansanedustaja on Oras Tynkkynen, joka täyttää pian 30. Puumala joutuu siis viettämään kaiken aikansa vanhusten seurassa.
Epäterve ympäristö nuorelle ihmiselle. Hänet on pelastettava!

Ehdotamme t-paitaa, jossa lukee *Fuck you you fucking fuck!*

Missä vaiheessa hän on ehtinyt elää tavallista nuoruutta? Kokeilla eri päihteitä, harrastaa ilkeävaltaa ja sählätä ihmissuhteissa?

Lukija pystyy kokemustensa perusteella päättelemään, ettei toimittaja-kertoja ole aivan tosissaan. Hänen asenteensa on liioittelua, ja liioittelu on tyypillinen ironian väline (Rahtu 1991, 110). Liioittelua on muissakin jutuissa: kertojan into jutussa Bailauksen goljatit (Nyt 23/2007) tai kertojan maireus jutussa Ninja-pommi

räjähtää! (Nyt 6/2007). Vaikka Puumalan keski-ikäistä tyyliä ivataankin suoraan, ironian kohteena on samaan aikaan myös se käsitys, että nuoren ”kunniallista työtä” olisi ryyppääminen ja ilkivalta.

Myös hippireportaasissa ”24 tuntia rauhaa ja rakkautta” (Nyt 25–26/2007) toimittaja liioittelee itseironisesti ”ennakko-odotuksiaan” hippielämästä:

Yritämme selvittää, kuinka villiä ja vapaata elämä hippikommunissa on 2000-luvulla.

Kaikkihan tietävät, että hipit polttavat huumeita, harrastavat seksiä ja antavat lapsille typeriä kaksiosaisia nimiä, kuten Aamu-Uni ja Pouta-Pilvi.

Mielenkiintoista on se, että myös jutun hipit tuntuvat suhtautuvan itseensä ironisesti:

”Radiota pitää halata. Me hipit rakastetaan kaikkea, mistä tulee viihdettä”, Heli nauraa.

Maisa vaihtaa levyä. Ultra Bra lähtee soimaan.

”Ei! Mä vihaan tätä! Tää on tällaista akateemisten hippien musaa”, Osku valittaa.

Toimittaja kuitenkin pidättää itsellään oikeuden ironiaan ja tilanteen yläpuolella olemiseen, vaikka henkilöt ironisoivat perinteistä hippikäsitystä itsekkin. He tuntuvat nauttivan jutuntekutilanteesta ja toimittajan ottamasta ufotutkija-asenteesta – he kertovat liioitellen laiskuudestaan, huolettomuudestaan, peseytymättömyydestään ja Salkkari-addiktiostaan:

”Aiemmin tuli aina yhteishälytys kahdeksalta, kun Salkkarit alkoi”, Heli sanoo.
”Oli suuri pettymys, kun se jäi kesätauolle. Nyt on kauhea odotus, kun Jouni jäi palavaan taloon ja Eero on käsiraudoissa.”

Samalla itseironia on huomaamatta henkilöiden suojakeino: jos jälleen leikkisi ajatuksella siitä, mitä he ajattelevat jutun luettuaan, he olisivat varmaan tyytyväisiä. Koska he käyttävät samantapaista ironiaa, he tajuaisivat kertojan asenteen.

8 IRONIAN FUNKTIOT

Tässä luvussa siirrytään toiseen tutkimuskysymykseen eli pohditaan sitä, miksi ironiaa käytetään journalismissa, ja ehkä jopa ideologisessa sävyssä sitä, mitä annettavaa ironialla voisi olla. On selvää, että tässä on irrottauduttava hieman tutkimusaineistosta, sillä itse teksteistä ei oikeastaan voi päätellä niiden tarkoitusta. Siksi luku on enemmän pohdinnanomainen kuin edeltävät käsittelyluvut.

Lähden liikkeelle teoriasta, sen jälkeen pohdin ironian funktioita journalismissa. Päätän ideologiselle osastolle: Mikä on ironian merkitys yhteiskunnallisuuden kannalta? Voiko (uutis)journalismi olla ironista ja pitäisikö sen olla ironisempaa? Tässä kohden ammennan Janne Ikosen (2009) komiikkateorioista, joissa on jopa metafyyssistä ulottuvuutta.

8.1 Ironian vaikutukset Linda Hutcheonin mukaan

Kysymystä funktioista voi lähestyä tarkastelemalla ironian vaikutuksia. Nojaan tässä Linda Hutcheonin jaotteluun (1995, 44–56), jonka käsitteitä ovat suomentaneet Esa Renvall ja Esa Reunanen (1998, 13–16). Hutcheon käyttää sanaa 'function' eli funktio, joka tarkoittaa ”toimintaa, tehtävää, tarkoitusta tai käyttöä” (Nurmi ym. 2001, 128). Hutcheon kuitenkin tähdentää (emt. 45), että hän lähestyy käyttötarkoitusta tulkitsijan kannalta, jolloin voidaan mielestäni puhua myös ironian *vaikutuksista*. Hän perustaa luokittelunsa ”laajoihin ironiaa koskeviin kommentaareihin, joita on esitetty läpi vuosisatojen”. Niiden pohjalta hän on laatinut ironian vaikutuksia kuvaavan jatkumon. (Hutcheon 1995, 46.) Lainaan Renvallin ja Reunasen suomennosta (1998, 14) ja yksinkertaistan kaaviota hieman (alkuperäisessä on mainittu kunkin funktion myönteinen ja kielteinen tulkinta):

Ironian funktiot Linda Hutcheonin mukaan

Suuri affektiivinen lataus

kokoava (aggregative)

hyökkäävä (assailing)
vastustava (oppositional)
häilyvä (provisional)
suojautuva (self-protective)
etäännyttävä (distancing)
huvittava (ludic)
monimutkaistava (complicating)
vahvistava (reinforcing)

Pieni affektiivinen lataus

Affektiivisen latauksen voimakkuus tarkoittaa sitä, kuinka voimakas ironian vaikutus on ja kuinka voimakkaasti tämä käyttötarkoitus jakaa mielipiteitä: onko ironian käyttö yleisesti hyväksyttyä vai ei. Aloittakaamme pohjalta kohti kiistanalaisempia seurauksia.

Vahvistava vaikutus tarkoittaa sitä, kuinka ironialla voi vahvistaa ja korostaa sanomaa. Kriittisen tulkinnan mukaan tällainen ironian käyttö on kuitenkin turhaa puheen koristelua.

Monimutkaistaminen tarkoittaa sitä, että ironia tuo tekstiin tai puheeseen monitulkintaisuutta. Hutcheonin mukaan on esitetty, että ironia on tyypillistä taiteen moniulotteisuudelle ja rikkaudelle, ”kontrolloitua ja arvostettua monimielisyyttä” (Hutcheon 1995, 48). Varjopuoli on se, että ironia voi vaikeuttaa tekstin ymmärtämistä.

Seuraava vaikutus tai funktio on *huvittaminen*. Tämä tulee selvästi esiin Nytiliitteen teksteissä. Ironiassa on huumoria ja leikittelevyyttä, mutta toisaalta karnevalisointia voi pitää pinnallisena ja vastuuttomana tapana esittää kritiikkiä, tai voidaan nähdä, että se vetää huomiota pois olennaisesta – esimerkiksi taiteen olemuksesta tai politiikan tarkoituksesta.

Huvittamisesta vielä kyseenalaisempi arvo on *etäännyttäminen*. Ironisti ja ironiaan liittyvät tarkkailevat tapahtumia tai henkilöitä sivusta. Etäisyyden

ottaminen voi edesauttaa kriittistä arviointia, mutta se voi toisaalta myös tehdä välinpitämättömäksi.

Suojautuva käyttö (alkuperäinen termi *self-protection, itsesuojelu*) tarkoittaa sitä, että ironia on jonkinlainen defenssimekanismi. Tämä voi tarkoittaa itsen vähättelyä eli itseironiaa, hyökkäysten ironista horjuttamista jo etukäteen.

Toisaalta kyse voi olla myös siitä, että valitsee helpon vaihtoehdon:

Ironistin ei koskaan tarvitse pyytää anteeksi. Hän voi aina puolustautua sanomalla, että oli vain ironinen. Samalla tavalla voi kääntää virheen vitsiksi (--). Tällä tavoin ironia käyttäytyy ”suojaavana vaatteena”. (Hutcheon 1995, 50; vapaasti suomennettu.)

Kun toimittaja ”sijoittaa väitteensä ironisiin murtumiin”, hän voi tarvittaessa kiistää koko väitteen olemassaolon (Renvall & Reunanen 1998, 15). Ironian retorisesta käytöstä on lisää luvussa 8.2.2.

Ironia on *häilyvää*, tai kenties paremmin ilmaistuna *horjuttavaa*, eli sille on tyypillistä kyseenalaistaa kaikki ”vakaat” näkökannat. Konservatiivisesta näkökulmasta tätä voi tietenkin paheksua, tai sitä voi pitää kyynisenä. Tämä funktio on sukua jo aiemmin mainituille karnevalisoinnille ja etäännyttämiselle. Toisaalta ironia voi olla keskustelulle myös terveellistä silloin, kun se poikkeaa paradigmatlta ja kyseenalaistaa koko diskurssin, puheen reunaehdot.

Vastustavuudessa ilmenee ironian kriittinen, passiivis-aggressiivinen luonne. Sitä voidaan käyttää valtataistelussa. Tästä radikaalimpi muoto on *hyökkävää* ironiaa. Hutcheon (1995, 52) kutsuu tätä ironian ”teräksi” tai ”puraisuksi”. Hänen mukaansa ironian ivallisuus ja katkeruus voi terävöityä jopa tuhoavaksi.

Vahvin ironian funktio on *kokoaminen*. ”Ironia voi koota yhteisöjä ja (--)-yhteisöt luovat ironiaa”, Hutcheon (1995, 54) kirjoittaa. Toisin sanoen jotkut tajuavat ironian, toiset eivät – ironia siis sulkee osan yleisöstä ulkopuolelleen.

Ulkopuolelle jäävät myös ironian uhrit, vaikka nämä tajuaisivatkin itsensä kohdistuvan ironian (Renvall & Reunanen 1998, 16). Kokoaminen on Hutcheonin mukaan moitituin ironian ominaisuus, sillä siihen liittyy vallankäyttöä, ylimielisyyttä, ehkä jopa elitismää.

Hutcheon päättää:

Ironian terä voi siis suosia ja syrjiä, vahvistaa ja heikentää; se tuo ihmisiä yhteen ja ajaa heitä pois. Moninaisista funktioista huolimatta me silti kutsumme tätä ilmiötä yhdellä nimellä: ironia. (Hutcheon 1995, 56; vapaasti suomennettu.)

Hutcheon liikkuu kovin teoreettisella, juhlavallakin tasolla ja soveltaa pohdintojaan lähinnä taiteen kenttään. Luettelo ironian vaikutuksista tai käyttötarkoituksista tuntuu kuitenkin uskottavalta. Seuraavissa luvuissa yritän kiinnittää tätä teoriaa todellisuuteen ja erityisesti journalismin todellisuuteen.

8.2 Ironian funktiot journalismissa

8.2.1 Ironia yhteisön palveluksessa

Kuten jo luvussa 3 totesin, kontekstin tuntemus on ironian tulkinnan kannalta hyvin tärkeää. Ironinen teksti olettaa tietynlaisen sisäislukijan, jolla on kontekstuaaliset, intertekstuaaliset pohjatiedot. Teksti vetoaa näihin pohjatietoihin, lukijan kokemuksiin. Sen täytyy jopa luottaa niihin, sillä ironinen viesti on epäsuora ja epäsananmukainen.

Näin ollen ironian toteutumisen edellytys on, kuten Linda Hutcheon (1995, 91) sanoo, ironian ymmärtävä yhteisö eli diskursiivinen yhteisö (discursive community). Hutcheonin mukaan diskursiivista yhteisöä voivat määrittää ajan ja paikan lisäksi luokka, rotu, sukupuoli, etninen tausta, seksuaalinen suuntautuminen, kansallisuus, uskonto, ikä, ammatti ja niin edelleen (emt. 92). Tällaiset yhteisöt ovat inklusiivisia ja eksklusiivisia, ne sulkevat ihmisiä sisäpuolelle ja ulkopuolelle (emt. 97). Ironian vahvin funktiohan oli kokoaminen (emt. 54).

Ironia edellyttää diskursiivista yhteisöä, mutta se voi myös vahvistaa yhteisöä ja sen identiteettiä. Mielestäni tämä on selvää Nyt-liitteen tapauksessa. Nyt-liitteellä on tietty, vaikka löyhäkin kohderyhmä, jolle jutut on suunnattu. Ironisten juttujen lukijalta oletetaan vertailupohjaa sille, mitä jutun kertoja sanoo esimerkiksi Ninja Sarasalosta, Kike Elomaasta tai Tuomo Puumalasta. Jos lukija tuntee lehden, hän voi lisäksi arvata, mitä mieltä Nyt-liitteen toimittaja oikeasti on laulutaidottomista laulajista tai äkkiä keski-ikäistyneestä keskustapoliitikosta.

Nyt-liitteen ironia ei ole niin salaperäistä, etteikö vaikkapa keski-ikäinen keskustapoliitikko tajuaisi sitä. Hän ei kuitenkaan välttämättä halua kuulua siihen yhteisöön, johon Nyt-liite vetoaa. Ironia on siis yksi tekijä lehden profiloitumisessa.

8.2.2 Ironia retoriikan palveluksessa

Tämän tutkimuksen kirjoitusaikaan, keväällä 2010, internetyhteisöissä oli meneillään näkyvä ironiavillitys. Esimerkiksi sosiaalisessa verkkopalvelussa Facebookissa ironisoitiin maahanmuuttajista käytyä keskustelua. Facebookissa käyttäjät voivat perustaa mielipiteitä ilmaisevia ryhmiä. Kun uudenvuodenaattona ulkomaalaistaustainen mies ampui tyttöystävänsä ja kolme muuta ihmistä Espoon Sellon Prismassa, Facebookiin perustettiin ryhmä, joka vaati ulkomaalaisia rikosentekijöitä, siis ihmisiä joilla on rikosrekisteri, karkotettavaksi Suomesta. Ryhmälle perustettiin ironinen vastaveto, joka osoitti vaatimuksen älyttömyyden: ”Kaikki rikollistaustaiset suomalaiset pois ulkomailta!” Ryhmän kotisivuksi oli merkitty Wikipedian artikkeli sarkasmista. Tämän jälkeen perustettiin ryhmä ”Kaikki pois Suomesta ja ulkomailta!” Ryhmäkuvauksessa luki ”pahoja ovat kaikki”. Toukokuussa 2010 ryhmään kuului yli 17 000 Facebookin käyttäjää (viitattu 4.5.2010).

Keskustelu maahanmuuttopolitiikasta kärjistyi. Esimerkiksi Helsingin Sanomien mielipidepalstalla (14. ja 15.3.) maahanmuuttajien parissa työskentelevät valittivat julkisesta herjauksesta verkkokeskusteluissa. Lehdessä kirjoitettiin verkkokeskustelujen rasistisesta sävystä ja äärimielipiteiden lisääntymisestä (esim. 16.3.).

Facebookissa kommentoitiin ironisesti myös maahanmuuttokeskustelua. Kun jalkapalloilija David Beckham oli vierailut maaliskuussa Suomessa leikkauksessa, Facebookiin perustettiin ryhmä ”EI LISÄÄ BEGHAMEJA SUOMEEN KIRURGI-HOITON”. Ryhmäkuvauksessa luki näin:

SUOMALAISET HOIDETTAVA ENSIN TERVEEKSI ja sitten vasta ulkolaiset!
JYRKKÄ EI ja portti kielto Begham-joukkueelle jotka tulevat SUOMEEN

maailman parhaita TERVEYS PALVELUITA hakemaan ja hyväksi käyttämään. Veron maksajina kansalais velvollisuutemme on TORJUA ja KÄÄNNYTTÄÄ nämä potkupalloilijat jo ilmatilassa!!!!!!!!!!!!!!!!!!!! PRESIDENTILLÄ OIKEUS MÄÄRÄTÄ TUNKEUTUJAT MUUALLE.

ei anneta SEN tapahtua!!! (www.facebook.com, viitattu 4.5.2010)

Ryhmässä ironisoitiin verkkokeskustelijoiden käyttämää diskurssia: jyrkkiä ja perustelemattomia mielipiteitä, kirjoitus- ja erityisesti yhdyssanavirheitä, isoja kirjaimia ja pitkiä huutomerkkijonoja. Toimittaja Esa Mäkinen kirjoitti tästä ironia-ilmioistä Helsingin Sanomiin 1.4.2010:

Sen [ryhmän] tarkoitus on ivata Jussi Halla-ahon kannattajia, maahanmuuton vastustajia ja nettirasisteja.

Ryhmässä ollaan parodian keinoin huolissaan siitä, että jalkapalloilija David Beckham ja hänen puolisonsa Victoria Beckham vievät suomalaisten lääkäripalvelut ja pizzat.

Bemu-kriittisiksi itseään nimittävien huumori on luonteeltaan elitististä. Se repii ilonsa virheistä, oikeakielisyydessä ja tilastojen yksisilmäisestä tulkinnasta. Kuten näin:

”TURHA TULLA TÄNE KERÄÄMÄÄN MEIJÄN MANSI- JA MUSTIKOITA!!!111!!!”

Toiset vitsit ovat viittauksia perussuomalaisten varavaltuutettujen tekemisiin: ”OLEN VALMIS ISTUMAAN, ETÄ EI TÄYTYISI SEISTÄ!!!!”

Mäkinen pitää huumoria elitistisenä kaiketi siksi, että ironia on yhdistävää ja poissulkevaa – tähän on yleinen tulkinta ironian yhdistävästä funktiosta (Hutcheon 1995, 54). Ryhmän ironia ei kuitenkaan kohdistu kaikkiin kielivirheitä tekeviin, vaan enemmän verkkokeskustelun diskurssiin. Jutussa ryhmän perustanut Mikko Anttilainen kertoo, että hän halusi keksiä pöhköimmän asian, mistä voisi valittaa. Inspiroijana oli nettiin pesiytynyt valituskulttuuri.

”Oma käsitykseni on, että osaltaan tässä puretaan jonkinlaista patoutunutta tarvetta irvailla maahanmuuttoriitelyä ja purkaa siitä syntynyttä ahdistusta”, Anttilainen kirjoittaa viestissään.

”Sitä leimaa aika vahvasti jonkinlainen pelottelu ja uhkailu kaikesta kamalasta, mitä suomalaiset joutuvat kokemaan, jos maahanmuuttoa ei tiukasti rajoiteta tai hyödynnetä taloudellisesti.” (HS 1.4.2010.)

Begham-ilmio sai vielä jatkoa: kun islantilainen tulivuori Eyafjallajökull purkautui 14. huhtikuuta, Facebookiin perustettiin jälleen vitsiryhmä, ”ULKO MAALAISTEN TULI VUORTEN PÖLY PILVET TAKAISIN ULKO MAILLE!”. Ryhmässä isojen kirjainten ja yhdyssanavirheiden käyttö oli viety äärimmäisyyksiin, mutta huumori puri. Vajaassa kuukaudessa se oli saanut yli 46 000 jäsentä.

Vitsi jatkui vielä: Helsingin Sanomien uutisessa (28.4.) kerrottiin, että ahkerat, korkean keskiarvon tytöt ”täyttävät ammattikoulun suosikkilinjat”, koska he ”unelmoivat trendiammanteista”. Uutisen diskurssi syyllisti pöyristyttävästi tyttöjä siitä, että he vievät poikien opiskelupaikat. Niinpä Facebookiin ilmestyi ryhmä ”AHKERAT MAALARI TYTÖT POIS SUOMESTA VIEMÄSTÄ MEIJÄN TYÖ PAIKAT!!!!111!”. Sen reilusta tuhannesta jäsenistä valtaosa oli naispuolisia (7.5.).

Helsingin Sanomien Begham -jutussa oli lainattu muutaman julkkiksen blogia.

Maija Vilkkumaa kommentoi jutun mukaan näin:

”Ryhmän viestien lukeminen on jotenkin vapauttavaa: tuntuu helpottavalta nauraa sille aggressiolle ja tyhmyydelle, joka tätä aihetta koskevissa nettikeskusteluissa toistuu.”

Muusikko Anssi Kela ylistää ryhmää myös:

”Ilahtuin huomattavasti, että typerin rasistinen mellastaminen ja öyhöisänmaallisuus oli nerokkaasti käännetty parodian keinoin itseään vastaan.”

He itse asiassa ilmaisevat ironian nerokkuuden retorisenä välineenä: se karnevalisoi ja horjuttaa jotain diskurssia. Edellisen luvun listaa mukailleen se 1) vahvistaa sanomaa, tässä ”verkkokeskustelijoiden mielipiteet ja ilmaisutapa ovat typerää”, se 2) huvittaa, 3) etäännyttää eli asettaa ironistit näiden keskustelujen yläpuolelle, se 4) vastustaa lähediskurssia, jopa 5) hyökkää sitä vastaan, ja 6) vahvistaa ironista yhteisöä. Maija Vilkkumaa kommentista huomaa myös, että ironia voi elähdyttää lukijaa ja helpottaa tämän oloa.

Ironian retorisella käytöllä on pitkät perinteet: juuri Sokrateen väittelyaseestahan se sai nimensä (Winokur 2007, xiii). Ironiaa kuulee usein käytettävän myös poliittisessa diskurssissa, esimerkiksi eduskunnan keskustelussa. Helsingin Sanomien vaalirahajutuissa, ainakin vaalirahakohua käsittelevissä kolumneissa, sitä oli käytetty Matti Vanhasen arvosteluun. Argumentointi on myös yksi komiikan käyttösyys Janne Ikosen (2009, 114) mukaan.

Ironia on kuitenkin ongelmallinen retoriikan väline. Kuten poliittisen huumorin tutkija Marjo Kolehmainen sanoo HS:n Begham -jutussa, Begham-ryhmä (eli

ironisuus) voi olla tehokasta kritiikkiä, mutta se tavoittaa todennäköisesti vain jo valmiiksi samanmielisiä. Janne Ikonen on tehnyt saman huomion komiikan argumentatiivisesta käytöstä: komiikan tai ironian harjoittaja ei voi sanoa ”oikeasta kannasta” paljoakaan, sillä ne vain kyseenalaistavat, eivät tarjoa näkemyksiä. Ikonen mukaan komiikka voi kuitenkin olla argumentatiivista sitä kautta, että sillä on suhde kontekstiin. Komiikan ajatuksen ymmärtämiseksi on pureuduttava siihen johtodiskurssiin, jonka komiikka mahdollisesti pyrkii murtamaan. (Ikonen 2009, 114–115.)

Journalistista ironiaa on pidetty keinona, jolla toimittaja voi kiertää vaatimuksen ilmaisun objektiivisuudesta mutta välittää silti asennetta (Renvall & Reunanen 1998, 7). Toimittaja ei kuitenkaan voi argumentoida suoraan omaa kantaansa:

hänen on muotoiltava ajatuksensa niin, että lukija näkee jonkin olevan pielessä ja aavistaa toimittajan tarkoituksen. Tämä onnistuu vain jos toimittajan puhe on ristiriidassa sen kanssa ’minkä kaikki jo tietävät’ tai mikä on ’yleisesti hyväksytty’. Näin ironisti joutuu vetoamaan moraaliseen yksimielisyyteen, arkijärkeen. (Renvall & Reunanen 1998, 5.)

Ironiaa on myös arvosteltu siitä, että se ei tarjoa vaihtoehtoja tai synnytä keskustelua (esim. Renvall & Reunanen 1998, 5). Poraudun ironian yhteiskunnallisuuden luvussa 8.3.

8.2.3 Toimittajan itsesuojelu

Linda Hutcheonin mukaan yksi ironian funktioista on ”suojautumisen” tai itsesuojelu. Ironia nähdään helppona kritiikkinä, jonka käyttäjän ei tarvitse esittää oikeita argumentteja. Ironisen hunnun taakse voi aina suojautua. (Hutcheon 1995, 50.)

Toimittaja voi kenties käyttää ironista huntua toisinkin. Pohjaan tässä lähinnä käytännön journalistiseen kokemukseen – lähdekirjallisuudessa ei juuri viitata ironiseen itsesuojeluun muuta kuin maininnan tasolla.

Toimittajan työn sanotaan joskus olevan kyynistävää. Kyynisyys on yhtä kuin ”välipitämättömyys, tunteettomuus, julkeus, ironisuus, piikittely” (Nurmi ym.

2001, 234). Mitä työssä kyynistyminen sitten voisi tarkoittaa? Kenties toimittaja ajan myötä saattaa menettää kykyään innostua ja kiinnostua aiheista ja tapaamisistaan ihmisistä. Vuoden kierto voi alkaa toistaa itseään eikä uusia ideoita jaksa keksiä. Kyynistyminen tarkoittaa kenties sitä, että toimittajalta usein odotettu korkea ammatillinen kunnianhimo vähenee. Toisaalta toimittajallakin lienee oikeus suhtautua työhön vain työnä.

Tunteettomuus tai itsesuojelu saattaa olla tarpeen myös toisella tavoin. Anu Silfverberg puhuu Nyt-liitteen kolumnissaan (25.3.2010) toimittajien kokemasta häirinnästä. Hän viittaa jo mainittuun keskusteluun maahanmuuttajiin kohdistuvista äärimielipiteistä, joita esitetään verkossa nimettömänä. Silfverbergin mukaan toimittajat kärsivät samasta ongelmasta kuin maahanmuuttajien parissa työskentelevät: ”Aina silloin tällöin herää kysymys, pitäisikö jotain tehdä, kun oma nimi löytyy tappo- tai raiskauslistalta, tai kun omat valokuvat leviävät tuntemattomien ihmisten nettisivuilla.”

Harva pystyy oikeasti lukemaan välinpitämättömästi henkilökohtaista viestiä, jonka ainoa tarkoitus on loukata. Ihminen kehittää suojamekanismeja. Niitä ovat esimerkiksi kyynisyys, tunteiden kieltäminen ja sulkeutuminen.

Ja nythän on näin: toimittaja, joka on välinpitämätön, kyyninen ja kieltää tunteensa, on todella huono toimittaja. (Silfverberg 2010.)

Tunteille ei muutenkaan ole suurta sijaa journalismissa. Kovat uutiset ovat edelleen journalistisen työn normi (Malmberg 1998, 43). Toimittaja, lehtimies, on kriittinen, kylmäpäinen, tiedonnälkäinen, järkähtämätön ja piinkova. Juuri muualla kuin naistenlehdissä ei ole sopivaa näyttää tunteita. Pertti Hemánus ja Ilkka Tervonen (1986, 165) pohtivat tätä ongelmaa journalistisen työn luovuuden yhteydessä. Journalistisen luovuuden yhdeksi esteeksi on nähty ”journalistisen kulttuurin suosima *ulkokohtainen* suhtautumistapa lähteisiin”.

Nuori toimittaja kokee usein rajoittavana sen subjekti-objekti-suhteen, jollaisena haastattelutilanne voidaan jäsentää. (--) [J]ournalistista työtä myönteisessä mielessä uudistaisi ja luovuutta lisäisi *pyrkimys eläytyä lähteen asemaan, empatia häntä/sitä kohtaan*. (Hemánus & Tervonen 1986, 165.)

Hemánus ja Tervonen pitävät ihanteellisena ”empatian ja kriittisen etäisyyden vuorottelemista”, ”kuumaa objektiivisuutta” (emt. 166, 168). Kirjoittajien subjektiivisuuskritiikkiin ei tässä ole syytä paneutua lähemmin, mutta joka

tapauksessa he pitävät mahdollisena sitä, että toimittaja laittaa itsensä likoon mutta on silti ”objektiivinen”.

Tutkimusaineistossani ei ole varsinaista osoitusta siitä, että toimittaja suojautuisi kyynisyyteen. Minusta tuntui vain tarpeelliselta huomauttaa, ettei ironiaa aina käytetä tarkoituksenmukaisesti ja itsevarmasti. Tämä jääköön jokseenkin tunteelliseksi sivuhuomautukseksi. Ironian kyynistävästä vaikutuksesta yleisöön käsitellään kyllä seuraavassa luvussa.

8.3 Ironia ja yhteiskunnallisuus

Esa Renvall ja Esa Reunanen pohtivat artikkelissaan (1998), voisiko journalistinen ironia olla yhteiskunnallista, sen sijaan että sitä aina syytetään kyynistämisestä ja passivoimisesta. Lähestyn ironian yhteiskunnallisuutta Janne Ikosen komiikkateorian kautta, jota voi mielestäni soveltaa ironiaankin. Se heittää keskustelun varsin metafysiselle tasolle, mutta luvussa 8.3.2 yritän miettiä, mitä ironiakuuri käytännössä tekisi journalismille.

8.3.1 Analogiana komiikka

Janne Ikonen pohtii lisensiaatintyössään (2009) komiikan käyttöä journalismissa. Kuten tämän tutkimuksen alkupuolella totesin, Ikonen käsittelee ironiaa komiikan alalajina tai välineenä. Hänen pohdintansa komiikan merkityksestä ja vaikutuksista sopivat mielestäni myös ironiaan siinä mielessä, kuin minä sen ymmärrän. Siksi käyn läpi Ikosen komiikkateoriaa analogiana ironiateorialle.

Ikosen lähtökohtana on seuraava kahtiajako: todellisuuden voi esittää monologisena tai dialogisena.

Monologisella todellisuudella viitataan karkeasti ottaen käsitykseen, jonka mukaan on olemassa ulkoinen todellisuus, jota tarkastelemme sinällään ja jota koskevat väitteet ovat aina joko tosia tai virheellisiä. Dialogisella todellisuudella viitataan vastaavasti käsitykseen, jonka mukaan todellisuus on aina vuoropuhelua maailman, ihmisen ja toisten ihmisten välillä. (Ikonen 2009, 4.)

Ikonen syyttää journalismia nimenomaan todellisuuden monologisoimisesta. Todellisuudesta pyritään luomaan eheitä myyttejä tai diskursseja, joista hiotaan ristiriidat pois (emt. 38). Sen sijaan ”journalismi tarvitsee paradokseja voidakseen antaa todenmukaisen kuvan maailmasta” (emt. 5).

Ikonen näkee komiikassa yhden mahdollisuuden dialogisointiin. Hänen mielestään komiikassa merkittävää on se, että koomikko myöntää todellisuuden suhteellisuuden, kun taas (uutis)toimittaja uskottelee, että on koonnut parhaan mahdollisen saatavissa olevan tiedon kaikkein tärkeimmistä lähteistä. ”Toisin sanoen tietyt diskurssit korotetaan hallitsevaan asemaan uudestaan ja uudestaan.” (Ikonen 2009, 111.)

Suurin osa journalismin yleisöstä varmaan ymmärtää, että journalismissa esitetään vain tiettyjä näkökantoja ja että kyse on konstruoiduista tarinoista, ei totuudesta sinällään. Kuitenkin journalismi pyrkii itse esiintymään kuin kykenisi antamaan kattavan, kokonaisen kuvan maailmasta sellaisenaan. Journalismin tapa esittää kilpailevia, mutta samoille kategorisoinnille perustuvia näkökantoja on omiaan johtamaan yleisöä harhaan. Yleisöltä edellytetään jatkuvaa, äärimmäistä tarkkaavaisuutta ja sanotun aktiivista analysointia, koska journalismi itsessään ei tarjoa eväitä niiden kategorisointien purkamiselle, joiden säännöillä kaikki esitetyt näkökulmat suhteutetaan toisiinsa ja oletettuun todellisuuteen. Journalismi antaa aineksia järjenkäytölle, mutta kieltää uutta luovan järjettömyyden. (Ikonen 2009, 134–135.)

Ikosen mukaan komiikan tehtäviä ovat myös karnevalisointi ja argumentointi, samaan tapaan kuin olen jo todennut ironiasta. Komiikka voi siis rohkaista, tuottaa nautintoa, ylläpitää henkistä vireyttä ja edesauttaa jopa oppimista (Ikonen 2009, 111). Lisäksi, huolimatta siitä, että karnevalisointi ei tarjoa vaihtoehtoa, se välittää näkemystä kyseenalaistamalla johtodiskurssin (emt. 115). Ikonen ei kuitenkaan ole näistä kahdesta funktiosta yhtä kiinnostunut kuin dialogisoinnista. Esimerkiksi oman tutkimukseni aineisto tuskin tarjoaa Ikosta tyydyttävää komiikkaa tai ironiaa, sillä hänen mielestään tärkein kumottava diskurssi on journalismin oma, monologisoiva diskurssi. Tämä lienee selitys sille, miksei Ikonen juuri tarjoa käytännön esimerkkejä koomisesta journalismista: hän haluaa myllätä koko journalismin toimintatavat.

Dialogisoiva komiikka suuntautuisi siis tekstin omaan diskurssiin, sen muotoon tai sisältöön. Hämmäntävästi Ikonen toteaa, että kyse ei kuitenkaan ole

itseironiasta, jossa asetetaan jokin oma puute itsen ulkopuoliseen diskurssiin ja nauretaan sille.

Sen sijaan kyse on järjettömiltä näyttävistä teksteistä, jotka kyseenalaistavat oman ymmärretyksi tulemisensa edellytykset. Sanomattakin lienee selvää, ettei tällaisesta komiikasta ole tarjolla montaakaan esimerkkiä. (Ikonen 2009, 120.)

Ennen kuin tätä surrealismilta kuulostavaa ehdotusta ehtii pelästyä, Ikonen ottaa askeleen takaisin 80-luvulle, Kauko Pietilän ja Pertti Hemánuksen väittelyyn journalismin tehtävistä. Hän lainaa Pietilän ajatusta, että journalismin tehtävä ei enää ole pelkkä tiedon lisääminen eli Ikonen käsitteistön mukaan monologisen todellisuuden rakentaminen. Pietilä peräänkuulutti uutta journalismia, Ikonen todellisuuden dialogisoimista. Tavoite on jotakuinkin sama: journalistisen prosessin kyseenalaistaminen, objektiivisuuden illuusion hajottaminen ja itsereflektio. (Ikonen 2009, 120–122.) Ikonen mielestä dialoginen komiikka voisi toimia journalismissa ”järjettömyyden äänenä, joka kuitenkin pitää sisällään mahdollisuuden löytää järjettömyydestä rakennusaineita todellisuudelle” (emt. 135).

Ikonen tutkimus on hieno teoreettinen rakennelma, mutta tuntuu johtavan eksistentiaaliseen eksymiseen tai vähintään jonkinlaiseen anarkiaan. Seuraavassa alaluvussa otan harppauksen takaisin konkretiaan ja yritän miettiä, mitä komiikan, ironian ja ristiriitojen lisääminen journalismiin merkitsisi.

8.3.2 *Voiko uutinen olla ironinen?*

Vaalirahateksteissä oli lopulta vähemmän ironiaa, kuin oletin. Yleisin tyyppi tai ainakin helpoin löytää oli draamallinen ironia. Sitä käytettiin lähinnä niinä päivinä, kun Matti Vanhanen oli tapahtumien keskiössä. Tämä on ymmärrettävää, koska uutisen konventionaalinen muoto ei oikein salli värikästä kieltä tai persoonallista kertojan ääntä. Samalla ironia kuitenkin painottui tilanteisiin, joissa on reportaasimaisen kerronnan mahdollisuus: kun jutun ideana on kuvata tietyn henkilön toimintaa tai tiettyä tapahtumaa. Kuten edellisessä luvussa totesin, uutiskertojan mahdollisuudet välittää ironiaa ovat rajalliset. Näin selkeästi

ironisimmat jutut olivat Vanhasen saapuminen lentokentälle ja tämän käyttäytyminen, kun lautakasaepäilyt oli julkistettu.

Toisaalta voi olla, että etsin ironiaa liiankin paljon kerrontateknisistä piirteistä ja sanavalinnoista. Onhan mahdollista, että koko uutisen näkökulma on alun perinkin ironinen. Palasin uudelleen 25.9. julkaistuun uutiseen, joka kertoo keskustan työvaliokunnan kokouksesta sekä keskustalaisten asennoitumisesta vaalirahakohuun:

Keskusta antoi jälleen itselleen ”täyden tuen”

Taustalla kuitenkin puhutaan jo vaihtoehdoista Matti Vanhaselle

Keskustan puoluehallituksen työvaliokunta päätti torstaina jälleen kerran antaa täyden tukensa puheenjohtaja Matti Vanhaselle, koko muulle puoluejohdolle ja puolueen eduskuntaryhmälle.

Työvaliokunta koostuu juuri niistä elimistä, joille se täyden tukensa antoi. Keskustan ja Vanhasen kulloistenkin vaikeuksien asteesta kertoo varmimmin täyden tuen osoittamisen tarve. (HS 25.9.2010)

Uutisella on tapana selittää oma merkityksellisyytensä. Jotain uutisen arvoista on tapahtunut, siksi se on uutisoitava. (Kunelius 1993, 34.) Tämän tekstin kohdalla voi kuitenkin pysähtyä: miksi uutinen on tehty? Kärki on siis, että keskusta uskoo itseensä edelleen. Myöhempänä jutussa on haastateltu keskustan kansanedustajia kriisistä. Oletan, että toimittaja – tai toimittajat, Jaakko Hautamäki ja Marko Junkkari – ajattelevat, että Vanhanen ja hänen puolueensa ei ansaitsisi tukea. Jutun todellinen idea on, että keskustalaiset taputtelevat toisiaan selkään, mutta ovat pinnan alla hädissään. Keskusta rimpuilee pysyäkseen pinnalla. Uutiseksi väite olisi liian kanta-aottava, tulkitseva ja värikäs, mutta tässä näkemys on piilotettu asiallisen haastattelukierroksen taakse. Toimittajien asenne siis on ironinen, vaikka tekstissä ironia on vähäistä. Mukaan on tosin päässyt sarkastisia ilmauksia ja katkelmia: ”Nimettömästi puhuttiin avoimesti Vanhasen mahdollisesta seuraajasta, mutta ei tietenkään ryhmässä.”

Voisi myös ajatella, että itse uutisrituaali on ironinen. Toimittajat alistavat kriittisyytensä uutisen viattomalle ja asialliselle muodolle. Näin ajateltuna voisi soveltaa jo aiemmin mainittua Renvallin ja Reunasen (1998, 12) teoriaa journalistisen työn jatkuvasta deironisoinnista, mutta kuten todettua, tällainen näkemys laventaa jonkin verran määritelmää tekstuaalisesta ironiasta.

Renvallin ja Reunasan artikkelissa (1998, 12) on esimerkki deironisoinnista, katkelma Helsingin Sanomien uutisesta 27.7.1996:

**TT:n Mustonen: Veroaleen rahaa työttömyysturvasta
Työnantajien uusi johtaja epäilee Emu-kriteerien täyttymistä 1997**
Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton TT:n uusi talouspoliittinen johtaja Jussi Mustonen ehdottaa työttömyysturvaan lisäleikkauksia veroalennusten rahoittamiseksi. Myös muita tulonsiirtoja olisi hänen mielestään karsittava.

Renvallin ja Reunasan tulkinnan mukaan uutisessa esitetään ”vakavalla naamalla” hölmö ehdotus: pienennetään työttömien tuloja, jotta voitaisiin pienentää hyvätuloisten menoja.

Deironisoidessaan tilannetta toimittaja asettaa lukijansa samantapaiseen ironiseen tilanteeseen, johon Mustonen esityksineen on asettanut toimittajan. (--) Mikäli toimittaja olisi ironisoinut tilannetta jutussaan, myös lukija todennäköisesti olisi päässyt helpommin ’oivaltavan yleisön’ joukkoon. (Renvall & Reunanen 1998, 13.)

Helsingin Sanomien juttu löytyy kokonaisuudessaan lehden arkistosta. Se on TT:n uuden johtajan haastattelu, johon on vastapainoksi sisällytetty silloisen valtionvarainministerin Sauli Niinistön sekä ”vasemmistopoliitikkojen” mielipiteet.

Vasemmistopoliitikot ovat vaatineet veronalennuksien kohdistamista pienituloisille, koska silloin markat menisivät varmasti kulutukseen.
”Siellä se lisää kulutusta ja toisaalla sen pitäisi lisätä tuotantoa ja tuottavuutta. Jos tämä olisi pelkästään kysyntävetoinen talous, niin ei meidän tarvitsisi muuta kuin painaa lisää rahaa ja jakaa sitä helikopterilla Kauppatorilla”, Mustonen sanoo.
Veronalennukset ja tulonsiirtojen leikkaukset voivat hänen mukaansa käynnistää ”hyvän kierteen”, joka helpottaa valtion budjettiongelmia. (HS 27.7.1996)

Sivuhuomautuksena: ironista liioittelua käyttääkin tässä haastateltava, Mustonen. Hän kohdistaa ironiansa vasemmistopoliitikkoihin.

Renvallin ja Reunasan (1998, 13) mukaan journalistinen ironia voisi rikkoa väitteiden hölmöydestä johtuvaa paradoksia ”muistuttamalla lukijaa siitä, miten asiat ’todella’ ovat”. Renvall ja Reunanen ovat laatineet jutun alusta ironisen version:

**TT:n Mustonen: Työttömät mukaan solidaarisuustalkoisiin
Veronmaksajien vaikea tilanne huolestuttaa työnantajien uutta johtajaa**

Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton TT:n uusi talouspoliittinen johtaja Jussi Mustonen kutsuu työttömät mukaan solidaarisuustalkoisiin veronmaksajien vaikean tilanteen helpottamiseksi. Rahaa veronalennuksiin voitaisiin ottaa vaikkapa työttömyysturvasta. Mustonen toivottaa tervetulleiksi solidaarisuustalkoisiin myös kaikki muut tulonsiirtojen saajat. (Renvall & Reunanen 1998, 18–19.)

Renvallin ja Reunanen mielestä ironinen versio tuo juttuun mukaan siitä puuttuneen solidaarisuusnäkökulman. ”Lukija ei enää joudu tilanneironian uhriksi, vaan hänet kutsutaan osalliseksi ironiseen yhteisöön vitsailemaan TT:n johtajan kustannuksella.” (Renvall & Reunanen 1998, 19.)

Tutkijat siis tavallaan soveltavat ironian yhdistävää funktiota, ”kokoavat yleisöä yhteen” ironian avulla. Epäilen kuitenkin, kuinka hyvin tällainen strategia toimisi päivälehdessä. Etenkin koska ironisoidussa pätkässä alkuperäinen kielenkäyttö on säilynyt ja juttu olisi ulkoisesti tavanomainen, sanoma saattaisi jäädä lukijalta ymmärtämättä. Oma suoremmin ironinen versioni olisi tällainen:

TT:n Mustonen: Rikkaille rahaa köyhiltä

Työnantajien uusi johtaja haluaa työttömät Emu-talkoisiin

Teollisuuden ja työnantajien keskusliiton TT:n uusi talouspoliittinen johtaja Jussi Mustonen ehdottaa työttömyysturvaan lisäleikkauksia, jotta hyvätuloiset saisivat olla rauhassa korkeilta veroilta. Myös muita tulonsiirtoja olisi hänen mielestään karsittava.

Veronalennukset ja tulonsiirtojen leikkaukset voivat hänen mukaansa käynnistää ”hyvän kierteen”. Rikkaat voisivatkin pelata esimerkiksi enemmän golfia, sillä sehän on kallis harrastus.

Vaikka ironia olisi tässä versiossa jo paljon ilmeisempää, en silti ole Renvallin ja Reunanen kanssa samaa mieltä siitä, että ironia olisi oikea taktiikka estämään kansalaisen vieraantumista. Mielestäni lukija olisi edelleen tukalassa asemassa: tulisi olo, että porvarijohtaja voi esittää julkeita vaatimuksia, mutta media heittää koko jutun leikiksi. TT:n johtajan haastattelun ironisointi vaikuttaisi jollain lailla lapselliselta ja hampaattomammalta kuin politiikan journalismin kriittisyys. Nimenomaan kriittisyyden puute on alkuperäisen jutun ongelma. Eriävä mielipide on tuotu esille löysästi, kuin ohimennen, mutta Mustosen esitystä voisi kyseenalaistaa rajumminkin. Ironiaa voisi tuki käyttää lisähöyryksenä kuten Helsingin Sanomien vaalirahakäsittelyssä, mutta läpileikkaavana asenteena se jättäisi lukijan epävarmaksi eikä tarjoaisi vaihtoehtoja Mustosen ajattelulle.

Renvall ja Reunanenkin huomauttavat, että jos Mustonen olisikin oikeassa ja yhteisellä asialla, ironinen versio ei antaisi lukijalle eväitä ymmärtää tilannetta,

vaan vahvistaisi lukijoiden arkijärkistä käsitystä. ”Voisi siis sanoa, että normaali journalistinen ironia ei monimutkaista tilannetta tarpeeksi.” (Renvall & Reunanen 1998, 19.) Kirjoittajat peräänkuuluttavatkin rakentavampaa ironiaa, joka ottaisi mallinsa Sokrateen dialogeista. Tämä olisi samalla tavalla totuutta dialogisoivaa kuin komiikka Janne Ikonen (2009) mielestä on.

Renvallin ja Reunanen mielestä journalismin tulisi kohdella yleisöä mieluummin yhteiskunnallisen keskustelun aktiivisena osapuolena (’public’) kuin passiivisena vastaanottajana (’audience’) (emt. 9–10). Sokrateen dialogeihin, siis sokraattiseen ironiaan, kuuluu se, että asia jätetään puhekumppanin tai kuulijan oivallettavaksi ja että totuus löytyy vuorovaikutuksessa (emt. 6–7). Renvall ja Reunanen toivovat samaan tapaan kuin Ikonenkin, että toimittajat hyväksyisivät avoimesti todellisuuden monimutkaisuuden ja omaksuisivat itseironisemman, avoimemman ja epävarmemman asenteen asioihin. Tällöin ”lukijoidenkin olisi ehkä helpompi kokea yhteiskunta omakseen.” (Renvall & Reunanen 198, 21.)

Vaikka toimittajana voikin hyväksyä metafysisen käsityksen maailman monimutkaisuudesta, sen käsityksen kirjoittaminen uutiseen tuntuu vaikealta. Ikonen (2009) saattaa olla oikeassa siinä, että journalismissa tai journalismin määritelmässä täytyisi tapahtua muutos, ennen kuin voidaan ottaa komiikan tai ironian keinot käyttöön. Uutisgenre on niin vakiintunut ja lukkiutunut, että yllättävä ironinen värisuihku olisi suorastaan vaarallinen. En tarkoita, että lukija olisi niin tyhmä, ettei ymmärtäisi ironiaa. Pikemminkin lukija olisi niin fiksu, ettei ymmärtäisi ironiaa, sillä hän tulkitsee tekstiä tekstilajin ja kontekstin kehyksessä.

Sitä paitsi ironia perustuu siihen, että osa ihmisistä tulkitsee tekstin kirjaimellisesti eli ymmärtää viestin niin sanotusti väärin. Teksti ei ole ironinen, ellei pysty kuvittelemaan väärinymmärrystä. Päivälehdessä kirjavassa lukijakunnassa on varmasti suuri joukko, jolta ironia menisi ohi. Näin ollen ihmiset saattaisivat lukea lehdestä (edelleen niin sanotusti) väärää tietoa tai kummallisia asenteita. Mitä jos ironia olisi luotu vastakohtaisuudella: ”Matti Vanhanen on hyvä heppu. Hän on luotettavin pääministeri ikinä, rakensi talonsakin suomalaisesta laudasta.” Lukija saattaisi kuvitella, että Helsingin Sanomat on oikeasti ryhtynyt Matti Vanhasen avoimeksi kannattajaksi.

Ikosen yksi ehdotus on laajentaa journalismin käsitettä niin, ettei se tarkoittaisi vain uutis- ja ajankohtaisvälineiden tuotteita vaan yleisemmin kulttuuria: komediasarjoja, sarjakuvia, elokuvia. Journalismi ei olisi tällöin niinkään genre vaan ihanne. (Ikonen 2009, 135.) Ikosen mielestä journalismin voisi määritellä vähimmäisehtojen mukaan: tekstin faktapohjaisuus, ajankohtaisuus, tekninen levityskanava, yleisyys ja vallankäytön ulkopuolisuus. Lisäksi journalistisella tekstillä on pyrkimys jakaa tietoa siten, että tiedon kautta syntyvä kuva maailmasta olisi mahdollisimman totuudenmukainen ja mielekäs yhteiskuntaan kuulumisen kannalta. (Emt. 87.) Ikonen lisää, että samassa tekstissä voi olla journalistisia ja ei-journalistisia elementtejä (emt. 136).

Entäpä uutinen? Voimme myöntää, että maailma on monimutkainen, paradoksaalinen, jopa ironinen tai koominen. Miten uutisjournalismi voi sopeutua siihen? Millaista olisi monimutkainen, paradoksaalinen, ironinen ja koominen tiedonvälitys, vai voiko tiedonvälityksestä oikeastaan edes puhua?

Tämä lainaus on pitkä ja jo kertaalleen käytetty, mutta otan sen esille uudestaan:

Suurin osa journalismin yleisöstä varmaan ymmärtää, että journalismissa esitetään vain tiettyjä näkökantoja ja että kyse on konstruoiduista tarinoista, ei totuudesta sinällään. Kuitenkin journalismi pyrkii itse esiintymään kuin kykenisi antamaan kattavan, kokonaisen kuvan maailmasta sellaisenaan. Journalismin tapa esittää kilpailevia, mutta samoille kategorisoinnille perustuvia näkökantoja on omiaan johtamaan yleisöä harhaan. Yleisöltä edellytetään jatkuvaa, äärimmäistä tarkkaavaisuutta ja sanotun aktiivista analysointia, koska journalismi itsessään ei tarjoa eväitä niiden kategorisointien purkamiselle, joiden säännöillä kaikki esitetyt näkökulmat suhteutetaan toisiinsa ja oletettuun todellisuuteen. Journalismi antaa aineksia järjenkäytölle, mutta kieltää uutta luovan järjettömyyden. (Ikonen 2009, 134–135.)

Mielestäni on ristiriitaista, että Ikonen ensinnäkin uskoo, että yleisö on riittävän fiksuja tajuamaan todellisuuden konstruktiivisuuden, mutta pitää kuitenkin ”sanotun aktiivista analysointia” liian haastavana. Eikö komiikkaa sitten joutuisi tulkitsemaan ja analysoimaan? Ja eikö ole hyvä, jos journalismi antaa aineksia järjenkäytölle? Miksi ”uutta luovaa järjettömyyttä” pitäisi olla juuri journalismissa, tai miksi journalistisuuden käsitettä tulisi venyttää koskemaan populaarikulttuurin tuotteita? Eihän se mitenkään muuttaisi populaarikulttuurin arvoa maailmankuvan muokkaajana tai todellisuuden rakentajana. Ikosella tuntuu

olevan hätä populaarikulttuurin arvostuksen puolesta, mutta mielestäni hän on muutaman vuosikymmenen myöhässä.

Samaan aikaan en haluaisi tunnustautua konservatiiviksi ja puolustaa jo 70-luvulla hylättyjä kansansivistämisoppeja. Pragmaatikko minun on kai oltava, kun mietin, miten Ikosen sekä Renvallin ja Reunasen kehittelyt toimisivat tiedotusvälineissä. On selvää, etteivät he haluakaan tarjota ”sementtiin valettuja malleja” (esim. Ikonen 2009, 123). Jos kaipaan dialogisuuden kannattajilta vastavetoa, kaipaan itse asiassa uutta dogmaattista, monologista järjestelmää.

8.3.3. *Yksi onnistunut esimerkki*

Tutkimusaineistossani ei ole juttuja, joissa ironiaa käytetään lujittamaan yhteiskunnallisuutta. Helsingin Sanomien vaalirahatekstien vähäinen ironia on retorinen lisähöyste, jota ilmankin vaalirahavilpin julkeus kävisi ilmi. Ironinen Nyt-liite ei todennäköisesti pyrikään olemaan yhteiskunnallistava julkaisu, vaan se haluaa viihdyttää lukijoitaan ja kenties luoda ”ironista yhteisöä”, Nyt-identiteettiä.

Sen jälkeen, kun olin kirjoittanut kaiken edeltävän, löysin jutun, joka mielestäni onnistui yhteiskunnallisessa ironiassa. Juttu ei edustanut uutisjournalismia, päinvastoin: se kertoi eräänlaisesta antropologisesta tutkimuksesta, joka oli tehty Helsingissä vuonna 1952. Tämä Ilkka Malmbergin juttu ”Kyllä stadilaisen erottaa” julkaistiin Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä huhtikuussa 2010.

Juttu on kuvineen yli kolme aukeamaa pitkä. Se on tyypillistä kaunokirjallista journalismia, sävyltään jutteleva, eläytyvä ja maalaileva ja aiheeltaan kaukana uutisesta, äärimmäisen epäajankohtainen. Ja samalla *ironinen tulkinta* tekee aiheesta ajankohtaisen ja antaa syyn sen julkaisemiseen.

Malmberg kertoo jutussaan testeistä, joiden avulla Helsingin yliopiston psykologian laitos pyrki selvittämään eroja ”paljasjalkaisten helsinkiläisten” ja maalta tulleiden välillä. Tutkimuksen lähtökohtana oli huoli voimakkaasta maaltamuutosta ja sen vaikutuksesta Helsingin väestön rakenteeseen. Psykologian

professorilla Kai von Fiendtilla oli jutun perusteella varsin vakaa käsitys kaupunkilaisten ylemmyydestä jo etukäteen: kun älykkyystutkimuksissa näytti, että koulutustaso erotti kokelaita enemmän kuin syntyperä, professori puhui ”pettymyksen tunteesta”.

Tutkimuksessa tehtiin useita antropometrisiä mittauksia: jokainen ruumiinosa mitattiin, ruumiintyypit jaoteltiin ja ryhti arvioitiin. Menetelmä perustui amerikkalaiseen positivistiseen tutkimussuuntaukseen, jossa uskottiin mittaamisen ja ennustamisen voimaan. Tutkimukseen vaikutti myös rotututkimusten ja kallonmittauksen perinne. Helsinkiläiset olivat ”selvästi pitempikalloisia kuin pyöreäpäiset maalaiset”.

Lisäksi testattiin älykkyyttä erilaisilla arvoitustyyppisillä tehtävillä sekä mitattiin puhe- ja reaktionopeutta. Mielenlaatua selvitettiin klassisella musteläikkätestillä.

Tutkimuksen lähtökohta, fyysisiin ominaisuuksiin ja syntyperään perustuva eriarvoisuus, tuntuu järjettömältä ja epäreilulta. Samoin todentamismenetelmät ja tulkinnat jättävät toivomisen varaa. Lähes kaikki tulokset onnistuttiin kääntämään maalaisia vastaan, vaikka nämä olivat varttuneet erilaisessa ympäristössä, heillä oli alhaisempi koulutustaso ja heidät oli raahattu mukaan puoliväkisin.

Jutun nerokkuus on siinä, että ”maalta tulleet” rinnastetaan nykypäivän maahanmuuttajiin. Näin tehdään jo alussa:

(-- alkuperäisväestön huoli kuulostaa tutulta.
Siihen aikaan ei ollut maahanmuuttajia. Puhuttiin maalta tulleista.

Melko alkupuolella Malmberg käyttää myös sanaa *matu*, mikä viimeistään paljastaa ironisen vertailun: *mamu* on maahanmuuttajalle ehdotettu lyhennys.

He olivat siis noita kaikkialla näkyviä *matuja*, maalta tulleita. Helsinkiläiset olivat jo tottuneet heihin: rakennusmiehinä, teollisuudessa, bussinkuljettajina, siivoojina, kauppa-apulaisina. Moni suhtautui matuihin myönteisesti: yhteiskunta ei toimisi ilman heitä, joidenkin parhaiden ystävienkin joukossa oli matuja.

Juuri näin kuulee maahanmuuttajista puhuttavan. Heitä tosiaan näkee kaikkialla, ja he tekevät töitä mainituissa ammateissa. Moni ”suhtautuu heihin myönteisesti”, mutta asenne on jotenkin alentuva ja ulkoapäin tarkasteleva.

Juttu on allegorinen eli kokonaisvaltaisesti metaforinen. Allegorisessa rakennelmassa maalaiset koehenkilöt rinnastuvat meidän aikamme maahanmuuttajiin. Paljasjalkaiset helsinkiläiset vastaavat ”puhdasrotuisia kantasuomalaisia”. Tässä tutkijoilla oli jutun mukaan määrittelyongelma: oli vaikea löytää edes sellaisia nuoria miehiä, joiden isät olisivat syntyneet Helsingissä. Sama koskee suomalaisuuden määritelmää: ”rotuumme” on vuosisatojen saatossa sekoittunut vähintäänkin ruotsalaisuutta, venäläisyyttä ja virolaisuutta.

Jutun tutkijat puolestaan rinnastuvat niihin, jotka syrjivät maahanmuuttajia tai pitävät heitä ulkoisten ominaisuuksien puolesta vähempiarvoisina. Juttua lukiessaan huvittuu siitä, miten älyttömillä tavoilla vähempiarvoisuutta yritettiin 50-luvulla todistella. Kertoja ei mitenkään korosta touhun omituisuutta, hän pysyttelee ironisesti varsin neutraalina. Jutussa käytetään siis draamallista ironiaa. Säännöllinen matu-sanana käyttö pitää allegorisen viitekehyksen mukana lukuprosessissa, ja jos se pääsee unohtumaan, kaksi viimeistä kappaletta sinetöi ironisen intention:

Mutta maaltamuuttoa ei pysäyttänyt mikään. Matuja vyöryi Helsinkiin ja sen naapurikuntaan Vantaalle. Rakennettiin matulähiöitä, jotka gettoutuivat, ja niissä esiintyi tyypillisiä matu-ongelmia: väkivaltaa, juopottelua, sopeutumisvaikeuksia. Matukysymys oli ratkaistava.

Matut täyttivät bussit, tiet ja synnytyslaitokset. Sitten päiväkodit ja koulut. Kuultiin murteita, törmättiin outoihin tapoihin. Matu istui viereesi ratikassa, muutti naapuriisi, leikki lastesi kanssa. Kuka hyvänsä saattoi olla matu.

Lukija pitää omituisena, että maalta tulleeisiin on suhtauduttu noin ennakkoluuloisesti, heidän ovat aivan samanlaisia ihmisiä kuin muutkin. Tulkinta jatkuu: saman voi todeta maahanmuuttajista nykyään. Tämän rinnastuksen ymmärtämistä helpottaa se, jos ja kun lukija tulee miettineeksi, miksi juttu on julkaistu lehdessä juuri nyt.

Malmberg osoittaa kiinnostavan historiallisen tarinan kautta saman, mitä Begham-ryhmän ironiset liioittelijat: rasistiset ennakkoluulot ovat naurettavia. Ironia ei tässä ole sillä tavalla yhteiskunnallista, että se liittyisi *poliittisen järjestelmän* toimintaan. Se ei myöskään kohdistu journalistiseen prosessiin, millaista ironiaa

esimerkiksi Janne Ikonen (2009) ymmärtääkseni peräänkuuluttaa. Se on enemmän *humanistisella* tavalla yhteiskunnallista.

”Kyllä stadilaisen erottaa” -jutussa on Renvallin ja Reunasen (1998, 17) kaipaamaa sokraattista ironiaa. Se on hienovaraista ja jättää idean lukijan pääteltäväksi. Lisäksi se ironisoi yhteiskuntaa, kohdistuu myös lukijoihin ja ehkä puhujaan itseensäkin. Jos jutun ironia olisi ”Nyt-tyylistä”, piikittely kohdistuisi vain hömelöihin tutkijoihin, jotka intoilevat antropometriikasta. Tällöin juttu olisi huomattavasti epäkiinnostavampi, irrallinen historiallinen anekdootti. Ironinen allegoria taas aiheuttaa sen, että anekdootti kertoo jotain ihmisyydestä. Ironia kohdistuu meihin kaikkiin, jotka istuvat mamun vieressä raitiovaunussa, mutta jutun sanoma on se, että voisimme muuttaa asennettamme, koska ihmiset ovat pohjimmiltaan samanlaisia kaikkialla.

Yksi Renvallin ja Reunasen ajatus onkin, että jos ironia rajoitetaan koskettamaan pelkkiä poliittisia toimijoita, se on vieraannuttavaa ja yksiulotteista. Poliitikot ovat automaattisesti ironian uhreja. Mutta jos kirjoittaja ulottaa ironian myös itseensä ja yleisöön, se tekee yleisöstä aktiivisen osapuolen totuuden rakentajana ja muuttajana. (Renvall & Reunanen 1998, 20.)

Lopuksi Kuukausiliitteen jutun ironia ei sulje ketään ulkopuolelle. Jutusta voi nauttia historiallisena tarinana, vaikka ei tajuaisi ironista allegoriaa.

9 YHTEENVETO

On aika koota yhteen tämän tutkimuksen tulokset. Kelatkaamme takaisin kahteen tutkimuskysymykseen: miten ja miksi ironiaa tehdään journalismissa? Olen etsinyt vastauksia aineistostani, joka sisältää Nyt-liitteen henkilöreportaaseja vuodelta 2007 sekä Helsingin Sanomien politiikan sivujen vaalirahautisia ja -reportaaseja syksyltä 2009.

Määrittelin ensivaikutelmani näiden juttujen sävystä ironiaksi. Ironian puolestaan rajasin Toini Rahdun mallin mukaan:

Ironisessa tulkinnassa on aina jokin 1) tavalla tai toisella **negatiivinen sanoma**, joka on tulkittava 2) **tuottajansa intention** mukaiseksi ja jolla on jokin 3) **kohde** ja useimmiten myös 4) **uhri**. Olennaista on 5) **monitulkintainen esitystapa**: jokin, joitakin tai kaikki komponenteista 1–4 tajutaan kätkeyn, ja ne on siksi pääteltävä itse. (Rahtu 2006, 46; lihavoinnit alkuperäiset.)

Tutkimusmenetelmäni oli tekstiaineiston semioottinen ja narratologinen analyysi. Tarkastelin sitä, mitkä piirteet tekstissä paljastivat minulle kirjoittajan ironisen intention. Näitä elementtejä olen kutsunut ironisoiviksi koteksteiksi.

Ironinen tulkinta on reflektioprosessi, jossa kohtaavat tekstin piirteet ja kontekstuaaliset odotukset:

Ironisoivat kotekstit

Kuvat (kohteen arvotus perspektiivin tai sommitelman avulla, konnotaatiot)

Metaforat ja metonymiat, kohteiden nimeäminen (nimet ja sanavalinnat)

Kertojan ääni (diskurssien lainaaminen, ryhmittely, hiljaisuus, sävyn ristiriita)

Pyrkimys koherenssiin: ironinen tulkinta

Konteksti

Julkaisualusta (media)

Tekstilaji eli genre

Ympäröivä tekstiaines

Intertekstuaalinen konteksti

Kulttuurinen, sosiaalinen, yhteiskunnallinen, ajallinen konteksti

Draamallinen ironia ei esiinny tässä kaaviossa, sillä se kuuluu tavallaan molempiin lokeroihin: jutun aihe ja tapahtumat ovat osa kontekstia, mutta samalla tekstin välittämiä. Tilanteissa on ironiaa, jonka kirjoittaja ryhmittelee ja esittää haluamallaan tavalla.

Esimerkkejä kaavion toiminnasta löytyy tutkimusaineistosta: Jutun aihe on poplaulaja tai poliitikko, joka tiedetään julkisuustyrkyksi, mutta kertojan sävy on myötäilevä ja ihastunut. Tai reportaasin kuvaamassa tilanteessa on runsaasti draamallista ironiaa ja huvittavuutta, mutta kertoja jättää sen kommentoimatta. Tekstin tai kuvien tyyli voi myös rikkoa journalistiseen kontekstiin kuuluvia konventioita.

Näin lukija reflektoi tekstin piirteitä kontekstiin ja pyrkii luomaan koherentin, mielekkään tulkinnan. Esimerkiksi metaforinen taso voi johdattaa piilomerkityksen äärelle. Ironiasta tulee se kehys, joka tekee tekstistä kokonaisen ja järkevän. Todellinen viesti on sisäislukijan ja sisäistekijän kulttuurisesti jakamaa omaisuutta, eikä sitä (puhtaassa ironiassa) löydy julkilausuttuna tekstistä.

Ironia siis soveltuu sillanrakentajaksi tekijän ja yleisön välille. Se vahvistaa diskursiivisia yhteisöjä ja luo niitä. Tämä on erityisen selvää kohderyhmäjournalismin, kuten Nyt-liitteen tapauksessa. Poliitiikan journalismissa ironia on retorinen jakolinja, joka osoittaa yhteiskunnan toimijoille niiden paikan: ironisoiva kirjoittaja (journalisti) ja ironian tulkitsija, ("kansalainen") ovat eri puolella kuin ironisoitavat poliitikot. Ironia ei kuitenkaan ole yhteiskunnallisessa mielessä kovin rakentavaa, sillä se jää helposti pelkäksi piikittelyksi.

Diskursiivisen yhteisön luominen ja valtasuhteisiin kytkeytyvä retoriikka ovat ilmeisimmät journalistisen ironian funktiot. Tutkimukseni perusteella ironia on Nyt-liitteessä hauskuuttava jutuntekometodi, Helsingin Sanomissa retorinen lisähöyste. Joidenkin mielestä sitä voisi kuitenkin käyttää kokonaisvaltaisemmin.

Janne Ikonen (2009) huomauttaa, että todellisuus on monimielistä ja suhteellista, mutta kalsea uutisjournalismi pyrkii sivuuttamaan epävarmuuden ja koomisen, ironisen potentiaalin. Tämäkin tutkimusaineisto osoitti ironian vähyyden niin sanotussa asiajournalismissa. Seuraavassa, viimeisessä luvussa pohdin vielä lyhyesti syitä tähän. Analysoin myös tutkimuksen onnistumista.

10 POHDINTAA

10.1 Ironian poissaolo

Kuten todettua, kaksi aineistolähdettäni olivat ironian tulkinnan kannalta hyvin erilaiset. Nyt-liitteen jutuissa ironia on jutun ja tekstin yleisväri, Helsingin Sanomissa taas hienovarainen lisähöyste.

Monikin mediatutkija olisi varmasti kanssani samaa mieltä siitä, että vaalirahautisointi oli asenteellisesti värittyä. Helsingin Sanomat korosti tapahtumien dramaattisuutta esimerkiksi suurilla, asetelmallisilla kuvilla ja ajoi voimakkaasti uusien vaalien järjestämistä – päähuomion saivat systeemin kriitikot, halukkuutta hallituksen romuttamiseen tiedusteltiin eri tahoilta ja uusien vaalien järjestämistä pohdittiin kainalojutuissa ja kolumneissa.

Toinen kysymys on sitten se, oliko hallitusvihamielisyys ylimitoitettua vai hoitiko Helsingin Sanomat ainoastaan median tehtävää poliitikkojen vahtikoirana. Vaalirahakäytännössä oli totisesti korruption piirteitä, ja ylemmät poliitikot, erityisesti Vanhanen, suhtautuivat ”maan tapaan” erikoisen tyynesti.

Mielestäni uutisoinnissa oli joka tapauksessa selvä tavoite ja asenne. Kävin kuitenkin koko ajan epävarmemmaksi siitä, oliko kyse ironiasta vai suorasta kritiikistä. Monesti todellisuus oli tässä välissä, sarkasmissa, joka on suoraviivaisempaa kuin ironia.

Ironian mahdollisuutta politiikan uutisoinnissa heikentää kaksi seikkaa. Ensimmäinen on se tekninen huomio, että ironiaa on vaikea saada toimimaan uutismaisessa kirjoittamisessa, jossa toimittaja-kertoja on häivytetty. Ironia tarvitsee lähettäjän, äänen, halveksuvan silmäparin, meidän edustajamme tapahtumapaikalla. Toini Rahdun mukaan (2006, 19) ironisen tulkinnan yhtenä menetelmänä on samastuminen: ”pohdimme, mitä itse tarkoittaisimme”.

Toisekseen politiikan toimittaja on siinä yhteiskunnallisessa roolissa, että poliitikkojen arvostelua on hankala – ja sitä paitsi turha – kätkeä. Poliitiikan toimittaja on lähtökohtaisesti avoimen kriittinen poliitikoita kohtaan. Siksi käytetään korkeintaan sarkasmia, kuten sarkastisia haastattelukysymyksiä. Olisi

vaikea kuvitella samanlaista metodia kuin tutkimissani Nyt-liitteen jutuissa, eli että toimittaja esiintyy maireasti tai viattomasti jutuntekohetkellä mutta kirjoittaa jutusta ironisen. Poliitiikan toimittajan ideologiaan tuskin sopisi poliitikoille makeilu edes ironian palveluksessa, eivätkä poliitikot varmaankaan menisi halpaan. Vahtikoiran on vaikea olla ironinen.

10.2 Tutkimuksen arviointi ja jälkiviisaudet

Tekstin laadullisessa analyysissä on otettava huomioon se, että tutkija todennäköisesti löytää tekstistä merkityksiä, rakenteita ja tarkoitusperiä, joita tavallinen lukija ei välttämättä löytäisi tai joita kirjoittaja ei ole tarkoittanut. Saman tunnustuksen on tehnyt myös Maria Lassila-Merisalo (2009, 37). Minä etsin ironiaa ja löysin sitä, mutta moni mediatutkija saattaisi nimetä löytöni aivan toisin, käyttäen esimerkiksi kehystämisen ja representaation (Fairclough) tai myytin (Barthes) käsitteitä.

Ylitulkinnan houkutus oli suuri, koska aineistoni osoittautui sangen niukaksi. Nyt-liitteen jutut olivat toki ironian kannalta hedelmällisiä mutta keskenään hyvin samankaltaisia. Helsingin Sanomissa taas oli ironiaa vähemmän kuin ensi vilkaisulta vaikutti.

Jos haluttaisiin saada kattava kuva journalistisesta ironiasta, aineisto olisi hankittava toisella tavalla. Sen sijaan että rajaisi aineistojutut julkaisun, aikavälin tai aiheen perusteella, olisi parempi tarkkailla median ironiaa pidempään ja haravoida tekstejä eri julkaisuista, eri genreistä. Näin voisi saada tyydyttävän vastauksen siihen, mitä journalismissa ironisoidaan ja miten ironia kytkeytyy valtarakenteisiin. Myös ironian osuus politiikan journalismissa olisi syytä selvittää perusteellisemmin.

Olen tyytyväinen tämän tutkimuksen teoreettiseen osuuteen: ironian rajaamiseen ja määrittelyyn sekä funktioiden hahmotteluun. Mietin kuitenkin, olisiko mahdollista tutkia ironian funktioitakin empiirisesti tai aineistopohjaisesti. Yksi vaihtoehto olisi haastatella ironian tuottajia tai yleisöä, mutta silloinkin tuloksia

täytyisi luultavimmin tulkita reippaasti: esimerkiksi lukijatutkimuksesta voisi saada selville ironian herättämät tunnereaktiot, mutta vaikutukset eivät suoraan kerro funktioita.

Joka tapauksessa journalistista ironiaa on tutkittu sen verran vähän, että työtä riittää. Jostain luin, että ironia on ”2000-luvun sairaus” – tai mahdollisesti 2010-luvun sairaus. Tietysti luulemme monia ilmiöitä juuri meidän aikamme vitsauksiksi, vaikka ne olisivat tuhansia vuosia vanhoja. On silti mahdollista, että ironian käyttö on yleistynyt maailmassa, joka on sosiologien mukaan postmoderni ja sirpaloitunut. Ihmiset eivät tosin edelleenkään tunnu erityisen teräviltä ironian tunnistamisessa. Esimerkiksi internetissä kirjoittaja ymmärretään helposti väärin, ellei tämä merkitse ironiaansa hymiöllä. Pitäisikö journalismissakin ottaa hymiöt käyttöön?

Toinen kysymys on se, miksi ironiaa pidetään sairautena eikä mahdollisuutena. Mutta jos ironia on todella yleistynyt, ehkä siihen jossain vaiheessa kyllästyäänkin ja sairaudesta halutaan parantua. Millainen olisi todellisuus ilman ironiaa?

LÄHTEET

Kirjallisuus

Eagleton, Terry (1997): Kirjallisuusteoria. Toinen ja uudistettu painos. Tampere: Vastapaino.

Fairclough, Norman (1997): Miten media puhuu. Tampere: Vastapaino.

Fiske, John (1992): Merkkien kieli. Johdatus viestinnän tutkimiseen. Tampere: Vastapaino.

Hautakangas, Mikko (2005): Tavikset, tunteet ja moraali tv-viihteenä. Teoksessa Rahkonen, Juho (toim.): Journalismikritiikin vuosikirja 2005, 150–161.

Hellsten, Iina (1998): Monistettu Dolly. Johdatusta metafora-analyysiin. Teoksessa Kantola, Anu; Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.) Media-analyysi – tekstistä tulkintaan. Helsingin yliopisto, 64–92.

Hemánus, Pertti & Tervonen, Ilkka (1980): Objektiivinen joukkotiedotus. Helsinki: Otava.

Henning, Carl (2005): Uutiskuva on viesti. Teoksessa Kiiskinen, Satu & Virkkunen, Johanna (toim.) Tuokio kuvia. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLIX. Helsinki: Äidinkielenopettajien liitto, 35–43.

Herkman, Juha (2005): Mihin tarvitaan visuaalista (luku)taitoa? Teoksessa Kiiskinen, Satu & Virkkunen, Johanna (toim.) Tuokio kuvia. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLIX. Helsinki: Äidinkielenopettajien liitto, 9–19.

Huhtamäki, Mari (2009): Parodia, satiiri, groteski ja ironia kauhukirjallisuudessa – Edgar Allan Poe. Jyväskylän yliopisto. Taiteiden ja kulttuurin tutkimuksen laitos. Yleisen kirjallisuuden pro gradu -tutkielma.

Hutcheon, Linda (1995): Irony's Edge. The Theory and Politics of Irony. 3. painos. London: Routledge.

Ikonen, Janne (2009): Mitä yhteistä on vitsillä ja uutisella? Komiikka todellisuuden tuottamisen tapana ja journalismin välineenä. Teoreettista erittelyä. Journalistiikan lisensiaatintyö. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Junkkari, Marko (2009): Matti Vanhasen Juoksuhaudantie. Helsingin Sanomat 30.9.2009.

Juntunen, Matti & Mehtonen, Lauri (1982): Ihmistieteiden filosofiset perusteet. Toinen, tarkistettu painos. Jyväskylä: Gummerus.

- Karvonen, Erkki (2008): Poliitikot julkkiksina – huomioita viihteellistyvästä poliitikkojulkisuudesta. *Tiedotustutkimus* 5/2008, 30–55.
- Kilpeläinen, Jaakko: Hutkivaa journalismia. *Journalisti* 17/2009.
- Kunelius, Risto (1993): Uskottavuuden anatomia. Kova uutinen, genre ja kansalainen. *Tiedotustutkimus* 2/1993, 33–45.
- Kunelius, Risto (2004): Viestinnän vallassa. Johdatus joukkoviestinnän kysymyksiin. 5.–6. painos. Helsinki: WSOY.
- Kuokkanen, Katja (2010): Maahanmuutto kuohuttaa – tutkijoista tuli vainottuja. *Helsingin Sanomat* 16.3.2010.
- Kuutti, Heikki (2006): Uusi mediasanasto. Jyväskylä: Atena.
- Lassila, Maria (2001): Fakta fiktion keinoin. Nonfiktiota Helsingin Sanomien Kuukausiliitteessä ja Imagessa. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Journalistiikan pro gradu -tutkielma.
- Lassila-Merisalo, Maria (2005): ”Ja Pluto-Salmisenhan me jo tunnemmekin”. Kertojan havaittavuus henkilöjutussa Takapiru. *Tiedotustutkimus* 4–5/2005, 28–42.
- Lassila-Merisalo, Maria (2009): Faktan ja fiktion rajamailla. Kaunokirjallisen journalismin poetiikka suomalaisissa aikakauslehdissä. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Lehtonen, Mikko (1996): Merkitysten maailma. Tampere: Vastapaino.
- Malmberg, Ilkka (1998): Uroot ja naaraat – journalismin kaksi tiedonintressiä. Teoksessa Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.) *Journalismia! Journalismia?* Helsinki: WSOY, 41–52.
- Malmberg, Ilkka (2010): Kyllä stadilaisen erottaa. *Kuukausiliite* 4/2010, 59–67.
- Mikkonen, Kai (2005): Kuvan ja sanan vuorovaikutus. Teoksessa Kiiskinen, Satu & Virkkunen, Johanna (toim.) *Tuokio kuvia. Äidinkielen opettajain liiton vuosikirja XLIX*. Helsinki: Äidinkielenopettajien liitto, 89–106.
- Mäkinen, Esa (2010): Netissä nauretaan maahanmuuton vastustajille. *Helsingin Sanomat* 1.4.2010.
- Nousiainen, Anu (1998) Reportaasin renessanssi. Teoksessa Kantola, Anu & Mörä, Tuomo (toim.) *Journalismia! Journalismia?* Helsinki: WSOY, 117–136.
- Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka & Rekiaro, Päivi (2001): Uusi suomalainen sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus.

- Nurmi, Timo, Rekiaro, Ilkka, Rekiaro, Päivi & Sorjanen, Timo (2004): Gummeruksen suuri sivistyssanakirja. Jyväskylä: Gummerus.
- Panula, Juha (1997): Vaikutussuhde, käyttösuhde, merkityssuhde. Näkökulmia todellisuuden, joukkoviestinnän ja yleisön väliseen suhteeseen. Jyväskylä: Atena Kustannus.
- Pietilä, Jyrki (2008): Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehtijournalismi juttutyypin kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771–2000. Osa 1. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Pitkänen, Ville (2009): Kun kansanedustajat eivät halunneet noudattaa lakia. Teoksessa Harju, Auli (toim.) Journalismikritiikin vuosikirja 2009/ Media & Viestintä 1/2009, 28–35.
- Rahtu, Toini (1991): Pahan professorin kaksiteräinen kieli: mikä panee tulkitsemaan tekstin ironiseksi? Teoksessa Laitinen, Lea, Nuolijärvi, Pirkko & Saari, Mirja: Leikkauspiste. Kirjoituksia kielestä ja ihmisestä. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 107–123.
- Rahtu, Toini (2000): Ironiaa vai ei? Tekstin merkityksestä ja sen tutkimuksesta. Virittäjä 2/2000, 222–245.
- Renvall, Mika & Reunanen, Esa (1998): Kaiken pelastava journalistinen ironia: teoria ja käytäntö. Tiedotustutkimus 3/1998, 4–23.
- Ridell, Seija (1994): Kaikki tiet vievät genreen. Tutkimusretkiä tiedotusopin ja kirjallisuustieteen rajamaastossa. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Rimmon-Kenan, Shlomith (1983): Kertomuksen poetiikka. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura.
- Sartti, Seija (2009): Ilo irti politiikasta. Helsingin Sanomat 12.10.2009.
- Seppänen, Janne (2004): Katseen voima. Kohti visuaalista lukutaitoa. 3. painos. Tampere: Vastapaino.
- Sihvonen, Lauri (2004): Suomen Kuvalehden Hän-jutut tekstilajina. Helsingin yliopisto. Suomen kielen laitos. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. Viitattu 10.4.2010
<http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/suome/pg/sihvonen/suomenku.pdf>
- Sirkkunen, Esa (1996): Yksi uutinen, monta puntaria. Aivovoimistelua sanomalehtiuutisen ympärillä. Teoksessa Luostarinen, Heikki, Kivikuru, Ullamaija & Ukkola, Merja (toim.) Sopulisilppuri – mediakritiikin näkökulmia. Helsingin yliopisto, 61–82.

- Säteri, Riitta (2007): Yksityisen ja julkisen raja politiikassa. Tapaus Tanja Saarela. ”Jos ministeriksi alan, siitä nousee aivan jumalaton meteli”. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Yhteisöviestinnän pro gradu -tutkielma. Viitattu 22.3.2008. http://thesis.jyu.fi/07/URN_NBN_fi_jyu-2007556.pdf
- Tammi, Pekka (1992a): Kertoja tekstin hierarkkisessa rakenteessa. Teoksessa Kertova teksti – esseitä narratologiasta. Helsinki: Gaudeamus, 9–26.
- Tammi, Pekka (1992b): Kertojan ja henkilön diskurssista. Esimerkkinä Marja-Liisa Vartion proosa. Teoksessa Kertova teksti – esseitä narratologiasta. Helsinki: Gaudeamus, 27–71.
- Tolkki, Tommi (1996): TT:n Mustonen: Veroaleen rahaa työttömyysturvasta. Helsingin Sanomat 27.7.1996.
- Tuononen, Maija Liisa (1999): Minä rupeaa pullistumaan. Toimittajan ja haastateltujen valta Annan ja Me naisten seurapiirisivuilla. Jyväskylän yliopisto. Viestintätieteiden laitos. Journalistiikan pro gradu -tutkielma.
- Valkama, Meri: Mahtimedian vahti. Journalisti 18/2009.
- Vanhanen, Hannu (toim.) (1994) Kuvan journalismi. Helsinki: Sanomalehtien liitto.
- Winokur, Jon (2007) The Big Book of Irony. New York: St. Martin’s Press.
- Virtapohja, Kalle (1998): Onko journalismi draamaa? Neljännen televisiokanavan toimilupapäätöksen uutisointi jatkokertomuksena. Teoksessa Perko, Touko & Salokangas, Raimo: Kymmenen kysymystä journalismista. Jyväskylä, Atena, 127–159.

Muut lähteet

- Airola, Anu (2006): Kielellisen viestin tuottamisesta ja tulkinnasta. <http://www.ling.helsinki.fi/~aairola/Kielell-viestin.htm>, viitattu 3.11.2009.
- Blåfield, Ville (2008): Nyt-liite. Viitattu 16.3.2008. <http://medianetti.helsinginsanomat.fi/Viikonloppuna+vapaalle+/1101979113705>
- HS Medianetti (2008): Alle 25-vuotiaat ahkerimpia Nyt-liitteen lukijoita. Viitattu 16.3.2008. <http://medianetti.helsinginsanomat.fi/Alle+25-vuotiaat+ahkerimpia+Nyt-liitteen+lukijoita/1101979517704>
- HS Medianetti (2010). <http://medianetti.helsinginsanomat.fi>, viitattu 6.6.2010.
- Journalistin ohjeet 2005. www.jsn.fi, viitattu 13.4.2010.

Jyväskylän yliopiston oppimateriaali (2007): Yksityiskohdat ja ympäristö. Viitattu 29.3.2008. http://oppi.preview.jyu.fi/kirjallisuuden_aikajana/1800-luku/ranskalainen-realismi/sosiologinen-balzac/yksityiskohdat-ja-ymparisto

Näin vaalirahakohu eteni (2008) yle.fi/uutiset/kotimaa. Julkaistu 7.7.2008, viitattu 14.12.2009.

Silfverberg, Anu (2010): Suojautujat. www.hs.fi/juttusarja/silfverberg, viitattu 20.4.2010.

Tutkimusaineisto

Helsingin Sanomien Nyt-liite

Merimaa, Juha: Kuranyrkit. Nyt-liite 50/2007, 18–19.

Similä, Ville: Ystäväni Matti Nykänen. Nyt-liite 3/2007, 12–14.

Tuppurainen, Tiina: Ninja-pommi räjähtää! Nyt-liite 6/2007, 14–17.

Tuppurainen, Tiina: Bailauksen goljatit. Nyt-liite 23/2007, 12–15.

Väkevä, Valtteri: 24 tuntia rauhaa ja rakkautta. Nyt-liite 25–26/2007, 16–17.

Väkevä, Valtteri: Tervetuloa Kikelandiaan! Nyt-liite 31/2007, 14–15.

Väkevä, Valtteri: Setä sai uudet vaatteet. Nyt-liite 39/2007, 12–15.

Yli-Lassila, Jukka: Taideblondit. Nyt-liite 49/2007, 14–15.

Helsingin Sanomat

HS01a Kymmenen kysymystä Matti Vanhaselle, HS 26.9. A4

HS01b Kymmenen kysymystä Matti Vanhaselle, HS 27.9. A4

HS02 Vanhanen: Säätiön tuki muuttuu ongelmaksi vasta, jos lakia rikottu, HS 27.9. A4

HS03 Vanhanen: Järjestelmän ongelma ei ole pääministerin ongelma, HS 28.9. A4

HS04 Vanhanen puolustautui korruptioväitteiltä käymällä Ylen kimppuun, HS
30.9. A4

HS05 Vanhanen taisteli tiukasti asemastaan, HS 1.10.2009 A3

HS06 Hallitus sai luottamuslauseen eduskunnalta puoluerahoitusotkussa, HS
2.10.2010 A5